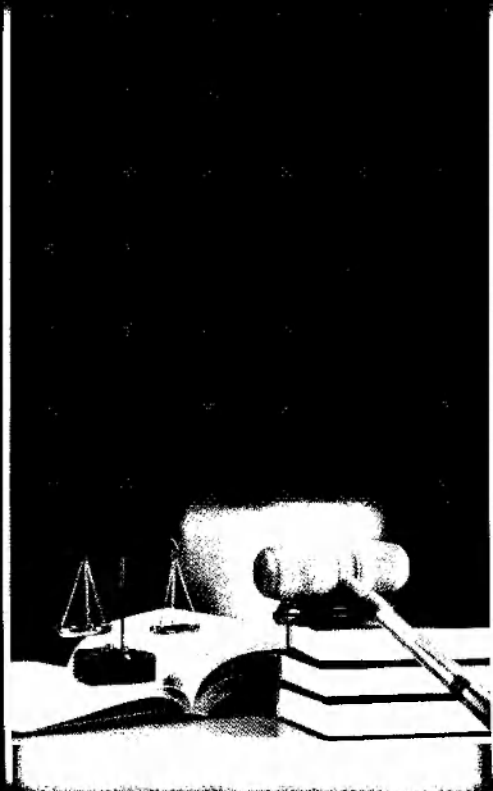

НАУКОВЕ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
КОНЦЕПЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОСТУПКІВ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет
«Одеська юридична академія»

НАУКОВЕ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Монографія

За загальною редакцією
С. В. Ківалова, В. О. Тулякова

Одеса
Юридична література»
2014

УДК 343.232
ББК 67.408
Н34

Монографія підготовлена колективом авторів у результаті виконання науково-дослідницьких робіт за фундаментальною науковою темою «Наукове та законодавче забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків у кримінальному праві України» (ДРН 0112U000690) за замовленням МОН України. Визначено наукові основи та законодавчі прийоми, що сприятимуть реалізації концепції кримінальних проступків як виду кримінального правопорушення, модель кримінальних проступків (правову природу, властивості, види та міру кримінальних стягнень, що мають застосовуватись за їх вчинення) в правовій доктрині та законодавстві України. Запропоновано формальне вираження моделі кримінального проступку — витяг із Загальної частини проекту Кримінального кодексу України.

Призначена для наукових працівників, які займаються розробками концепцій диференціації кримінального діяння на злочини та кримінальні проступки та проблемами вдосконалення кримінального законодавства в напрямку запровадження інституту кримінальних проступків. Може бути корисною також для практикуючих правознавців, студентів, аспірантів і викладачів юридичних ВНЗ та кожному, хто цікавиться проблемами та перспективами розвитку вітчизняного кримінального законодавства.

Автори:

С. В. Ківалов (вступ, 1.1, 2.1), В. О. Туляков (2.1, післямова), Н. А. Мирошниченко (1.2), Д. О. Балобанова (1.3), Ю. Ю. Коломієць (1.4), Н. Л. Березовська (1.5), М. М. Дмитрук (1.6), Н. М. Мирошниченко (2.2), Д. О. Колодін (2.3), О. М. Поліщук (2.4), А. С. Макаренко (2.5), М. П. Ігнатенко (2.6)

Рецензенти:

О. В. Козаченко, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Миколаївського інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Н. А. Савінова, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, керівник Центру науково-правових експертиз та прогнозування Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України

Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 1 від 12 вересня 2014 р.).

ЗМІСТ

<i>С. В. Ківалов. Вступ</i>	4
-----------------------------------	---

Розділ 1

Наукове забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків

1.1. Моделі концепції кримінальних проступків у доктрині кримінального права.....	7
1.2. Проблеми кримінального проступку та класифікація злочинів.....	17
1.3. Динаміка інституту кримінальних проступків у кримінальному праві України.....	25
1.4. Впровадження інституту проступків у кримінальне право України.....	34
1.5. Сучасна кримінально-правова політика України у сфері запровадження кримінального проступку.....	43
1.6. Правова природа проступку в кримінально-правовій доктрині.....	65

Розділ 2

Законодавче забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків

2.1. Категорія кримінальних проступків: до питання альтернативної концептуальної моделі у законодавстві України.....	72
2.2. Деякі концептуальні питання щодо запровадження інституту кримінальних проступків у законодавство України.....	84
2.3. Система кримінальних проступків проти виборчих та референдних прав.....	94
2.4. Окремі особливості законодавчого врегулювання співвідношення інститутів примирення та кримінального проступку.....	103
2.5. Система стягнень за вчинення кримінального проступку.....	115
2.6. Правові наслідки вчинення кримінальних проступків.....	131

Витяг із Загальної частини Проекту Кримінального кодексу України	146
---	-----

Післямова.....	158
Список літератури.....	161
Автори.....	174

Кримінальне право України в сучасних умовах зазнало багато змін, обумовлених динамікою суспільних процесів, характеристиками суспільно-політичного розвитку, особливостями та потребами реагування на актуальні загрози безпеці особистості, суспільству, державі. Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція), Україна взяла на себе зобов'язання забезпечувати її гарантії на своїй території. Положення ч. 2 ст. 6 Конвенції передбачає можливість широкого тлумачення кримінально-правових відносин, які реалізуються у заходах державного примусу, що можуть бути формально і не пов'язані із писаним кримінальним законодавством держави.

До того ж, як зазначають більшість із вчених, саме стан застосування та дії Кримінального кодексу України (далі — КК України), досвід інших держав щодо диференціації кримінального діяння, акти інституцій Ради Європи обумовили актуальність підготовки проектів та моделювання на теоретичному рівні законодавчих та доктринальних концептів щодо реформування кримінального законодавства у світлі запровадження інституту кримінальних проступків.

Свого часу було висловлено багато думок про необхідність теоретичного моделювання нормативних актів як доктринальної передумови розвитку деліктного законодавства. Саме цим шляхом, відповідно, й має йти сучасна кримінально-правова наука, згідно з останніми розробками якої в положеннях КК України мова має йти не тільки про злочини, а й про кримінальні проступки, тобто про кримінальні правопорушення. У зв'язку із цим перед колективом Національного університету «Одеська юридична академія» постало складне завдання щодо спроби розробки теоретичної моделі законодавства про кримінальні правопорушення. За результатами було підготовлено модельний проект Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків (Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві: монографія. — Одеса: Юрид. літ., 2012; Дмитрук М. М. Кримінальний проступок: правова природа та ознаки: монографія / М. М. Дмитрук. — Одеса: Юрид. літ., 2014. — 224 с.). Теоретичну модель КК України було підготов-

лено в межах теми фундаментального дослідження «Наукове та законодавче забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків у кримінальному праві України» (ДРН 011211000690). До речі, у Верховній Раді України знаходяться декілька законопроектів з цього приводу, але усі вони побудовані на інших системних передумовах запровадження інституту кримінального проступку в кримінальне законодавство України

Ця праця, відповідно, є завершенням розробки низки теоретичних та прикладних питань, які стосуються передумов запровадження, моделі та системи визначення кримінального проступку, концепту кримінального правопорушення та кримінальної відповідальності за нього. Нами відстоюється точка зору, згідно з якою логіка побудови КК України зберігається, виділяючи в Особливій частині деякі основні склади кримінальних правопорушень у якості проступків. Вважається, що саме таке бачення трансформації злочинів невеликої тяжкості та адміністративних деліктів, які не є управлінськими, в інститут кримінальних проступків забезпечить наступність подальшого розвитку кримінального законодавства України.

Тобто злочином згідно з позицією розробників моделі КК України є такий вид кримінального правопорушення, який має підвищений ступень суспільної небезпеки, що може спричинити значну шкоду охоронюваним відносинам та тягне за собою суцільність, а кримінальний проступок має знижений ступінь суспільної небезпеки та не має тягнути судимість.

У такому сенсі ознаки кримінального проступку обумовлені поглинанням не просто багатьох складів (дисциплінарних, адміністративних, цивільно-правових) правопорушень складами злочинів, але й соціальними характеристиками посягань на основні суспільні цінності, що відстоюються народом та суспільством України. Причому авторський колектив відстоює позицію, що своїми ознаками кримінальний проступок характеризується тим, що його об'єктивна сторона охоплює ознаки адміністративних, дисциплінарних і / або цивільно-правових правопорушень, а конструкція об'єкта проступку сформульована таким чином: основний безпосередній об'єкт діяння — порушення певного порядку діяльності та / або управління (виконання цивільно-правових зобов'язань та ін.), безпосередній обов'язковий додатковий об'єкт діяння — здоров'я, психіка та інші об'єкти, які умовно можна віднести до «вертикальних суспільних відносин», гобто об'єкти злочинів, які належать до природних прав і порушуються опосередковано через інші горизонтальні відносини. Відповідно у структурі Особливої частини моделі КК України

відокремлюються кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я особи, її волі, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканності та інші. Одночасно із цим запропоновано нову редакцію статей 24, 121, 122-4, 123, 140, 178, 185-1, 204-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Стосовно правової природи заходів кримінально-правового впливу, що мають застосовуватись за кримінальні проступки, то на підставі аналізу наукових позицій інших науковців та проєктів щодо внесення змін до КК України отримано ряд висновків, що в якості міри відповідальності не може виступати покарання, оскільки вказаний захід стягнення може застосовуватись лише за вчинення злочину. Більш обґрунтованим і таким, що узгоджується із положеннями Конституції України, є поняття «кримінальне стягнення».

Тобто у моделі КК України відстоюється позиція щодо недоцільності вживання терміна «покарання» як форми реалізації кримінальної відповідальності за кримінальні проступки. У монографії обґрунтовується, що більше відповідає стану розвитку сучасної кримінально-правової доктрини термін «кримінальне стягнення», яке не пов'язане з обмеженням або позбавленням волі.

Вищевказані основні здобутки є лише узагальненою позицією теоретичної моделі КК України, підготовленої колективом Національного університету «Одеська юридична академія», що відображено у даній монографії.

Отже наукове та законодавче забезпечення концепції кримінальних проступків у рамках підходу комплексного моделювання та доктринального забезпечення розвитку окремих галузей законодавства України, що було опрацьоване у даній монографії, має відповідні раціональні риси, сприятиме у законотворчій роботі та заслуговує на подальше розповсюдження та поширення.

С. В. Ківалов,

президент Національного університету
«Одеська юридична академія»,
народний депутат України,
академік

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

1.1. Моделі концепції кримінальних проступків у доктрині кримінального права

Згідно з положеннями Концепції реформування кримінальної юстиції, схваленої Рішенням Ради національної безпеки та оборони України від 15 лютого 2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» та затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 (далі — Концепція), одним із шляхів виходу із такої колізійної ситуації є запровадження в кримінальне законодавство України кримінального (підсудного) проступку¹.

При цьому основними критеріями такого запровадження, згідно з положеннями Концепції, мають бути: 1) ступінь тяжкості та правові наслідки кримінально-караного діяння для особи, суспільства та держави; 2) практика застосування кримінального та адміністративного законодавства; 3) міжнародний досвід захисту людини, суспільства і держави від злочинів і проступків.

Свого часу було висловлено багато думок про необхідність теоретичного моделювання нормативних актів як доктринальної передумови розвитку деліктного законодавства². Саме цим шляхом, відповідно, й має йти сучасна кримінально-правова наука.

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 // Офіц. вісн. України. — 2008. — № 27. — С. 20—23.

² Уголовный закон. Опыт теоретического моделирования / Г. З. Анашкин [и др.]; отв. ред.: С. Г. Келина, В. Н. Кудрявцев. — М.: Наука, 1987. — 276 с.; Тишкевич С. И. Единая теория уголовного нормотворчества и квалификация преступлений. Основные концептуальные положения. Теоретическая модель уголовного кодекса суверенной Республики Беларусь / С. И. Тишкевич. — Минск: Изд-во АМ МВД РБ, 1992. — 181 с.; Гаухман Л. Д. Новый УК РФ: бланкетность, декларативность, казуистичность // Уголовное право в XXI

Окремим питанням сьогодення постає ідея запровадження категорії проступку в кримінальне законодавство України як одного із напрямків його реформування. Актуальність цього питання особливо пов'язана із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р., який набрав чинності 19 листопада 2012 р. (далі — КПК України). В результаті прийняття цього кодифікованого законодавчого акта постала необхідність приведення у відповідність до КПК України багатьох нормативно-правових актів, зокрема, таких як: Кримінального, Кримінально-виконавчого, Господарського процесуального, Цивільного процесуального, Митного кодексів України, Кодексу адміністративного судочинства України, законів України «Про виконавче провадження», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», «Про охоронну діяльність», «Про міліцію», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» та інших законодавчих актів. З цією метою Кабінетом Міністрів України був розроблений та схвалений на засіданні 28 травня 2012 р. План організації підготовки проектів актів, необхідних для забезпечення реалізації Кримінального процесуального кодексу України, який також передбачає питання запровадження кримінальних проступків у діюче законодавство. Так, згідно з п. 7 ч. 1 ст. 3 КПК України «закон України про кримінальну відповідальність — це законодавчі акти України, які встановлюють кримінальну відповідальність (Кримінальний кодекс України та Закон України про кримінальні проступки)». Положення КПК України передбачають за своїм змістом особливості процесуального порядку встановлення ознак і щодо кримінальних проступків. У зв'язку із цим кримінальними правопорушеннями, щодо яких здійснюється кримінальне провадження, є злочини та кримінальні проступки. Тому в положеннях КК України мова має йти не тільки про злочини, а й про кримінальні проступки, тобто про кримінальні правопорушення, що буде відповідати положенням КПК України. Звичайно, дещо дивною є ситуація, коли процесуальне законодавство визначає деякі поняття, які повинні спочатку бути визначені в матеріальному законодавстві, проте засади запровад-

---

веке : матеріали Междунар. науч. конф. на юрид. фак. МГУ. — М., 2002. — С. 57—61 ; Копиленко О. Л. Правове моделювання як ефективний засіб нормативно-правової уніфікації у правотворчості / О. Л. Копиленко, Г. О. Мурашин // Університетські наукові записки : часопис Хмельницьк. ун-ту упр. та права. — 2002—2005. — Т. 1—2. — С. 24—31.

ження інституту кримінальних проступків було запроваджено за чотири роки до прийняття нового КПК України, тому прийняття КПК України не визначило необхідність запровадження інституту кримінальних проступків, а лише прискорило та актуалізувало вказане питання.

У зв'язку із цим перед колективом Національного університету «Одеська юридична академія» постало складне завдання щодо спроби розробки теоретичної моделі нового КК України, яке, як вважається, було вдало вирішено³.

Викладачами кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» було підготовлено модельний проект Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків. До речі, у Верховній Раді України знаходяться декілька законопроектів з цього приводу, але усі вони побудовані на інших системних передумовах запровадження інституту кримінального проступку в кримінальне законодавство України⁴.

Теоретичну модель КК України підготовлено в межах теми фундаментального дослідження «Наукове та законодавче забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків у кримінальному праві України» (ДРН 011211000690), що проводиться на кафедрі кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» та відповідно до Плану наукових досліджень кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Механізм кримінально-правового впливу в умовах сталого розвитку» на 2011—2015 рр., який є складовою частиною наукового дослідження Національного університету «Одеська юридична академія» за темою «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671).

³ Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві : монографія / В. О. Туляков, Г. П. Пімонов, Н. І. Мітрицян [та ін.] ; за заг. ред. В. О. Тулякова. — О. : Юрид. літ., 2012. — 424 с.

⁴ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків : проект Закону України № 10126 від 28 лют. 2012 р. [Електронний ресурс] / В. М. Стретович, С. П. Головатий, Д. М. Притика, Е. В. Шишкіна. — Режим доступу: http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706 ; Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : проект Закону України № 10146 від 3 берез. 2012 р. [Електронний ресурс] / В. Д. Швець. — Режим доступу: http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42733.

Підготовлений проект Кримінального кодексу України було спрямовано на реалізацію положень п. 1 розділу II Концепції, підп. 2 п. 2 «Плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України», затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 р. № 1153-р, підп. а) п. 1 розділу II Рекомендацій № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи «Стосовно спрощення кримінального правосуддя»⁵.

Серед найбільш значущих теоретичних здобутків, які було покладено в основу моделі КК України, слід відзначити такі:

1. Щодо передумов запровадження. Встановлення факту, що категорія кримінального проступку та необхідність наукового пошуку у дослідженні цього питання обумовлені як зовнішніми так й внутрішніми обставинами розвитку правової системи. До внутрішніх системно-правових передумов можна віднести питання надмірної криміналізації, а до зовнішніх — позитивний досвід країн Європи щодо диференціації кримінального правопорушення на декілька видів.

У якості центрального стрижневого елемента теоретичної моделі КК України вводиться концепт «кримінального правопорушення», що має об'єднувати кримінальні проступки та злочини. Із позиції методології юридичної науки саме КК України має визначати, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями (злочинами або кримінальними проступками) та які покарання, інші заходи кримінально-правового впливу застосовуються до осіб, що їх вчинили. Підставою кримінальної відповідальності має бути вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого законом.

Такий підхід дозволить залишити у силі усі попередні напрацювання у галузі кримінально-правової догматики. Відомо, що більшість авторів відображають необхідність розробки окремих КК України та Кодексу про кримінальні проступки. Деякі фахівці стверджують про необхідність виділення двох книг у Особливій частині КК (Книги про злочини та Книги про кримінальні проступки)⁶. Остання модель відповідно існує у законодавстві

⁵ Рекомендація № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо спрощення кримінального правосуддя» від 17.09.1987 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_339.

⁶ Хавронюк М. І. Концепцією визначено: адміністративні проступки, кримінальні проступки, злочини. Настав час розмежувати // Основні напрямки

Франції, Румунії. Підхід науковців НУ «Одеська юридична академія» з точки зору законодавчої техніки є дещо іншим — пропонує збереження логіки побудови КК України, виділяючи в (Особливій частині основні склади кримінальних правопорушень у якості проступків. Вважається, що саме таке бачення трансформації злочинів невеликої тяжкості та адміністративних деліктів, які не є управлінськими, в інститут кримінальних проступків забезпечить наступність подальшого розвитку кримінального законодавства України

2. Щодо моделі та системи кримінального проступку. У питанні запровадження інституту кримінальних проступків сформувався декілька підходів, які визначають різні «моделі» систем кримінальних проступків та особливості цього діяння як інституту кримінального права України.

Першою є модель, згідно з якою основою для визначення системи кримінальних проступків є неуправлінські проступки, а також управлінські правопорушення. При такому розумінні в систему діянь пропонується включати багато управлінських правопорушень, зокрема, адміністративних та митних.

Наприклад, М. І. Хавронюк, проаналізувавши деліктне законодавство України, запропонував віднести до системи кримінальних проступків: 1) приблизно 90 простих складів проступків, які передбачені КУпАП і Митним кодексом України та мають бути криміналізовані з установами за їх вчинення суворих кримінальних покарань; 2) приблизно 100 простих складів проступків, які наразі є злочинами невеликої тяжкості згідно з діючим КК України. При цьому вчений одним із основних доводів трансформації такої кількості складів адміністративних правопорушень розглядає те, що чинний КУпАП передбачає можливість застосування за адміністративні правопорушення: арешт — у 24 випадках; виправні роботи — у 13 випадках; громадські роботи — у 17 випадках; конфіскацію — у 75 випадках; великого розміру штрафу (від 1,3 та до 5 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) — у 40 випадках; судову юрисдикцію щодо понад 150 складів адміністративних проступків⁷.

М. І. Хавронюк, при визначенні системи діянь, які необхідно трансформувати до кримінальних проступків, застосовано підхід виокремлення за «формальними критеріями», тобто за видом

розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 жовт. 2012 р. — Х., 2012. — С. 182–186.

⁷ Там само.

заходів стягнення, які за своїм змістом та характером можна віднести до кримінально-правових. Разом із тим вважається, що вказаний підхід не повинен застосовуватись як «абсолютний» критерій трансформації адміністративних правопорушень та злочинів невеликої тяжкості до кримінальних проступків, тобто за окремі адміністративні правопорушення стягнення можуть бути надмірно жорсткими (при передбаченні адміністративного арешту) і фактично можуть на практиці не застосовуватись, проте автоматична трансформація їх як кримінальних проступків, вважається, призведе до надмірної криміналізації та матиме зворотній ефект (замість гуманізації кримінального законодавства відбудеться розширення сфери його регулювання).

Другою є модель, відповідно до якої трансформації у кримінальні проступки підлягають лише ті із правопорушень, які за природою є неуправлінськими проступками, а також й окремі злочини невеликої тяжкості, тобто злочини, за які передбачено покарання до 2 років позбавлення волі згідно з КК України. Вказану модель частково було закладено в Концепції⁸. Щодо критеріїв трансформації злочинів невеликої тяжкості, в рамках другої моделі, то їх пропонувалось декілька. Так, на думку В. О. Навроцького, до кримінальних проступків необхідно віднести злочини, за які передбачено покарання, не пов'язані з позбавленням волі⁹. П. Л. Фріс пропонував віднести до кримінальних проступків як злочини невеликої тяжкості, так і окремі злочини середньої тяжкості, за які передбачалось покарання до 3 років позбавлення волі¹⁰. Вважаємо, при визначенні критерію необхідно враховувати узагальнене бачення наукового середовища щодо співвідношення таких підсистем кримінального правопорушення, як кримінальний проступок та злочин, а сам критерій має бути підтримуватись більшістю вчених — представників галузі кримінального права. Вважається, що за вчинення кримінальних проступків не повинно застосовуватись позбавлення волі.

⁸ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 // Офіц. вісн. України. — 2008. — № 27. — С. 20—23.

⁹ Навроцький В. О. Кримінальний кодекс України 2001 р.: підсумки та перспективи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/?w=g&i=13&d=673>. — Оpubл. 21.05.2006.

¹⁰ Фріс П. Л. Ознаки та склад кримінального проступку // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. пр. — 2007. — № 2. — С. 166—171.

3. Щодо зміни поняття «злочин» на «кримінальне правопорушення». Система суспільно небезпечних діянь, які за діючим КК України визнаються як злочин, пропонується змінити на поняття «кримінальне правопорушення», при цьому вказаний вид діяння пропонується поділити на два підвиди — кримінальний проступок та злочин. При визначенні вказаних видів кримінальних правопорушень пропонується використовувати ознаки злочину, які відокремлено у положеннях ст. 11 КК України, із урахування деяких особливостей.

Кримінальне правопорушення пропонується визначати як суспільно небезпечне, винне, кримінально протиправне діяння (дія або бездіяльність) суб'єкта кримінального правопорушення, а кримінальний проступок як вид кримінального правопорушення, що має знижений ступень суспільної небезпеки, яке не тягне судимості.

Тобто злочином згідно з позицією розробників моделі КК України є такий вид кримінального правопорушення, який має підвищений ступень суспільної небезпеки, що може спричинити значну шкоду охоронюваним відносинам та тягне за собою судимість, а кримінальний проступок — знижений ступінь суспільної небезпеки та не має тягнути судимість.

У такому сенсі ознаки кримінального проступку обумовлені поглинанням не просто багатьох складів (дисциплінарних, адміністративних, цивільно-правових) правопорушень складами злочинів, але й соціальними характеристиками посягань на основні суспільні цінності, що відстоюються народом та суспільством України. Причому вчені відстоюють позицію, що своїми ознаками кримінальний проступок характеризується тим, що його об'єктивна сторона охоплює ознаки адміністративних, дисциплінарних і / або цивільно-правових правопорушень, а конструкція об'єкта проступку сформульована таким чином: основний безпосередній об'єкт діяння — порушення певного порядку діяльності та / або управління (виконання цивільно-правових зобов'язань та ін.), безпосередній обов'язковий додатковий об'єкт діяння — здоров'я, психіка та інші об'єкти, які умовно можна віднести до «вертикальних суспільних відносин», тобто об'єкти злочинів, які належать до природних прав і порушуються опосередковано через інші горизонтальні відносини¹¹.

¹¹ Дмитрук М. М. Кримінальний проступок: правова природа та ознаки: монографія. — С. 100—133.

У структурі Особливої частини моделі КК України відокремлюються кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я особи, її волі, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканності та інші. Одночасно із цим запропоновано нову редакцію статей 24, 121, 122-4, 123, 140, 178, 185-1, 204-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

До об'єктів кримінально-правової охорони чинного адміністративного регулювання, на думку науковців, слід віднести об'єкти, що ставляться під охорону таких статей КУпАП, як: ст. 44 «Незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів...», ст. 51 «Дрібне викрадення чужого майна», ст. 51-2 «Порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності», ч. 1—2 ст. 104 «Потрава посівів, зіпсуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств», ст. 173 «Дрібне хуліганство», ч. 2 ст. 173-2 «Вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного примусу», ст. 180 «Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння», ст. 181-1 «Заняття проституцією», ст. 185 «Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця», ст. 185-9 «Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі працівника транспорту, який здійснює контроль за перевезенням пасажирів», ст. 185-10 «Злісна непокора законному розпорядженню чи вимозі військовослужбовця або працівника ДПС України». Тобто за основу пропонується обрати не такі види правопорушень як управлінські правопорушення, що пропонувалось М. І. Хавронюком, а лише окремі найнебезпечніші делікти із положень Кодексу України про адміністративні правопорушення, які за змістом своїм не є управлінськими.

Вказані делікти, поруч із злочинами невеликої тяжкості та деякими злочинами приватного обвинувачення, пропонується трансформувати у кримінальні проступки¹².

4. Щодо наслідків кримінального проступку та злочину, їх системи, а також інших заходів кримінально-правового впливу. Стосовно правової природи заходів кримінально-правового впливу, що мають застосовуватись за кримінальні проступки, то на підставі аналізу наукових позицій інших науковців та проектів

¹² Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві... — С. 122.

щодо внесення змін до КК України отримано ряд висновків, що в якості міри відповідальності не може виступати покарання, оскільки вказаний захід стягнення може застосовується лише за вчинення злочину. Більш обґрунтованим і таким, що узгоджується із положеннями Конституції України, є поняття «кримінальне стягнення».

У зв'язку з цим під час реформування системи злочинів у кримінальні правопорушення, поряд із поділом кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки, необхідно передбачити поділ заходів впливу на «кримінальні стягнення» та «покарання», які повинні застосовуватись за різні види кримінальних правопорушень. За кримінальні проступки повинні застосовуватись кримінальні стягнення, а за злочини — покарання¹³.

Тобто у моделі КК України відстоюється позиція щодо недоцільності вживання терміна «покарання» як форми реалізації кримінальної відповідальності за кримінальні проступки. Обґрунтовується, що більше відповідає стану розвитку сучасної кримінально-правової доктрини термін «кримінальне стягнення», яке не пов'язане з обмеженням або позбавленням волі.

Покарання у модельному КК України пропонується визначати як захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого і тягне судимість. Стягнення є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального проступку, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Стягнення не має тягнути судимості. Обґрунтовується наступна система кримінальних стягнень. До осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального проступку, судом можуть бути застосовані такі види стягнень: 1) штраф; 2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 3) громадські роботи; 4) виправні роботи; 5) арешт.

При призначенні покарання та стягнення суд враховує ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, виходячи з: 1) класифікації кримінальних правопорушень; 2) особливостей конкретного кримінального правопорушення та обставин його

¹³ Мирошніченко Н. М. Правові наслідки кримінального проступку // Політика в сфері боротьби зі злочинністю: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. м. Івано-Франківськ, 1—2 берез. 2013 р. — С. 185—188.

вчинення: форма вини, час, місце, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів кримінальної діяльності, роль кожного зі співучасників, якщо кримінальне правопорушення вчинено групою осіб, поширеність кримінального правопорушення; 3) наявності, характеру і ступеня тяжкості наслідків, що спричинені потерпілому, державі та третім особам у результаті вчинення кримінального правопорушення; 4) характеру відносин винної особи з потерпілим.

Враховуючи новітні тенденції у кримінально-правовому реагуванні за вчинення кримінальних правопорушень, пропонується передбачити інші заходи, які не пов'язані з покаранням та стягненнями (заходи безпеки): 1) спеціальна конфіскація майна; 2) примусові заходи медичного характеру; 3) примусове лікування; 4) примусові заходи виховного характеру. Встановлюється, що підстави застосування інших заходів, не пов'язаних з покаранням та стягненням, визначаються законом.

Вищевказані основні здобутки є лише узагальненою позицією теоретичної моделі КК України, підготовленою кафедрою кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія», разом із тим й до сьогодні висловлюються достатньо суперечливі погляди на природу інституту кримінального проступку, які часто за своїм змістом є протилежними. Із цих обставин в науковому середовищі пропонується ідея розробки певного програмного документа, який би визначив засади запровадження інституту кримінального проступку та деталізував окремі положення Концепції.

Так, слушною є пропозиція В. Борисова, В. Тація, В. Тютюгіна щодо розробки «Концепції запровадження інституту кримінальних проступків» з метою вирішення принципових питань, зокрема, таких, як: яким має бути місце розташування відповідних норм у системі національного законодавства, якою має бути форма закону про кримінальні проступки та його орієнтовний зміст, які необхідно брати критерії для розмежування видів кримінальних правопорушень (кримінальних проступків та злочинів), якими повинні бути правові наслідки (їх природа та види) за вчинення кримінальних проступків та злочинів¹⁴.

¹⁴ Борисов В. Проблеми запровадження у законодавство України інституту кримінального проступку // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 9. — С. 104—107; Тацій В. Стабільність як умова ефективності законодавства про кримінальну відповідальність / В. Тацій, В. Борисов, В. Тютюгін // Голос України. — 2013. — № 66. — С. 4—5.

Отже, підхід комплексного моделювання та доктринального забезпечення розвитку окремих галузей законодавства України має відповідні раціональні риси, в змозі надати підтримку, сприятиме народним депутатам України у законотворчій роботі та заслугоує на подальше розповсюдження та поширення.

1.2. Проблеми кримінального проступку та класифікація злочинів

Проблема кримінального проступку не нова, до неї звертались вчені-правники неодноразово, втім до цих пір це питання в законодавстві не вирішене. Так, М. С. Таганцев поряд із кримінальними злочинами виділяв поліцейські правопорушення, однак після їх аналізу дійшов висновку про те, що вони є групою кримінально караних діянь, а їх «поділ має скоріше теоретичний, ніж практичний характер»¹⁵. Таку ж позицію підтримував М. Д. Сергієвський.

У радянський період вчені знову повернулись до проблеми кримінального проступку шляхом виділення в кримінальному праві самостійної категорії правопорушень як найбільш малозначного різновиду злочинів. У період дії КК 1960 року був підготовлений проект Кодексу кримінальних проступків (1973) та очікувалось його прийняття як самостійного, окремого нормативного акта. Однак цей проект був підданий критиці. Проф. П. А. Кузнецова запропонувала декриміналізувати малозначимі злочини в самому КК, не виділяючи їх в кодекс проступків. Дана позиція частково знайшла своє відображення в кримінальному законодавстві, так в 1977 р. було введено адміністративну відповідальність за злочини, що не становлять великої суспільної небезпеки (малозначимі злочини). Їх правова природа визначалась неоднозначно, одні розглядали їх як різновид злочинів, інші — як адміністративний проступок. На початку 1980-х рр. у КК з'явилося поняття — «діяння, що містить ознаки злочину». Крім того, існувало і поняття «малозначність діяння». Ці новели внесли певну плутанину в термінологію, що, на жаль, породжувало ряд протиріч у кримінальному законодавстві. Вчені так і не визначились, чим визнавати діяння, що містить ознаки злочину, — кримінальним проступком, злочином чи іншим правопорушенням.

¹⁵ Таганцев Н. С. Русское уголовное право : лекции. — СПб., 1902. — С. 56.

Кримінальне законодавство багатьох зарубіжних країн поділяє кримінальні правопорушення на три категорії. Так, наприклад, КК Франції виділяє по формальній ознаці три категорії злочинних діянь — порушення, проступки і злочини та визначає суть злочинного діяння через покарання, яке може бути призначено. КК Італії також за формальним критерієм виділяє злочини та проступки залежно від передбаченого за їх вчинення покарання. Більшість країн, що виділяють злочин та проступок, використовують саме формальний критерій (вид та розмір покарання). Оскільки природа будь-якого правопорушення єдина (вони всі є суспільно небезпечними), тому необхідно враховувати поряд із матеріальним (суспільна небезпечність) й формальний (типова санкція) критерій.

Колектив авторів монографії «Кримінальний закон: досвід теоретичного моделювання» у кінці 1980-х рр. пропонував визнати кримінальними проступками групу злочинів, що не являють великої суспільної небезпеки, за які законом передбачено покарання у виді позбавлення волі, обмеження волі на строк менше двох років чи інше більш м'яке покарання, а також пропонували віднести до кримінальних проступків необережні діяння, що причинили значну шкоду, за які по закону передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк менш ніж п'ять років чи інше більш м'яке покарання. Теоретична модель КК виходила не тільки із меншої суспільної небезпеки цієї категорії злочинів, а і враховувала форму вини, розмір збитків, а також встановлені межі покарання (типова санкція)¹⁶. Суспільна небезпечність є основою криміналізації діянь і визначається цінністю об'єктів кримінально-правової охорони, тяжкістю заподіяної шкоди, обставинкою, місцем, часом, способом, формою вини, мотивами та цілями його вчинення. Тобто характер і ступінь суспільної небезпеки є основним критерієм класифікації кримінальних правопорушень.

Впровадження категорії кримінального проступку, на думку авторів теоретичної моделі КК, дозволило би спростити конструкцію багатьох інститутів кримінального права, уточнити підстави їх застосування, а також спростити процесуальний порядок розслідування і розгляду в суді цієї категорії правопорушень. Але КК 1960 р. не був змінений, до нього так і не увійшли ці пропозиції.

¹⁶ Уголовный закон. Опыт теоретического моделирования. — М., 1987. — С. 63.

У КК 2001 р. закріплене поняття та класифікація злочинів за ступенем їх суспільної небезпеки (злочини невеликої, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини). Ступінь суспільної небезпеки, поряд з типовою санкцією, стали критеріями такої класифікації¹⁷.

Однак, на жаль, не всі санкції Особливої частини були приведені у відповідність з класифікацією, закріпленою у ст. 12 КК. Іноді санкції статей особливої частини КК знаходяться між різними типовими санкціями. Крім того, в класифікації злочинів не була врахована форма вини.

Певний дисонанс в побудові класифікації злочинів вніс Закон від 15 листопада 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності». Якщо раніше типова санкція визначалась відповідно до можливих строків позбавлення волі, то зараз у всіх типових санкціях, поряд із позбавленням волі, вказано на штраф як альтернативний основний вид покарання.

Законодавець у типовій санкції об'єднав найбільш суворий вид покарання (позбавлення волі) із найменш суворим видом покарання (штрафом), який в системі покарань знаходиться на першому місці. Типова санкція втратила своє значення, вона вже не може відповідати ступеню суспільної небезпеки злочину. Хоча ч. 6 ст. 12 КК вказує на те, що ступінь тяжкості злочину визначається виходячи із строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин. Якщо це так, то такий вид покарання, як штраф, не відповідає вказаним вимогам.

Крім того, слід зауважити, що класифікація, закріплена в ст. 12 КК Загальної частини, повинна поширюватись на всі види злочинів, які знаходяться в Особливій частині КК, а не лише на господарські злочини.

Якщо по відношенню до злочинів невеликої та середньої тяжкості ще можна було б погодитись із альтернативною типовою санкцією, то в таких злочинах, як тяжкі та особливо тяжкі злочини, вказувати в альтернативі такий вид покарання, як штраф (найменш суворий вид покарання), не логічно, так як це суперечить принципам побудови класифікації злочинів та

¹⁷ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: за станом на 5 груд. 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131; [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

системи покарань. У такому випадку разом із позбавленням волі у типових санкціях, якщо вони набувають характеру альтернативних, доцільно вказувати і інші види покарання.

Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України 8 квітня 2008 року, передбачає впровадження інституту кримінальних проступків¹⁸.

Один із варіантів проекту про кримінальні проступки поділяє кримінальні правопорушення на злочини та кримінальні проступки, автори цього проекту залишають класифікацію злочинів (ст. 12 КК) незмінною, але в Особливій частині КК України передбачають книгу 1 «Про злочини» та книгу 2 «Про кримінальні проступки». Крім того, зазначають, що не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого Кримінальним кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі¹⁹. Вважаємо за необхідне внести певні зміни в ст. 12 КК України, вона не може залишатися у старій редакції.

Другий варіант проекту про кримінальні проступки також поділяє кримінальні правопорушення на злочини та кримінальні проступки в залежності від ступеня їх тяжкості (ст. 11-1 КК). Автори цього варіанта пропонують доповнити КК також ст. 11-2, де визначити поняття кримінального проступку, а саме «кримінальним проступком є діяння, за яке передбачено покарання у виді громадських робіт або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»²⁰. Слід конкретизувати можливість призначення штрафу за кримінальний проступок, встановивши штраф від

¹⁸ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 // Офіц. вісн. України. — 2008. — № 27. — Ст. 838.

¹⁹ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків: проект Закону України № 10126 від 28 лют. 2012 р. [Електронний ресурс] / В. М. Стретович, С. П. Головатий, Д. М. Притика, Е. В. Шишкіна. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706.

²⁰ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків: проекти Закону України № 10146 від 3 берез. 2012 р. та № 1202 від 8 січ. 2013 р. [Електронний ресурс] / В. Д. Швець. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42733.

«одного до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Що стосується визначення кримінального проступку, слід уточнити, що його може утворити певна група злочинів невеликої тяжкості, а також деякі адміністративні делікти, які мають судову юрисдикцію та не є управлінськими (наприклад, дрібна крадіжка, дрібне хуліганство та інші). Визначаючи кримінальний проступок, необхідно встановити типову санкцію для нього та вказати на кримінально-правові наслідки.

Деякі науковці пропонують призначати за кримінальні проступки замість покарання кримінальне стягнення²¹. Вони вважають, що хоча кримінальне законодавство не передбачає таке поняття, як стягнення, але це міра впливу (заходу), яка може призначатися від імені держави та полягає в обмеженні прав і свобод людини, є примусовим заходом, але на відмінність від покарання не тягне за собою судимості. З такою пропозицією можна було б погодитися, якщо б були запропоновані якісь специфічні (нові) види стягнення. Однак поки що види стягнення збігаються із видами покарання.

Крім того, слід уточнити підставу кримінальної відповідальності (ст. 2 КК). Не зовсім зрозумілою є позиція В. Д. Швеця, автора одного із законопроектів «Закону про кримінальні проступки», який пропонує підставою кримінальної відповідальності вважати вчинене особою суспільне небезпечне діяння, що містить «склад кримінального правопорушення або кримінального проступку». Але ж кримінальний проступок є видом кримінального правопорушення. Тому підставою кримінальної відповідальності слід вважати суспільне небезпечне діяння, яке містить склад кримінального правопорушення (злочину або кримінального проступку), передбаченого КК України.

Розділ третій Загальної частини КК слід перейменувати таким чином: «Кримінальне правопорушення, його види та стадії».

Пропонуємо внести зміни до ст. ст. 11 та 12 КК України. А саме, ст. 11 КК «Кримінальне правопорушення та його види» викласти в такій редакції:

Частина 1. Кримінальне правопорушення — це суспільне небезпечне, кримінально протиправне, винне діяння, за яке передбачена кримінальна відповідальність.

²¹ Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві: монографія / В. О. Туляков, Г. П. Пімонов, Н. І. Мітріцян [та ін.]; за заг. ред. В. О. Тулякова. — О.: Юрид. літ., 2012. — 424 с.

Частина 2. Під кримінальним проступком слід розуміти діяння, що має знижений ступінь суспільної небезпеки, за яке може бути призначено покарання, не пов'язане з позбавленням чи обмеженням волі (позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, виправні роботи), або штраф в розмірі від однієї до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і яке не тягне за собою судимість.

Частина 3. Під злочином слід розуміти такий вид кримінального правопорушення, що має підвищений ступінь суспільної небезпеки та за який може бути призначено покарання у виді обмеження чи позбавлення волі на певний строк або інші види покарань і який тягне за собою судимість. Ознаками злочину є суспільна небезпечність, кримінальна протиправність, винність та караність діяння. Підвищений ступінь суспільної небезпеки та правові наслідки відрізняють злочин від кримінального проступку.

Необхідно змінити також редакцію ст. 12 КК.

А саме, ч. 1 ст. 12 КК викласти у такій редакції: «Залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі».

Частина 2. Злочином невеликої тяжкості є злочин, що має невеликий ступінь суспільної небезпеки, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі від трьох до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські або виправні роботи, арешт, обмеження або позбавлення волі до двох років.

Частина 3. Злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження чи позбавлення волі на строк від двох до п'яти років.

Частина 4. Тяжкий злочин — це такий злочин, за який передбачене основне покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років.

Частина 5. Особливо тяжкий злочин — це такий злочин, що має найвищий ступінь суспільної небезпеки і за який передбачене основне покарання понад десяти років позбавлення волі або довічне позбавлення волі.

Із запропонованих визначень зрозуміло, по-перше, що категорія кримінального проступку не увійде в класифікацію зло-

чинів замість злочинів невеликої тяжкості, тому що це окремий вид кримінального правопорушення, по-друге, буде відрізнятися самостійною типовою санкцією, що відповідає його суспільній небезпеці, по-третє, виключатиме такий правовий наслідок, як судимість, характерний для злочинів.

Реформуючи кримінальне законодавство, необхідно визначитися із поняттям малозначності діяння (ч. 2 ст. 11 КК). Якщо малозначність діяння не є злочином, тому що не заподіяно і не могло бути заподіяно істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі, то виникає питання, а чим вона є? Можливе, що це інший вид правопорушення (кримінальний, адміністративний чи дисциплінарний проступок).

Категорія кримінального проступку, яка буде закріплена в Загальній частині КК, матиме відношення практично до всіх розділів Особливої частини КК; однак необхідно привести у відповідність із запропонованою класифікацією санкції статей Особливої частини.

Кримінальний проступок, вчинений вперше, буде надавати можливість суду застосовувати інститут звільнення від кримінальної відповідальності, повторно вчинений кримінальний проступок, відповідно, буде виключати можливість застосування цього інституту. Призначене за кримінальний проступок покарання не породжуватиме такий наслідок, як судимість.

До неповнолітніх, які вчинили кримінальний проступок вперше, можуть бути застосовані лише примусові заходи виховного характеру. Крім того, на практиці виникають певні складності при застосуванні санкцій щодо неповнолітніх правопорушників, оскільки законодавець обмежив можливість застосування окремих видів покарання їх віком. Такі види покарання, як арешт, виправні та громадські роботи, можуть призначатися лише неповнолітнім, що досягли 16-річного віку, штраф — тільки по відношенню до тих неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні грошові кошти чи майно. Якщо ж неповнолітній не має власних доходів та майна, то до нього штраф також не застосовується. Обмеження волі як вид покарання взагалі не може бути призначене неповнолітнім суб'єктам злочинів.

Тільки найбільш суворий вид покарання — позбавлення волі на певний строк не обмежений віковими рамками, його можна застосовувати вже з 14-річного віку при вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 22 КК. Крім того, в законодавстві пропонується призначення до неповнолітніх такого виду покарання, як позбавлення права обіймати певні посади чи займатися пев-

ною діяльністю. Виникає питання, які такі посади може займати неповнолітній? Вважаємо достатнім вказати на заборону займатися певними видами діяльності щодо неповнолітніх.

Повторність кримінального проступку та повторність злочину повинні мати самостійне значення. Рецидив може бути лише при вчиненні повторного умисного злочину після засудження за перший умисний злочин, якщо судимість за нього не була знята або погашена у встановленому законом порядку.

Готування та замах на кримінальний проступок не повинні тягнути за собою кримінальної відповідальності. Тому ст. 14 та ст. 15 КК матимуть відношення лише до незакінчених злочинів. Однак готування до злочину невеликої тяжкості також не тягне за собою кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 14 КК).

Необхідно узгодити термінологію в КК, замінити «злочин» на «кримінальне правопорушення». В розділі IV «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності» уточнити щодо тексту в дужках, вказавши на суб'єкта кримінального правопорушення. Розділ VI також потребує уточнення, а саме: «Співучасть у кримінальному правопорушенні».

Відносно інституту співучасті вважаємо, що кримінальний проступок може бути вчинений групою осіб, однак пособник, як найменш суспільно небезпечний вид співучасників, не повинен нести кримінальну відповідальність за співучасть у кримінальному проступку. Причетність до кримінального проступку, а також причетність до злочинів невеликої та середньої тяжкості не слід визнавати кримінально караними діяннями.

Кримінально-процесуальний кодекс України 2012 р. вже передбачив главу про особливості досудового розслідування кримінальних проступків та спрощене провадження щодо кримінальних проступків у суді першої інстанції²². Тому необхідно узгодити кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство України.

Враховуючи викладене, можна дійти висновку, що проблему кримінального проступку необхідно вирішувати в контексті діючого КК України, а саме визначити в Загальній частині КК поняття кримінального правопорушення та його види (злочин і кримінальний проступок), уточнити підставу кримінальної відповідальності та внести відповідні зміни в класифікацію

²² Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 9—10, 11—12, 13. — Ст. 88. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1366919135125308>.

злочинів. Особлива частина КК також повинна бути переглянута, до неї необхідно внести певні зміни, пов'язані із запровадженням кримінального проступку в кримінальне законодавство України.

1.3. Динаміка інституту кримінальних проступків у кримінальному праві України

Постійний розвиток правової системи нашої країни викликається тими змінами, які відбуваються у суспільному, економічному, політичному, науковому житті. Для забезпечення належного рівня правового регулювання нових виникаючих суспільних відносин та впорядкування вже існуючих, з урахуванням вимог часу, а також здійснення їх охорони засобами кримінального права, необхідно не тільки створювати нові правові норми та інститути, а й дотримуватися певної наступності, запозичувати те найкраще, що колись існувало й було апробовано протягом тривалого часу. Доцільним видається запозичувати досвід не тільки власної держави, а й звертати увагу на напрацювання, які мають місце в інших країнах. Особливої актуальності цей процес набуває останнім часом, враховуючи уніфікацію країнами Європи не тільки законодавства, а й багатьох інших сфер суспільного життя.

Незважаючи на тривалий період змін в соціально-політичних та інших умовах життя суспільства і держави, намагання побудувати правову державу в Україні протягом 23 років, ми залишаємося на етапі проголошення необхідності реформування системи кримінальної юстиції в напрямку подальшої її демократизації, гуманізації, посилення захисту прав і свобод людини відповідно до вимог міжнародних правових актів і зобов'язань нашої держави перед європейським та міжнародним співтовариством. Питання доцільності та необхідності такого реформування були обґрунтовані ще Концепцією реформування кримінальної юстиції України, затвердженою Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008²³.

Згідно з цією Концепцією, в основу реформування кримінальної юстиції мають бути покладені багатовікові національні

²³ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 // Уряд. кур'єр. — 2008. — 17 квіт. (№ 72).

традиції створення норм права, положення вітчизняного права, які пройшли перевірку часом і виправдані практикою, прогресивні інститути правових систем держав Європейського Союзу, норми міжнародного права.

Одним з питань, якому приділяється значна увага в Концепції, є можливість виділення кримінальних проступків, в які слід трансформувати певну частину злочинів та адміністративних правопорушень. При цьому основними критеріями таких змін мають бути:

1) ступінь тяжкості і правові наслідки кримінально караного діяння для особи, суспільства і держави;

2) практика застосування кримінального та адміністративного законодавства;

3) міжнародний досвід захисту людини, суспільства і держави від злочинів і проступків²⁴.

У науковій літературі ідея проступку як виду кримінального правопорушення досліджувалася такими вченими, як П. П. Андрушко, А. Б. Бішимбаєва, В. І. Борисов, Г. Б. Віттенберг, А. Д. Горбуза, М. М. Дмитрук, Н. Д. Дурманов, Л. Н. Кривоченко, Г. А. Кригер, Н. Ф. Кузнецова, Н. А. Мірошніченко, В. О. Навроцький, М. С. Таганцев, В. О. Туляков, П. А. Фефелов, В. Ф. Фефілова, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк та ін.

Продовжуючи наукове розроблення категорії кримінальних проступків, можна запропонувати дослідити їх динаміку. Оскільки ми визначаємо динаміку кримінального права як форму існування положень кримінального права, яка володіє власною структурою, має складний циклічний характер і пов'язана з іншими соціальними явищами і процесами та яка в інтегрованому вигляді відображає особливий стан цілеспрямованого внутрішнього і зовнішнього розвитку і функціонування системи кримінального права, видається за можливе дослідження динаміки окремих інститутів та категорій кримінального права через аналіз загальних ознак динаміки кримінального права.

До обов'язкових характеристик (ознак) динаміки, на основі позиції П. Сорокіна²⁵, слід відносити: 1) логічний підмет (unit) —

²⁴ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 // Уряд. кур'єр. — 2008. — 17 квіт. (№ 72).

²⁵ Сорокин П. Социальная и культурная динамика: Исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права и общественных отношений. — СПб., 2000. — С. 80.

одиницю, тобто те, що змінюється або знаходиться в процесі; 2) часові відносини; 3) просторові відносини; 4) напрямок.

Без одиниці не можна осмислити жодний динамічний стан. Одиниця може бути річчю; вона може бути якимось динамічним станом, наприклад, процесом інтеграції, дезінтеграції, росту, дегенерації, поширення та ін. Але якась одиниця, як логічний підмет, про зміну або модифікацію якої ми ведемо мову, повинна бути надана. Без такої одиниці процес — це слово, яке не має сенсу²⁶. Для характеристики динаміки інституту кримінальних проступків слід виділити таку одиницю, як проступок.

Вже досить давно вчені пропонують об'єднати кримінальне законодавство та законодавство про адміністративні правопорушення «під однією обкладинкою Кримінального кодексу», хоча немає єдності думок щодо зовнішнього вираження цієї сукупності норм: чи слід говорити про окремий нормативний акт (Кодекс кримінальних проступків)²⁷, або це має бути самостійна частина в чинному Кримінальному кодексі України 2001 р., поряд з існуючими Загальною та Особливою частинами²⁸, або у разі, якщо у статті Особливої частини КК України кримінальний проступок межує із злочином, пропонується в першій частині статті КК передбачити склад кримінального правопорушення як кримінального проступку, у другій частині статті КК — склад основного злочину, наступні частини можуть містити опис кваліфікованих складів злочинів²⁹. На думку прихильників введення кримінальних проступків до кримінального законодавства України, запровадження цього інституту дасть можливість комплексно застосувати весь арсенал засобів (норм) протидії публічно-правовим деліктам, проводити гнучку кримінальну політику, забезпечити наповнення новим змістом ідеї кримінально-правового попере-

²⁶ Сорокин П. Вказ. пр. — С. 80.

²⁷ Фріс П. Л. Питання запровадження інституту карної провини // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. — Х., 2012. — С. 186—192.

²⁸ Навроцький В. О. Кримінальний кодекс України 2001 р.: підсумки та перспективи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/?w=g&i=13&d=673>. — Опубл. 21.05.2006; Хавронюк М. І. Концепцією визначено...

²⁹ Останній підхід видається некоректним через те, що порушується правило законодавчої техніки, за яким частини перші відповідних статей Особливої частини КК містять основні склади злочинів, а частини другі та подальші — кваліфіковані (особливо кваліфіковані) склади злочинів, а оскільки не всі статті КК будуть містити склади проступків, виникне плутанина.

Дмитрук М. М. Кримінальний проступок... — О., 2014. — С. 161.

дження, більш зважено вирішувати питання криміналізації та декриміналізації.

Слід зазначити, що відповідні кроки (хоча і не завжди послідовні) у сфері нормативного закріплення інституту кримінальних проступків український законодавець вже зробив: 13 квітня 2012 р. Верховною Радою України був прийнятий Кримінальний процесуальний кодекс України, який передбачає порядок кримінального провадження окремо щодо злочинів та кримінальних проступків. Окремі науковці розглядали та зараз розглядають ознаки та природу кримінального проступку, проте чіткого уявлення про місце вказаного діяння в кримінальному праві України, про термін, яким необхідно його позначати, властивості та правову природу наразі не існує³⁰. Крім того, навіть Головне науково-експертне управління Верховної Ради України виказує думку щодо відсутності «нагальної необхідності у запровадженні інституту кримінальних проступків»³¹.

До категорії кримінальних проступків за законодавством України мають бути віднесені (відповідно до Концепції):

1) окремі діяння, які за чинним КК України відносяться до злочинів невеликої тяжкості і які у відповідності з політикою гуманізації кримінального законодавства будуть визнані законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки;

2) діяння, передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення, що мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне розкрадання і т.п.).

М. М. Дмитрук розширив перелік діянь, які пропонується віднести до кримінальних проступків:

1) неуправлінські проступки, які посягають на найважливіші цінності, проте заподіювана ними шкода не є істотною, зокрема, передбачені ст. ст. 44, 51, 51-2, ч. 1—2 ст. 104, 173, ч. 2 ст. 173-2, 180, 181-1, 185, 185-9, 185-10 КУпАП;

2) злочини невеликої тяжкості, основним безпосереднім об'єктом яких є здоров'я, майно, психіка, безпека, проте їм заподіюється незначна злочинна шкода, у зв'язку із чим вказані

³⁰ Дмитрук М. М. Кримінальний проступок... — О., 2014. — С. 13.

³¹ Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 21.02.2014 р. на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» № 3438 від 17.10.2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48706.

діяння за об'єктом посягання володіють невисоким ступенем суспільної небезпеки;

3) злочини невеликої та окремі злочини середньої тяжкості, основним безпосереднім об'єктом яких є суспільні відносини у сфері регуляції певних правил (охорона праці, сфера господарської діяльності, безпека руху та експлуатації транспорту тощо), а обов'язковим додатковим об'єктом є здоров'я, майно, психіка, безпека тощо (переважно норми з бланкетними диспозиціями. — *Прим. авт.*)³².

Всяке «становлення», процес, рух, динамічний стан припускає час. Однак поняття часу, придатне для опису переміщень матеріальних тіл, часто не підходить для характеристики соціальних і культурних процесів. Для них, як правило, потрібно використовувати інший вид часу — соціальний час³³. Вивчення динаміки інституту кримінальних проступків в кримінальному праві України може починатися з часів Київської Русі, коли для позначення кримінальних діянь використовувалися терміни «образа», «согрешеніє», «порушення установлення», але поняття проступку чи навіть розмежування цивільного правопорушення та злочину в ті часи не існувало.

Подібні конструкції «образа» та «квалт», а також терміни «выступъ», «злочинство», «школа», «вина», «кривда», «збытокъ» використовувалися в Статутах Великого князівства Литовського 1529, 1566, 1588 рр.

І. М. Дришлюк, аналізуючи положення Прав, по яких судиться малоросійський народ 1743 р., що діяли на території сучасної України в середині XVIII ст., зазначав, що кримінальні діяння за вказаним нормативним актом поділялись на злочини та проступки³⁴.

Наприкінці XVIII — на початку XIX ст. частина території сучасної України (Галичина, Закарпаття, Буковина) перебували у складі Австро-Угорської імперії, тому згідно з Кримінальним кодексом Й. Зонненфельса та Кримінального кодексу Польщі 1852 р. кримінальне діяння поділялося на злочини та тяжкі поліцейські проступки³⁵. Законодавче відокремлення проступку від

³² Дмитрук М. М. Кримінальний проступок... — О., 2014. — С. 119.

³³ Сорокин П. Вказ. пр. — С. 81.

³⁴ Дришлюк І. М. Общая характеристика проступков и преступлений против правосудия по «Правам за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. // Актуальні проблеми держави та права. — 2002. — Вип. 14. — С. 39—45.

³⁵ Історія держави і права України: підручник / за ред. А. С. Чайковського. — К., 2006. — С. 23—29.

злочину за тяжкістю покарання вперше було здійснено в Зводі законів Російської імперії 1832 р., потім знайшло відображення в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 р.

Із створенням СРСР та УРСР у зв'язку з одержавленням економіки відбулася трансформація діянь, що розглядались поліцейськими правопорушеннями, які раніше охоплювали як злочини невеликої тяжкості, так і порушення у сфері державного управління, в адміністративні правопорушення із зазначенням поряд в дужках «проступок»³⁶.

Впровадження поділу караних діянь на злочини («просто» злочини, тяжкі злочини та особливо тяжкі злочини) та кримінальні проступки передбачалося проектом КК України, який був підготовлений за завданням Комісії Верховної Ради України в 1997 р. групою на чолі з В. М. Смітінко. До кримінальних проступків пропонувалося відносити діяння, за які передбачалося покарання, не пов'язане з позбавленням волі або з позбавленням волі до 1 року. Проте такі пропозиції не були втілені у життя.

На теперішній час впровадження інституту кримінальних проступків передбачається Кримінальним процесуальним кодексом 2012 р. та пропонується декількома проектами законів про внесення відповідних змін до Кримінального кодексу, найрозробленишим з яких є, напевно, проект закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків», внесений народним депутатом В. Д. Швець (реєстраційний № 1202 від 8 січня 2013 р.).

Сказане про час справедливо і щодо простору. Будь-який процес має місце де-небудь і знаходиться в просторовому зв'язку з іншими процесами та явищами, обраними в якості точок відліку. В іншому випадку процес не може бути локалізований і залишається невизначеним³⁷. Однак саме цей елемент для аналізу динаміки інституту кримінальних проступків у кримінальному праві України становить найбільшу складність. Протягом своєї тривалої історії (починаючи з XI ст. — епохи появи першого нормативного акта, за яким можна починати вивчення кримінального права, — і до 1991 р. — появи незалежної Української держави) Україна, як держава в сучасних кордонах, перебувала у складі різних державних утворень з мінливими просторовими координатами (Київська Русь, Галицько-Волинське князівство,

³⁶ Дмитрук М. М. Кримінальний проступок... — О., 2014. — С. 57.

³⁷ Сорокин П. Вказ. пр. — С. 81.

Велике князівство Литовське, Річ Посполита, Московська держава, Російська імперія, Османська імперія, Австро-Угорщина, СРСР та ін.). На цих територіях діяли різні правові системи зі своїми особливостями правового регулювання (достатньо згадати Запорізьку Січ з її нормами-звичаями), у тому числі у сфері нормативного регулювання кримінальних проступків. Крім того, сучасне кримінальне право незалежної України характеризується значним впливом з боку міжнародного, загальноєвропейського права і права окремих європейських держав. Необхідність врахування всіх цих аспектів істотно ускладнює вивчення просторового елемента динаміки кримінальних проступків.

В той же час доцільним видається вивчення законодавства тих зарубіжних країн, в яких вже існує інститут кримінальних проступків. До них відносяться: Латвія, Литва, Естонія, Албанія, Іспанія, Швейцарія, Австрія, Італія, Норвегія, ФРН, Франція, Польща, Румунія, Голландія та ін. Так, у КК Латвії проступком вважається діяння, за вчинення якого передбачено позбавлення волі на строк не більше 2 років або більш м'яке покарання³⁸. У КК Естонії до проступків належать діяння, за вчинення яких як основне покарання передбачено штраф чи арешт³⁹. КК Албанії визначає, що відмінність між злочинами і кримінально караними порушеннями визначається у приписах Спеціальної частини КК⁴⁰. За КК Іспанії до проступків належать діяння, за які передбачено позбавлення певного права, штраф у розмірі від 5-денного заробітку до 2-місячних заробітних плат, арешт на строк від 1 до 6 вихідних днів⁴¹. КК Швейцарії до проступків відносить діяння, які підлягають покаранню тюрмою від 3 днів до 3 років як найбільш тяжким покаранням, поряд з арештом та штрафом⁴². За КК ФРН проступками є діяння, за які покаранням є позбавлення волі на більш короткий строк ніж 1 рік або грошовий штраф⁴³. КК Франції визначає, що покарання за проступки встановлюються законами та до них

³⁸ Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших країн континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. — К., 2006. — С. 174.

³⁹ Там само. — С. 175.

⁴⁰ Там само. — С. 176.

⁴¹ Уголовный кодекс Испании / под ред. и с предисл. Н. Ф. Кузнецовой и Ф. М. Решетникова. — М., 1998. — С. 20—22.

⁴² Уголовный кодекс Швейцарии / науч. ред., предисл. и пер. с нем. А. В. Серебренниковой. — СПб., 2002. — С. 25.

⁴³ Уголовный кодекс ФРГ / пер. с нем. и предисл. А. А. Серебренникова. — М., 2000. — С. 14, 21.

належать позбавлення певних прав, конфіскація, арешт від 1 дня до 1, 2, 10 років⁴⁴. КК Австрії визнає проступками всі необережні злочинні діяння і такі, які караються більш м'яким покаранням, ніж позбавлення волі. Схожий підхід у КК Італії та Норвегії⁴⁵.

В Польщі діяння, за які передбачено штраф від 10 до 30 денних ставок, визнаються проступками, відповідальність за які передбачена окремим законом — Кодексом про проступки. Окремий Кодекс про проступки існує й в Румунії⁴⁶.

У КК Голландії поділ злочинних діянь на злочини і проступки впливає із назв книги 2 «Злочини» і книги 3 «Проступки», останніми визнаються діяння, які не посягають на найбільш важливі цінності⁴⁷.

Нарешті, четверта необхідна характеристика динаміки інституту кримінальних проступків, а саме напрямок, спирається на той факт, що процес відбувається від чогось до чогось, що зміна передбачає перехід з одного стану в інший. Будь-який динамічний стан означає деяку модифікацію одиниці в категорії «від ... до». Цей рух «від ... до» і є напрямом процесу⁴⁸. Дослідження цієї четвертої складової в динаміці інституту кримінальних проступків у кримінальному праві України становить, напевно, найбільший інтерес, оскільки дозволяє встановити, які якісні зміни зазнала одиниця дослідження, на яких етапах вони зараз знаходяться і які тенденції у розвитку можуть бути виявлені.

На теперішній час можна констатувати наявність наукових пропозицій щодо трансформації адміністративних правопорушень неуправлінського характеру, злочинів невеликої тяжкості та деяких злочинів середньої тяжкості в кримінальні проступки. Такі пропозиції ґрунтуються на Концепції реформування кримінальної юстиції України та Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 р. та знаходять певне відображення в проектах законів про внесення змін до Кримінального кодексу України. Вирішити питання щодо якісних змін аналізованого інституту поки не вбачається можливим, оскільки навіть немає єдиного

⁴⁴ Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л. В. Головки, Н. Е. Крыловой. — СПб., 2002. — С. 60—68.

⁴⁵ Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України... — С. 179.

⁴⁶ Там само. — С. 177.

⁴⁷ Хрунхаузен М. Некоторые основы и главные принципы нидерландского уголовного кодекса // Уголовный кодекс Голландии / науч. ред. Б. В. Волженкин. — СПб., 2002. — С. 10—11.

⁴⁸ Сорокин П. Вказ. пр. — С. 82.

підходу до визначення кримінальних проступків у кримінальному праві України. Що ж стосується тенденцій у розвитку відповідного інституту, можна зазначити, що запровадження інституту кримінальних проступків є одночасно певною гуманізацією, оскільки відбудеться свого роду «декриміналізація» деяких злочинів невеликої та середньої тяжкості. В той же час можна казати й про посилення репресії, оскільки відбудеться переведення адміністративних проступків у сферу кримінально-правового регулювання.

Отже, підсумовуючи все вищевикладене, можна дійти таких висновків:

1. Дослідження динаміки інституту кримінальних проступків є можливим через аналіз загальних ознак динаміки кримінального права: 1) логічний підмет (unit) — одиниця, тобто те, що змінюється або знаходиться в процесі; 2) часові відносини; 3) просторові відносини; 4) напрямок.

2. Для характеристики динаміки інституту кримінальних проступків слід виділити таку одиницю, як проступок. До категорії кримінальних проступків за законодавством України мають бути віднесені: 1) діяння, які за чинним КК України відносяться до злочинів невеликої тяжкості та до деяких злочинів середньої тяжкості; 2) діяння, передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення, що мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне розкрадання і т.п.).

3. Вивчення динаміки інституту кримінальних проступків у кримінальному праві України може починатися з часів Київської Русі, а законодавче відокремлення проступку від злочину вперше було здійснено в Зводі законів Російської імперії 1832 р. Із створенням СРСР та УРСР відбулася трансформація проступків в адміністративні правопорушення та злочини невеликої тяжкості. На теперішній час впровадження інституту кримінальних проступків передбачається Кримінальним процесуальним кодексом 2012 р. та пропонується декількома проектами законів про внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України.

4. Просторові відносини для аналізу динаміки інституту кримінальних проступків у кримінальному праві України становлять найбільшу складність. Протягом своєї тривалої історії Україна перебувала у складі різних державних утворень з мінливими просторовими координатами, на яких діяли різні правові системи зі своїми особливостями правового регулювання. Крім того, сучасне кримінальне право незалежної України характеризується

значним впливом з боку міжнародного, загальноєвропейського права і права окремих європейських держав.

5. Досліджуючи напрямок в динаміці інституту кримінальних проступків у кримінальному праві України, можна констатувати наявність наукових пропозицій щодо трансформації адміністративних правопорушень неуправлінського характеру, злочинів невеликої тяжкості та деяких злочинів середньої тяжкості в кримінальні проступки. Вирішити питання щодо якісних змін аналізованого інституту поки не вбачається можливим, оскільки навіть немає єдиного підходу до визначення кримінальних проступків у кримінальному праві України. Що ж стосується тенденцій у розвитку відповідного інституту, можна зазначити, що вони одночасно є певною гуманізацією, але й посиленням репресії.

1.4. Впровадження інституту проступків у кримінальне право України

З прийняттям Концепції реформування кримінальної юстиції, схваленої рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» і затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008, одним з напрямків реформування кримінального законодавства України стало впровадження кримінального (підсудного) проступку.

На виконання зазначеної Концепції були запропоновані різні по суті і змісту законопроекти, а саме: проект Кодексу України про кримінальні проступки та проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків». Вибрати найбільш оптимальний шлях для впровадження інституту проступків у кримінальне право України можна лише після ретельного вивчення ідеологічної підоснови його існування.

В Україні ідея введення кримінального проступку висувалася в роботах Д. О. Балобанової, Н. Л. Березовської, І. М. Горбачової, М. М. Дмитрука, Ф. Ш. Іскендерова, Л. К. Кравець, С. Ф. Константинова, О. С. Кузембаєва, В. О. Навроцького, Р. О. Ніколенко, Н. І. Мітріцян, Н. А. Мирошниченко, Н. М. Мирошниченко, В. В. Сокурєнко, В. О. Тулякова, П. Л. Фріса та інших вчених. Кожен з них спробував дати кримінально-правове обґрунтування існування інституту кримінальних проступків

у кримінальному праві України і лише деякі з них звернули увагу на те, що засобом регулювання суспільних відносин є не тільки норми права, а й норми моралі, релігійні норми, звичаї, сімейні норми, корпоративні норми, етичні та культурні норми. Як слушно зауважив В. О. Туляков, моральність кримінального права повинна забезпечуватися не стабільністю правозастосовних і кримінальних практик, а значимістю його для держави і громадянина⁴⁹.

Згідно з дисертаційним дослідженням М. М. Дмитрука, категорія проступку в кримінально-правовій доктрині обумовлена такими системно-правовими передумовами: певна категорія злочинів володіє природою і ознаками правопорушення, що обумовлює не сприйняття ні суб'єктами правозастосування, ні особами, до яких застосовуються засоби кримінально-правового впливу, зазначених діянь як злочинів⁵⁰.

Виникає питання: чи в змозі інститут кримінальних проступків підвищити авторитет кримінального закону і переконати громадян у справедливості покарання за вчинене діяння?

При відповіді на дане питання можна погодитися з точною зору В. О. Тулякова. На його думку, неможливо забезпечити дотримання заборон, якщо порушення обчислюються, як у випадку адміністративних деліктів (кримінальних проступків), мільйонами. Правові обов'язки учасників залежать не тільки від позитивного кримінального права, але і від кримінально-правової ідеології, домінуючої в культурі держави, народу, нації, від, врешті-решт, підтримання ідеї перешкодження кримінально-правовій активності на ділі, а не на словах⁵¹.

Незважаючи на неоднозначне ставлення до ідеології, навряд чи хтось стане заперечувати існування духовних імпульсів, які об'єднують український народ. Завдання держави вловити ці імпульси і створити на їх основі напрямки поступового впровадження інституту проступків в кримінальне право України.

Середньостатистична людина не знає законодавчого визначення злочину, але вона з упевненістю скаже, які діяння можна віднести до шкідливих вчинків, які з них повинні каратися в кримінальному праві. А якщо раптом виявиться, що її уявлення не збігаються з положеннями кримінального закону, вона буде

⁴⁹ Туляков В. А. Современная криминология и уголовно-правовая доктрина // Наукові праці Одес. нац. юрид. акад. — О., 2008. — Т. VII. — С. 315.

⁵⁰ Дмитрук М. М. Категорія проступку у кримінально-правовій доктрині : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / М. М. Дмитрук. — О., 2012. — С. 64.

⁵¹ Туляков В. А. Современная криминология... — С. 315.

переконана, що держава приймає погані закони. Свої переконання людина вбирає з молоком матері, перебуваючи в певній соціальній групі. Вона думає також, як і всі, а всі не можуть бути не праві, значить, погана держава, яка ніби щось абстрактне часто протиставляється суспільству.

Отже, обговорюючи впровадження інституту кримінальних проступків, не можна посилатися тільки на те, що люди не сприймають певні діяння як злочини. Головне те, щоб вони розуміли необхідність кримінальної караності діянь, передбачених у КК України.

За роки існування незалежної України різко збільшилась кількість кримінально караних діянь. Правоохоронні органи не справляються з таким напливом кримінальних справ, тому багато кримінально-правових норм не діють. Концепція кримінальних проступків дозволила б заощадити заходи кримінально-правового впливу, передбачивши спрощений порядок притягнення до кримінальної відповідальності за їх вчинення. Ця ідея знайшла своє відображення в Кримінально-процесуальному кодексі України 2012 року.

Незважаючи на те, що завданням кримінального провадження, згідно з Кримінально-процесуальним кодексом України, є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень (злочинів та кримінальних проступків), відповідні зміни до Кримінального кодексу України так і не були внесені.

Задля впровадження інституту проступків у кримінальне право України недостатньо процесуального закріплення спрощеного провадження щодо кримінальних проступків, необхідно встановити ідеологічне підґрунтя цього інституту.

Під час з'ясування цього питання необхідно враховувати те, що ідеологія не є простим списком ідей, це складне ієрархічно організоване структурне явище.

Використовуючи схему ідеології, запропоновану Т. А. ван Дейком⁵², можна виділити такі категорії кримінально-правової ідеології:

- всі ми громадяни України, маємо загальну культуру, звичаї, традиції;
- типовою формою діяльності є життєдіяльність в одній державі;

---

⁵² Герасимов В. И. Идеология и дискурс в работах Т. А. ван Дейка // Политическая наука. Политическая идеология в современном мире : сб. науч. тр. — М., 2003. — Вып. 4. — С. 75, 79—80.

- спільною метою і завданням є збільшення добробуту людини, суспільства, держави шляхом дотримання конституційних принципів;
- цінності встановлюються виходячи з того, що ми вважаємо поганим і що ми вважаємо хорошим, кримінально-правові норми створюються з урахуванням основних засад і принципів криміналізації та декриміналізації діянь;
- на кримінально-правову позицію України впливають її відносини з іншими державами;
- доступ до ресурсів кримінально-правової ідеології має міжнародне співтовариство і деякі іноземні держави.

Аналіз запропонованих різними вченими законопроектів щодо запровадження інституту кримінальних проступків свідчить про те, що в основі розробки нового інституту кримінального права лежать дві останні категорії кримінально-правової ідеології, внаслідок чого закони виявляються абсолютно непристосованими до економіко-політичних, соціально-правових умов життєдіяльності українських громадян.

Ідеологічною основою впровадження інституту проступків у кримінальне право України є система складних ієрархічно організованих структурних категорій, спрямованих на реалізацію ідеї про невідворотність відповідальності за шкідливі вчинки шляхом економії заходів кримінально-правового впливу за допомогою спрощеного порядку притягнення до кримінальної відповідальності за їх вчинення.

Напрямами поступового впровадження інституту проступків в кримінальне право України є:

- по-перше, розробка ієрархії цінностей, що охороняються кримінальним законом, які лягли б в основу категоризації кримінальних правопорушень;
- по-друге, встановлення допустимих меж впливу на кримінальне право зарубіжного досвіду у вирішенні питання про впровадження інституту кримінальних проступків.

Розглянемо кожний з цих напрямків окремо.

Розробляючи ієрархію цінностей, які лягли б в основу категоризації кримінальних правопорушень, необхідно з'ясувати, що слід розуміти під суспільною небезпечністю злочину.

У кримінально-правовій доктрині часто ведуться жваві дискусії щодо законодавчої конструкції поняття злочину. Одні вчені вважають, що він має бути формальним, інші — матеріальним, треті — формально-матеріальним.

Український законодавець, слідуючи вже сформованій практиці, найбільш прийнятним порахував формально-матеріальне визначення злочину, згідно з яким злочин — це передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

Вказуючи на суспільну небезпечність діяння, законодавець не врахував те, що в сучасних умовах першорядне значення мають особисті інтереси, а не суспільні.

Нове покоління незалежної України навряд чи зможе зрозуміти, як, вчиняючи злочин щодо конкретного потерпілого, винний завдає шкоду всьому суспільству.

Деякі пострадянські держави вже відмовилися від суспільної небезпеки як ознаки злочину. Так, згідно зі ст. 14 КК Республіки Молдова злочином є діяння (дія або бездіяльність), що завдає шкоди, передбачене кримінальним законом, винне і кримінально каране. При цьому не уточнюється, чому саме заподіюється шкода і який ступінь шкоди злочину.

На наш погляд, таке визначення злочину не розкриває його сутності та змісту, не дозволяє відмежувати злочин від інших правопорушень, оскільки майже всі правопорушення завдають шкоду кому-, чому-небудь.

Пропагуючи приватні засади у всіх сферах життєдіяльності людини, в тому числі і в кримінальному праві, вчені забули, в чому полягає справжнє значення вказівки на те, що злочин є суспільно небезпечним. Тим часом ще Ч. Беккарія писав: «Істинним мірилом злочинів є шкода, яку вони завдають суспільству»⁵³.

На початковому етапі становлення кримінального права переслідування за скоєний злочин здійснювалося потерпілим за допомогою сили всього роду і лише після того, як рід був роздроблений на окремі сім'ї, право кримінального переслідування поступово було передано в руки публічної влади, яка охороняла суспільство в цілому.

Таким чином, у кримінальному праві приватний інтерес завжди був усвідомленою необхідністю спочатку всього роду, а потім і всього суспільства.

Проте суспільна небезпека злочинного діяння проявляється не в тому, що приватні інтереси перетворюються на публічні, через те, що громадяни не в змозі самотійно захистити свої права, а в тому, що якщо посягання спрямоване на блага і

⁵³ Беккарія Чезаре. Про злочини і покарання. — М., 1939. — С. 229.

цінності, які мають важливе значення для кожної людини, в суспільстві виникає почуття соціального страху.

Більш того, якщо винний порушив загальновизнані правила поведінки стосовно однієї людини, існує велика ймовірність того, що він порушить їх ще раз відносно іншого.

Блага і цінності, на які посягають злочини, настільки великі, що громадяни готові були на обмеження своїх прав та інтересів в обмін на захист з боку держави.

На жаль, на сучасному етапі розвитку держави та суспільства людина відчуває себе незахищеною. У зв'язку з цим в кримінально-правовій науці стали з'являтися висловлювання про те, що передана від суспільства до публічної влади кримінально-правова компетенція може бути суспільством відкликана або, інакше кажучи, скорочена, обмежена, перетворена⁵⁴.

Виникає питання: відносно яких діянь кримінально-правова компетенція може бути відкликана у публічної влади?

На наш погляд, держава в особі правозастосовувача не має право вважати суспільно небезпечними діяння, спрямовані проти порядку управління, якщо вона не в змозі захистити своїх громадян.

Проти цього твердження можна заперечити, пославшись на те, що в Кримінальному кодексі України 2001 р. не передбачена відповідальність за злочини проти порядку управління. Насправді відсутність окремого розділу в КК України, що містить перелік злочинів проти порядку управління, не означає, що держава не охороняє встановлений нею порядок.

Аналіз чинного кримінального законодавства України до злочинів проти порядку управління дозволяє віднести: злочини у сфері господарської діяльності, злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації, злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, злочини проти правосуддя, злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини).

Думається, що саме названий перелік злочинів потребує доопрацювання з урахуванням ступеня суспільної небезпеки вчиненого діяння. Можливо, деякі з них можна було б віднести

---

⁵⁴ Жалинский А. Э. Уголовное право в ожидании перемен: теоретико-инструментальный анализ. — М., 2009. — С. 47.

або до адміністративних правопорушень, або до кримінальних проступків.

Встановлення допустимих меж впливу на кримінальне право зарубіжного досвіду у вирішенні питання про впровадження інституту кримінальних проступків, на нашу думку, слід розпочати з визначення принципу законності в національному кримінальному праві України та в міжнародному праві.

Принцип законності в кримінальному праві України знайшов своє вираження в ст. 3 Кримінального кодексу, згідно з якою злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом, а застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією забороняється.

Деякі вчені переконані в тому, що за своїм змістом принцип законності в національному кримінальному праві цілком відповідає принципу законності в міжнародному кримінальному праві.

Так, на думку І. Е. Звечаровського, в основі конституційного закріплення принципу законності лежать відповідні норми міжнародного права, що знайшли відображення, зокрема, в п. 1 ст. 15 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., п. 1 ст. 7 Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основних свобод» 1950 р.⁵⁵, згідно з якою нікого неможна буде визнати винним у вчиненні будь-якого кримінального злочину, внаслідок якого дії чи упущення, які, згідно з діючим на момент його вчинення внутрішньодержавним законодавством або міжнародним правом, не були кримінальним злочином.

На практиці можуть виникнути такі ситуації, що вимагають справедливого вирішення з урахуванням внутрішньодержавного законодавства і норм міжнародного права:

- 1) діяння є злочином згідно і з внутрішнім, і з міжнародним кримінальним правом;
- 2) діяння є злочином відповідно до внутрішнього кримінального права, але не є таким згідно з міжнародним кримінальним правом;
- 3) діяння є злочином згідно з міжнародним кримінальним правом, але не є таким відповідно до внутрішнього кримінального права;
- 4) діяння не є злочином згідно і з внутрішнім, і з міжнародним кримінальним правом.

---

⁵⁵ Звечаровский И. Э. Современное уголовное право России. — СПб., 2001. — С. 42.

Союз «або», яким змістовно можна замінити пунктуаційний знак «;», в названих міжнародно-правових нормах означає, що лише в першому випадку особу можна визнати винною у скоєнні злочину.

З одного боку такий підхід до вирішення перерахованих ситуацій є відображенням принципу гуманізму, з іншого боку, він порушує право держави вільно вибрати свою правову позицію щодо криміналізації та декриміналізації діянь.

Питання про те, наскільки це виправдано на сучасному етапі розвитку людства, в юридичній літературі досі залишається дискусійним.

Спочатку міжнародне право не чинило впливу на національне право, тому однією з перших в кінці ХІХ сторіччя виникла концепція примату національного права. Цю концепцію часто називають нігілістичною, оскільки вона заперечує юридичне існування міжнародного права. Її прихильниками були Г. Гегель, А. Цорн, А. Вишинський, А. Левонтін та ін. Незважаючи на те, що нігілістична теорія часто піддавалася критиці, в практиці державних органів досі спостерігається тенденція визнавати фактичний пріоритет за національним правом.

В кінці ХІХ сторіччя була сформульована і концепція дуалізму. Згідно з нею міжнародне та національне право, діючи в різних сферах, являють собою самостійні правові системи, які не перебувають у супідрядності. Ця концепція знайшла широке визнання в юридичній доктрині. Однак, як справедливо зауважив І. Лукашук, її недолік бачиться в деякій недооцінці взаємозв'язку двох систем⁵⁶.

Після Першої світової війни сформувалася концепція примату міжнародного права, згідно з якою воно виступає в якості верховного правопорядку, не обмеженого іншими правопорядками, і визначає сферу дії національного права.

В наші дні все більше авторів вважають, що в ім'я миру міжнародне співтовариство має визнати примат міжнародного права, у всякому разі, при розходженні його приписів з нормами національного права⁵⁷.

Згідно зі ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

⁵⁶ Лукашук И. И. Международное право. Общая часть. — М., 1997. — С. 220.

⁵⁷ Там само. — С. 221.

Однак більшість теоретиків і практиків розуміють, що пряма екстраполяція міжнародного права і практики його застосування на внутрішньодержавне право було б помилковим, оскільки міжнародне право не має тієї єдності та системності, яку має національне право⁵⁸.

Тому законодавець і передбачив у ст. 3 КК України, що законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права.

Декларація про принципи міжнародного права 1970 р. до числа основних принципів віднесла: незастосування сили, мирне вирішення суперечок, невтручання, співробітництво, рівноправність і самовизначення народів, суверенна рівність, сумлінне виконання зобов'язань за міжнародним правом. Заключний акт Ради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р. додав до них ще три: непорушність кордонів, територіальна цілісність, повага прав людини.

Безумовно, кримінальне законодавство України відповідає всім перерахованим принципам міжнародного права. Проте не виключена ситуація, в якій те чи інше діяння, будучи злочином за кримінальним правом України, не буде таким за міжнародним кримінальним правом, адже завжди є внутрішньодержавні питання, які регулюються і охороняються тільки національним правом. Мова йде, як правило, про злочини проти економічної системи держави і злочини проти порядку управління.

Вирішити існуючу колізію між нормами національного та міжнародного права щодо протиправності того чи іншого діяння можна за допомогою впровадження інституту проступків у кримінальне право України. Це дозволить:

- по-перше, узгодити норми національного і міжнародного кримінального права;
- по-друге, підвищити авторитет кримінального закону за рахунок реалізації таких принципів кримінального права, як принцип справедливості, економії заходів кримінальної репресії, невідворотності кримінальної відповідальності.

Злочини проти економічної системи держави та проти порядку управління справедливо було б віднести до проступків, оскільки їх вчинення часто обумовлено помилками держави

---

⁵⁸ Коваль В. М. Проблеми застосування норм матеріального права в господарському судочинстві. — О., 2011. — С. 245.

в управлінні суспільством, вони часто є вимушеною реакцією громадян на невдалу політику держави.

До кримінальних злочинів повинні відноситись тільки ті діяння, які посягають на природні права людини, а також на загальновизнані принципи міжнародного права.

1.5. Сучасна кримінально-правова політика України у сфері запровадження кримінального проступку

Сучасна кримінально-правова політика України базується на пом'якшенні кримінальної відповідальності за злочини невеликої тяжкості і середньої тяжкості, посиленні кримінальної відповідальності за тяжкі і особливо тяжкі злочини. Пом'якшення кримінальної відповідальності також пропонується передбачити шляхом впровадження у кримінальне законодавство України кримінального проступку. Майже у кожному випадку впровадження кримінальних проступків наголошується на тому, що це є проявом гуманізації у вітчизняному праві. Але ж щодо діянь, які сьогодні є адміністративними правопорушеннями, а завтра стануть кримінальними проступками, проявом гуманізації це не назвеш. Радше, це прояв криміналізації, але такий підхід не відповідає тенденціям розвитку сучасного кримінального права України.

Більше того, всупереч встановленим правилам співвідношення кримінального і кримінально-процесуального права, згідно з якими спочатку встановлюється зміст, а лише потім — форма, згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу України, злочини поряд з кримінальними проступками є видами кримінальних правопорушень, хоча у кримінальному законі і натяку на такий поділ не існує, про кримінальні проступки не вказується.

Останнім часом у літературі ведеться активна робота над впровадженням в українське законодавство кримінального проступку. Протягом тривалого часу у наукових колах лунають дискусії щодо запровадження інституту кримінального проступку, що відповідає Концепції реформування кримінальної юстиції, що була ухвалена рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 р. та затверджена Указом Президента України 8 квітня 2008 р.⁵⁹, Конвенції про захист

⁵⁹ Концепція реформування кримінальної юстиції України : затв. Указом Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 р. // Уряд. кур'єр. — 2008. — 17 квіт. (№ 72).

прав людини і основоположних свобод⁶⁰, досвіду Європейського суду з прав людини та країн Західної Європи, історичному досвіду нашої держави. Вважається, що кримінальний проступок стане продовженням на шляху до гуманізації законодавства, у цьому випадку — і кримінального, і адміністративного, відбудеться спрощення процедури притягнення до відповідальності за кримінальні проступки та зменшення навантаження на органи досудового слідства і суди.

Прихильники введення кримінальних проступків у закон аргументують свою позицію реалізацією вимог міжнародно-правових угод, які були ратифіковані Україною; можливістю скорочення засобів кримінальної юстиції, так як за проступки не буде передбачено такого виду покарання, як позбавлення волі на певний строк; тим, що у Кримінальному кодексі України наявні діяння, які не становлять значного ступеня суспільної небезпеки, є, радше, суспільно шкідливими, як правило, за такі діяння особа фактично звільняється від кримінальної відповідальності, але при цьому проходить всю процедуру розслідування і розгляду справи, а при встановленні кримінального проступку процедура буде спрощеною, дозволить сприяти цілі виправлення осіб, що вчинили проступки шляхом застосування відновних інститутів, таких як медіація тощо; необхідністю відмови від призначення таких видів стягнень, як конфіскація майна та арешт за адміністративні правопорушення; вилученням із адміністративного права діянь, суб'єкти яких не є управлінськими; позитивним зарубіжним досвідом поділу діянь на злочини і проступки.

Є когорта вчених, які виступають проти введення кримінального проступку, обґрунтовуючи свою позицію тим, що у Конституції України є вказівка на злочини, а визначення «кримінальний проступок» не використовується; назва «кримінальний проступок» не може бути прийнятою, так як у кримінальному законі повинні міститись лише злочинні діяння, а слово проступок вказує на інші правопорушення; що «перенесення» діянь з кримінальних злочинів в кримінальні проступки буде сприйнято як безкарність або як послаблення протидії таким вчинкам і т. д.

Разом з тим вважається, що введення кримінального проступку послужить досягненню завдання щодо зменшення рівня злочинності у нашій державі. Тому кримінально-правова політи-

---

⁶⁰ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнар. док. від 04.11.1950 / Рада Європи [Електронний ресурс]. — Режим доступа: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

ка України, базуючись на історичному досвіді нашої країни, європейських стандартах підвищення якості захисту прав і свобод людини і громадянина, положеннях міжнародного законодавства, направлена на створення комплексного підходу щодо запровадження кримінального проступку, у тому числі відтворення цього завдання у кримінальному праві.

У зв'язку з положеннями Концепції реформування кримінальної юстиції України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Кримінального процесуального кодексу України⁶¹ відбувається «спалах» активності науковців, які займаються кримінальними проступками. До Верховної Ради України надсилаються проекти⁶², які, посиляючись на досвід зарубіжних країн, в основному, містять розрізнені положення щодо кримінальних проступків. Тому тема є актуальною та потребує змістовного дослідження.

Щодо проблеми кримінальних проступків, то слід зазначити, що протягом тривалого часу піднімаються питання криміналізації кримінальних проступків.

Проблемі кримінальних проступків присвячують свої праці вчені кримінального права, кримінального процесу, адміністративного права та інших галузей, адже ця проблема є комплексною, що охоплює різні галузі права. Як зазначає В.П. Коробов, проблема кримінального проступку обговорюється в літературі вже понад 25 років⁶³.

У засобах масової інформації неодноразово лунали виступи щодо їх близького запровадження. А. Портнов зазначав, що пла-

⁶¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Голос України. — 2012. — 19 трав. (№ 90—91).

⁶² Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : проект Закону України № 10146 від 3 берез. 2012 р. [Електронний ресурс] / В. Д. Швець. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42733 ; Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків : проект Закону України № 10126 від 28 лют. 2012 р. [Електронний ресурс] / В. М. Стретович, С. П. Головатий, Д. М. Притика, Е. В. Шишкіна. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706 ; Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України : проект Закону України № 4712 від 16 квіт. 2014 р. [Електронний ресурс] / М. П. Паламарчук. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50664.

⁶³ Коробов В. П. Уголовный проступок: «за» и «против» [Электронный ресурс] // Сайт Саратовского центра по исследованию проблем организованной преступности и коррупции НП «Центр научно-правовых инициатив Н. А. Лопашенко». — Режим доступа: [http://sartraccc.ru/i.php?oper=read_file&filename=Pub/korobov\(6-06-05\).htm#1](http://sartraccc.ru/i.php?oper=read_file&filename=Pub/korobov(6-06-05).htm#1).

нується завершити роботу над законодавством про кримінальні проступки у першому півріччі 2013 р.⁶⁴

В. Пшонка зазначав строки — до початку 2014 р.⁶⁵

Але проблема залишається. До цих пір є неузгодженими на теоретичному рівні основні питання, які унеможливають прийняття остаточного рішення.

Щодо встановлення процедури розслідування кримінальних проступків у Кримінальному процесуальному кодексі України, у той час як самі проступки не передбачені нормами матеріального характеру, вже вказувалось раніше. Не може бути віз без коня. Порушений принцип визначеності у законодавчій техніці. Тому назріла нагальна проблема однозначного вирішення проблеми кримінальних проступків. Все частіше — у бік їх встановлення. Хоча й до цих пір є автори, яким ця ідея не імпонує і на свою думку вони приводять аргументи.

У законопроектах пропонуються різні підходи, що вказує на неоднозначне ставлення розробників проекту до проблеми.

Кримінальному праву завжди була притаманна роль найбільшої каральної дії держави. Сьогодні ж всі говорять про гуманізацію кримінального законодавства в частині кримінальних проступків. Чи можна вважати перехід норми, скажімо, з адміністративного в кримінальне право актом гуманізації?

Навіть термін для вказаної категорії діянь залишається одним із проблемних питань. Яким саме терміном слід позначити групу діянь, що можуть бути віднесені до так званих кримінальних проступків?

Раніше ми висловлювали власну позицію щодо спроби віднайти термін для так званих кримінальних проступків, який би: 1) відповідав вимогам Концепції реформування кримінальної юстиції; 2) відповідав би своїй сутності; 3) не був новим для українського законодавства⁶⁶.

⁶⁴ Портнов А. Разработку законов об уголовных проступках планируется завершить в I полугодии 2013 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.ukrinform.ua/rus/news/razrabotku_zakonov_ob_ugolovnih_prostupkah_planiruetsya_zavershit_v_i_polugodii_2013__portnov_1464017.

⁶⁵ Пшонка В. В следующем году появится кодекс уголовных проступков [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://comments.ua/politics/390113-sleduyushchem-godu-poyavitsya-kodeks.html>.

⁶⁶ Статті Н. Л. Березовської: Тенденції сучасного кримінального права // Актуальні проблеми держави і права. — 2014. — Вип. 71. — С. 346 ; Забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків у кримінальному праві України // Формування правової держави в Україні: проблеми та реалії : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Запоріжжя, 23—24 листоп. 2012 р. : у 3 ч. — За-

Звернемося до історичного досвіду. Кримінальні проступки не нові для нашого законодавства. В історичному розрізі це можна прослідкувати на таких прикладах. Як вказував В. Спасович у підручнику з кримінального права, злочини по Зводу законів класифікувалися на злочини і проступки. Останні ст. 2 закріпила як порушення правил, для охорони визначених законами прав або громадської або ж особистої безпеки або користі⁶⁷. Про незначні проступки було вказано і в Лісовому статуті та Сільському судовому статуті⁶⁸.

В. В. Єсіпов, професор Імператорського Варшавського Університету, вказував, що з питань про класифікацію злочинних діянь редакційна комісія Кримінального уложення 1903 р. проектувала такі найменування: «злочини, проступки і порушення». Особливі збори і Особлива присутність Державної Ради зазначали, що

поріжжя, 2012. — Ч. III. — С. 40—41; Зміни розділу II Кримінального кодексу України у зв'язку із введенням кримінального проступку // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: юриспруденція. — О., 2012. — Вип. 4. — С. 148—151; Оптимізація криміналізаційного (декриміналізаційного) процесу в умовах законодавчого введення кримінальних проступків в Україні // Людина, суспільство, держава: публічно-правовий аспект: Міжнар. наук.-практ. конф. (VIII Прибузькі юридичні читання), 23—24 листоп. 2012 р. — Миколаїв, 2012. — С. 120—122; Встановлення терміну для так званих кримінальних проступків // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. — Х., 2012. — С. 200—203; Кримінальний проступок серед видів правопорушень // Актуальні питання матеріального та процесуального права: історія, сучасність, майбутнє: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Одеса, 17—18 серп. 2012 р. — О., 2012. — С. 70—72; Термін «малозначне діяння» в контексті кримінальних проступків // Роль права та закону у сучасному суспільстві: Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 22—23 верес. 2012 р.: у 2 т. — К., 2012. — Т. 2. — С. 56—57; Малозначне діяння як вирішення проблеми кримінальних проступків // Національне та міжнародне право в сучасному вимірі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 28—29 верес. 2012 р. — Запоріжжя, 2012. — Ч. II. — С. 74—75; Малозначне діяння як шлях до гуманізації законодавства // Сучасний стан розвитку юридичної науки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 17—18 лип. 2012 р. — Х., 2012. — С. 85—87; До питання малозначного діяння в контексті гуманізації законодавства // Способи забезпечення реалізації та захисту прав людини у контексті євроінтеграції України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Одеса, 20—21 лип. 2012 р. — О., 2012. — С. 95—97.

⁶⁷ Спасович В. Учебник уголовного права. Т. 1, вып. 1 / В. Спасович. — Санкт-Петербург: В тип. Юсафата Огризко, 1863. — С. 10.

⁶⁸ Тарасов И. Т. Очерк науки полицейского права. *Цит. по:* Российское полицейское (административное) право: конец XIX — начало XX века: хрестоматия / сост. и вступ. сл. Ю. Н. Старилова. — Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1999. — С. 187.

«по цій термінології проступками називалися б діяння, за які в закон покладені виправний дім або тюрма. Між цим по проекту поміщенням у виправному домі караються такі злочинні діяння, як підроблення, розбій, вимагання і кровозмішення, а поміщенням у тюрму — крадіжка, шахрайство і інші види корисних злочинних діянь, що зовсім не відповідають загальнозживаному значенню слова проступок. Цей вираз у непритаманному йому значенні міг би дати привід розповсюдженню зовсім небажаного уявлення про визнання новим кримінальним уложенням відносної легкості вельми важливих злочинних діянь. Для видалення цих наслідків Рада замінила запропоноване редакційною комісією найменування злочинних діянь термінами: «тяжкі злочини, злочини і проступки»⁶⁹.

Законодавство зарубіжних країн також по-різному вирізняє злочинні діяння, поділяючи їх на злочини і кримінальні проступки в Австрії, Естонії, Іспанії, Італії, Латвії, Литві, Польщі, Румунії, Угорщині, ФРН та — на злочини, проступки і порушення у Бельгії, Франції, Швейцарії.

Одностайно у проектах законів України про внесення змін щодо запровадження кримінального проступку, літературі, вказується, що всі «неуправлінські» правопорушення перейдуть у ранг кримінального проступку. Концепція реформування кримінальної юстиції до кримінальних проступків відносить і діяння, передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю.

О. Д. Кос, посилаючись на електронне джерело Концепції із вказівкою на сторінку, описуючи кримінальний проступок як структурний елемент політики у сфері боротьби зі злочинністю погоджується також із цим положенням⁷⁰.

М. М. Дмитрук також зазначає про неуправлінські проступки⁷¹.

П. Л. Фріс визнає, що «щодо термінів для визначення цього нового інституту є декілька варіантів: кримінальні провини,

⁶⁹ Есиповъ В. В. Уголовное уложение 1903 года, его характеръ и содержание / В. В. Есиповъ. — Варшава, 1903. — С. 32—33.

⁷⁰ Кос О. Д. Кримінальний проступок як структурний елемент політики у сфері боротьби зі злочинністю // Вісн. Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. — 2011. — Спец. вип. № 5. — С. 130.

⁷¹ Дмитрук М. Правова природа кримінального проступку // Право України. — 2011. — № 9. — С. 309—314.

карні провини, переступи» і пропонує використовувати термін «кримінальні провини»⁷².

Термін «кримінальний проступок» використовує і д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрНУ, заслужений діяч науки і техніки України, завкафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» В. О. Туляков⁷³.

Основи кримінального законодавства СРСР 1991 р., які, як відомо, не вступили в силу, у ст. 9 також використовували термін «кримінальний проступок»⁷⁴. Одностайності щодо визнання тих або інших злочинів єдиним терміном — кримінальними проступками немає.

Уявляється, слід звернутися до терміна «малозначне діяння», визначення якого по суті вже міститься у кримінальному законодавстві, у ч. 2 ст. 11 КК України «Поняття злочину». Пропонується замінити назву цієї статті на «Поняття злочину і малозначного діяння». Сутність малозначного діяння вже враховує ступінь суспільної небезпеки діяння. Не викликає сумніву, що «не управлінські» діяння і є малозначними. Що стосується злочинів, які можуть бути визнані малозначними, то й ця позиція узгоджується із Концепцією реформування кримінальної юстиції, так як є шляхом до гуманізації. Видається, всі інші спроби вказували скоріше не на гуманізацію, а на криміналізацію діянь в частині їх переміщення із КпАП.

Зрозуміло, що дані зміни не вирішать проблеми цілком. До того ж якщо дане поняття буде закріплено у Кримінальному кодексі, то виникають проблеми: чи слід залишати і назву кодексу у такому вигляді; як і які саме статті змінювати, де закріплювати перелік вказаних діянь тощо.

Для відповіді на питання, в якому акті, до кого, як повинна бути покарана особа, що вчинить кримінальний проступок тощо, слід встановити всі аспекти походження кримінальних проступків, що буде основою для подальших досліджень у цій проблематиці.

Не можна погодитись, що вчення про кримінальні проступки ми запозичимо у країнах Західної Європи. Не все так одно-

⁷² Фріс П. Злочин і кримінальна провина: проблеми нормативного закріплення // Право України. — 2011. — № 9. — С. 42—49.

⁷³ Туляков В. А. Некоторые вопросы современной уголовно-правовой доктрины // Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту. — 2011. — № 1. — С. 23—25.

⁷⁴ Основы уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик 1991 года // Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. — 1991. — № 30. — Ст. 862.

значно. Для європейських країн притаманне розмаїття в регулюванні та охороні суспільних відносин засобами кримінального та адміністративно-деліктного законодавства. Не можна говорити про єдність європейського законодавства з цього приводу. Сама назва проступків, віднесення їх до певної галузі знань, види суб'єктів відповідальності, правові наслідки їх вчинення тощо суттєво відрізняються у цих державах.

Слід вказати, що існує подібність виникнення проступків у зарубіжному законодавстві. Історично склалося, що всі проступки виникли із кримінального права. У всіх державах за їх вчинення настає відповідальність і для фізичних, і для юридичних осіб.

Головним видом відповідальності у всіх державах встановлюється штраф. Також можна відзначити переважну відсутність систематизації норм, що передбачають відповідальність за проступки. Як правило, відповідальність за проступки накладається адміністративними органами.

Порушення встановлених вимог у європейських країнах довгий час вважалося кримінально караними діяннями. Історичне походження адміністративних порушень з кримінального права полягає в тому, що всі види порушень в європейських державах розглядалися виключно в межах кримінального законодавства. Але розвиток економіки та сфер активності людини засвідчив неможливість врегулювати відповідальність за всі види порушень механізмами кримінального права з обов'язковим залученням суду, дотриманням принципу змагальності і рівності сторін і т. п.

Тому одним із кроків у напрямку підвищення ефективності дії кримінального права, належного забезпечення правопорядку та кримінально-процесуальної економії стало виділення деяких діянь (проступків, поліцейських проступків, порушень), які каралися представниками не судової влади, а поліції, тобто адміністративними органами влади.

Такі процеси відбулися в праві Німеччини, Швейцарії, Бельгії, Італії та Португалії. У законодавстві цих держав адміністративні делікти є різновидом кримінально караних дій, які підпадають під дію загальних положень кримінальних законів. Тільки в Німеччині, Швейцарії та Бельгії адміністративні порушення є третім різновидом караних дій, а в Італії і Португалії — другим різновидом, оскільки тут існує дихотомія караних діянь.

Кримінальне право Данії відрізняється від відповідних сфер інших країн, оскільки воно не визнає поділу караних діянь на

різні види і використовує тільки один вид діянь — злочин. Але деяка частина злочинів (визначених у законах про дорожній рух та транспорт, податки, охорону навколишнього природного середовища, державну охорону здоров'я тощо) складає основу адміністративно-деліктного права.

Правові системи інших держав (Австрії, Франції, Нідерландів, Іспанії, Греції) характеризуються відмежуванням адміністративно-деліктного законодавства від кримінального, що проявляється в неможливості застосування до адміністративних деліктів і відносин, які виникають внаслідок їх вчинення, загальних положень кримінальних законів.

Шлях країн до такого розуміння і стан права про адміністративні делікти був різним: австрійське і голландське право прийшло від кримінальних проступків до відокремлених адміністративних порушень, а адміністративно-деліктне право Франції, Греції та Іспанії сформувалося виключно внаслідок активної діяльності судової влади. Звичайно, на початку формування системи адміністративних деліктів в основу за аналогією бралися відповідні поняття й інститути кримінальних законів. Але тепер можна констатувати відокремленість адміністративно-деліктного законодавства Франції, Греції і Іспанії від кримінальних кодексів.

У жодній з країн «усталеної демократії» немає єдиного нормативного акта, в якому об'єднуються склади адміністративних деліктів. Хоча більшість держав має закони змішаного характеру, в яких об'єднуються загальні матеріальні положення (про адміністративні порушення, суб'єктів відповідальності, стягнення і т.п.) і процедурні положення про порядок застосування адміністративних стягнень.

Такі закони притаманні для Німеччини, Швейцарії, Австрії, Італії та Португалії. Особливість іспанського закону полягає в тому, що в процедурному за назвою і змістом законі містяться загальні положення про адміністративні порушення.

Право Нідерландів характеризується тим, що закон про порушення правил дорожнього руху став прикладом для наступних законів, в яких системно викладаються порушення у відповідних сферах.

У Бельгії, Франції та Данії відсутні окремі закони, які визначають загальні положення адміністративно-деліктного права. Бельгійське і французьке адміністративно-деліктне право формується внаслідок діяльності Державної Ради, а данське право не потребує відповідних законів, оскільки Кримінальний закон застосовується до всіх видів порушень.

Тобто для всіх країн притаманна надзвичайна розчленованість адміністративно-деліктного законодавства. У Німеччині, наприклад, мова йде про положення близько тисячі федеральних законів, які містять склади порушень порядку. Ця кількість не враховує існування в кожній федеральній землі свого законодавства.

Пряма вимога про необхідність визначення адміністративних деліктів тільки в нормах законів існує в праві Швейцарії, Італії, Греції, Іспанії та Португалії. В інших державах склади адміністративних деліктів та стягнення за них встановлюються як в законах, так і підзаконних актах.

Констатуємо, що європейські країни у питаннях виділення кримінальних проступків дотримуються не однакового підходу. Тому європейське законодавство повинне аналізуватися. Можливо, що досвід певних країн може бути цікавим і для України.

Також до цього часу тривають дискусії щодо джерела закріплення кримінальних проступків. Звернення до досвіду зарубіжних країн показує, що, в основному, кримінальні проступки закріплюються в одному нормативно-правовому акті зі злочинами — у Кримінальному кодексі, але, наприклад у Польщі, кримінальні проступки закріплюються у Кодексі про проступки від 1971 р., у Німеччині у Законі про порушення громадського порядку від 1968 р.

В літературі також точки зору різняться у двох основних напрямках.

Пропонується або створити окремий Кодекс кримінальних проступків; доповнити діючий Кримінальний кодекс України або введенням у існуючі статті Особливої частини додаткових частин, які б містили кримінальні правопорушення, або доповненням його, скажімо, Спеціальною частиною, в яку винести всі кримінальні проступки.

Однозначним при введенні кримінального проступку є вирішення питання кодифікації та пеналізації кримінального закону.

Видається, є недоречним говорити про закон України про кримінальну відповідальність, як подав це законодавець у КПК України (п. 7 ч. 1 ст. 3)⁷⁵.

Більш прийнятним виглядає кодифіковане кримінальне законодавство. Обґрунтованою видається точка зору професора ка-

⁷⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Голос України. — 2012. — 19 трав. (№ 90—91).

федри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» Мирошніченко Наталії Анатоліївни про класифікацію злочинів і проступків⁷⁶.

Всі кримінально-правові норми потребують вивірення на предмет відповідності комплексності діянь злочинів і проступків. Навіть з перших норм кримінального законодавства мова йде про злочин і покарання, а можливо, при введенні кримінальних проступків слід буде говорити про кримінальні правопорушення та види покарань і стягнень за них.

Є певна група вчених, які пропонують закріпити кримінальні проступки окремим нормативно-правовим актом, як «запропоновано» у кримінальному процесуальному законі.

М. І. Хавронюк та А. М. Хавронюк вказують з цього приводу, що «щодо позиції про форму нормативного закріплення інституту кримінального проступку, як відомо, на сьогодні існує декілька точок зору з цього приводу: створення самостійного кодексу кримінальних проступків; виділення групи кримінальних проступків у системі чинного Кримінального кодексу. Вбачається, що найбільш логічним було би створення самостійного Кодексу кримінальних проступків. Шлях розміщення їх у чинному КК не може бути визнаний оптимальним, оскільки вимагав би суттєвої і не виправданої ревізії КК, створив би плутанину в структурі його норм та інститутів. Одночасно, як вже зазначалось, це призвело би до не виправданої криміналізації значного масиву діянь, що негативно відбилось би на криміногенній ситуації в суспільстві, штучно збільшило би статистичні показники, що, без сумніву, створило би негативне уявлення про політичну ситуацію в країні»⁷⁷.

Ю. Усманов вказує, що «варто визначитися з нормативним закріпленням проступків. Існує дві пропозиції — закріплення їх у чинному КК України та створення нового Кодексу кримінальних проступків. На нашу думку, оптимальним варіантом буде

⁷⁶ Мирошніченко Н. А. Уголовные правонарушения и малозначительность деяния // Актуальні проблеми держави і права. — О., 2012. — Вип. 65. — С. 551—552; Мирошніченко Н. А. Уголовные правонарушения и их виды // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. — Х., 2012. — С. 197—200.

⁷⁷ Хавронюк М. І. Щодо відмежування злочину від кримінального проступку [Електронний ресурс] / М. І. Хавронюк, А. М. Хавронюк. — Режим доступа: http://www.big-lib.com/book/63_Kriminalnii_kodeks_Ukraini_10_rokiv_ochikyvan_Tezi/6849_ShODO_VIDMEJYVANNYa_ZLOChINY_VID_KRIMINALNOGO_PROSTYPKY

створення нового кодексу, адже закріплення їх в існуючому кодексі призведе до суттєвої і невиправданої ревізії КК України, створить плутанину у структурі його норм та інститутів. При розміщенні кримінальних проступків у КК України відбудеться змішування понять — один нормативний акт для діянь одного виду визначає застосування покарання, а для другого — стягнення»⁷⁸.

В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, Ю. В. Гродецький, А. О. Байда, аналізуючи різні моделі вирішення проблемного питання про доцільність введення відповідальності за кримінальний проступок у діюче законодавство України, а також основні концептуальні положення норм матеріального та процесуального права про кримінальний проступок, піддають критиці положення проекту Закону України № 4712 від 16 квітня 2014 року⁷⁹. Сумнівною авторам видається основна ідея цього законопроекту про встановлення відповідальності за проступок в рамках Кримінального кодексу України»⁸⁰.

Як вказують автори, «одним з основних завдань розробники законопроекту ставили внесення низки змін та доповнень до чинного КК України стосовно запровадження категорії проступку (кримінального проступку), який текстуально вже закріплений у КПК України. Автори розглядуваного законопроекту формулюють свої пропозиції, відштовхуючись від ідеї «введення, втілення» категорії проступку до КК України. Такий підхід, на наш погляд, є абсолютно неприйнятним для вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність, бо у разі його запровадження з'являється по суті не якась нова (не пов'язана з кримінальною відповідальністю) категорія діянь, а ще одна категорія злочинів: поряд зі злочинами невеликої, середньої тяжкості, тяжкими і особливо тяжкими в КК України з'явиться ще й так званий кримінальний проступок. Навіть якщо припустити, що положення КК України повинні бути «приспосовані» до приписів КПК України, то і в цьому випадку введення категорії

⁷⁸ Усманов Ю. «Кримінальний проступок — спосіб пом'якшити відповідальність?» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pravoconsult.com.ua/shho-take-kriminalnij-prostupok-i-z-chim-jogo-yidayat-v-ukrayini/#ixzz311621a00>.

⁷⁹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України: проект Закону України № 4712 від 16 квіт. 2014 р. [Електронний ресурс] / М. П. Паламарчук. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50664.

⁸⁰ Тацій В. Я. Ще одна спроба «гуманізації» кримінального законодавства України / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, Ю. В. Гродецький, А. О. Байда // Вісн. Асоц. крим. права України. — 2014. — № 1(2). — С. 315—316.

проступку до закону про кримінальну відповідальність (далі — кримінальний закон) є необґрунтованим навіть з формальної точки зору, бо у КПК України немає прямої вказівки (вимоги, рекомендації) про необхідність запровадження такого діяння, як кримінальний проступок, саме до КК України. Навпаки, у п. 7 ч. 1 ст. 3 КПК України прямо вказується на необхідність існування окремого закону України про кримінальні проступки. Інакше кажучи, навіть якщо сприйняти позицію, згідно з якою приписи КПК України «зобов'язують» законодавця вносити відповідні зміни до КК України, то в частині встановлення відповідальності за проступки це повинно бути реалізовано не через розширення рамок (меж) криміналізації, а шляхом прийняття окремого (самостійного) нормативно-правового акта»⁸¹.

Р. М. Мудрак зазначає з цього приводу, що «запровадження інституту кримінального проступку хоча і здатне зблизити національне законодавство про кримінальну відповідальність із законодавством країн Європейського Союзу, проте потребує свого подальшого доопрацювання на концептуальному рівні з урахуванням сучасних досягнень науки кримінального, кримінально-процесуального та адміністративного права, а також тенденцій гуманізації законодавства України про кримінальну відповідальність. Це рішення не повинно бути поспішним. Спочатку треба прийняти на високому офіційному рівні Концепцію запровадження інституту кримінального проступку в систему українського законодавства (наприклад, на рівні Указу Президента України чи Постанови Верховної Ради України). При цьому такий документ повинен чітко визначати форму виразу закону про кримінальні проступки — чи то складова Кримінального кодексу України, чи то окремий нормативно-правовий акт, а також те, чи повинен останній мати комплексний характер, чи він міститиме лише норми матеріального права. Після цього, на нашу думку, можна переходити до практичного запровадження інституту кримінального проступку у систему законодавства України»⁸².

О. Книженко зазначає, що «актуальним є питання, що стосується запровадження кримінальних проступків і, зокрема, форми нормативно-правового акта, в якому передбачалися б кримінальні проступки. Це має бути окремий законодавчий акт. Або ж запровадження проступку можливе шляхом внесення відповід-

⁸¹ Тацій В. Я. Ще одна спроба «гуманізації» кримінального законодавства...

⁸² Мудрак Р. М. Інститут кримінальних проступків в контексті інтеграції національного законодавства до європейських стандартів // Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту. Сер.: Юриспруденція. — 2013. — № 6—3, т. 2. — С. 93—94.

них змін до чинного КК України. Враховуючи, що принцип законності передбачає вирішення не лише питання злочинності та караності діянь, а й можливість застосування всіх передбачених законом форм реалізації кримінальної відповідальності і примусових заходів виховного чи медичного характеру, примусового лікування, обстоюватимемо позицію, що додержання законності можливо досягти, якщо проступки будуть запроваджені шляхом внесення змін до чинного КК України»⁸³.

В. О. Туляков, розглядаючи проблеми кримінального права сучасності: криза доктрини чи криза юрисдикцій, вказує, що «можливо, доктринально структура майбутнього КК України може бути вираженою так:

Книга перша — Загальна частина:

- Вчення про кримінальний закон.
- Вчення про злочин.
- Вчення про покарання.
- Вчення про призначення покарання.

Книга друга — Злочини:

- Злочини проти особи.
- Злочини проти юридичних осіб та суспільства.
- Злочини проти держави.

Книга третя — Проступки:

- Проти приватних інтересів.
- Проти інформаційної, особистої, економічної та екологічної безпеки.

Така структура — це лише перший погляд на майбутнє, але ситуація із використанням кримінально-правової заборони повинна змінитися. І ці зміни можливі при послідовному формуванні кримінального законодавства нового типу, нової доктрини як на національному, так і на наднаціональному рівні»⁸⁴.

У доктрині кримінального права піднімається питання і щодо місця кримінального проступку у класифікації кримінальних правопорушень. В основному, усі автори зазначають, що кримінальний проступок є найменш суспільно небезпечним діянням, тому він повинен бути розміщений до класифікації злочинів. Щодо

⁸³ Книженко О. Принцип законності в контексті реформування кримінального законодавства України [Електронний ресурс] // Наук. часопис Нац. акад. прокуратури України. — 2014. — № 1. — С. 86—91. — Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2014/86-knyzenko.pdf>.

⁸⁴ Туляков В. О. Кримінальне право сучасності: криза доктрини чи криза юрисдикцій? [Електронний ресурс] // Право України. — 2010. — № 9. — Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/chapter/2/299/10466>.

самих злочинних діянь, виникає питання, чи не зникнуть злочини невеликої тяжкості, коли буде введено кримінальний проступок. Професор Н. А. Мирошниченко вказує, що в класифікації злочинів злочини невеликої тяжкості збережуться⁸⁵.

Також одним із проблемних залишається питання відповідальності за кримінальні проступки.

В якості міри відповідальності за кримінальні проступки не може виступати покарання, що застосовується лише за вчинення злочину. Більш прийнятним є термін «стягнення».

Серед видів стягнень, що можуть бути застосовані за кримінальні проступки в проектах законів щодо запровадження кримінальних проступків та у літературі, часто називають штраф.

У чинному Кримінальному кодексі України міститься вичерпний перелік покарань, які можуть бути застосовані до засудженого. Серед них на першому місці, як і при конструюванні норми щодо видів покарання повнолітніх у ст. 51 КК України, так і неповнолітніх у ст. 98 КК України, займає штраф.

Щоб вирішити питання щодо встановлення штрафу як виду стягнення, слід проаналізувати, по аналогії, його правову природу за більш суспільно небезпечне діяння — злочин.

Правову природу певного покарання краще всього визначити через призму питання класифікації покарань, використовуючи надбання теорії кримінального права. За характером впливу на засудженого штраф слід віднести до покарань, які не пов'язані з виправно-трудоим впливом на засуджену особу.

За порядком, способом призначення штраф слід віднести до змішаних покарань.

У залежності від суворості виду покарання — до найменш суворого.

За змістом обмежень і позбавлень прав і свобод засудженої особи — до покарань, що обмежують або позбавляють засуджену особу права власності.

За суб'єктом, до якого можуть застосовуватися покарання, — до загальних покарань. У залежності від досягнення повноліття — покарання, яке може застосовуватися і до повнолітніх, і до неповнолітніх. За можливістю визначення строку покарання — штраф слід віднести до безстрокового покарання.

Всі ці характеристики правової природи покарання, в основному, можуть стосуватися й штрафу як стягнення. Найвні і в

⁸⁵ Мирошниченко Н. А. Кримінальний проступок та класифікація злочинів // Юридичний вісник. — 2012. — № 2. — С. 47.

майбутньому проблемні питання застосування штрафу як виду стягнення щодо неповнолітніх.

До проблемних питань застосування штрафу до неповнолітніх слід віднести майнове становище особистості засудженого. Штраф має майновий характер. За ст. 99 КК України розмір штрафу, залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового становища неповнолітнього, встановлюється в межах до п'ятисот встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Штраф як міра покарання може застосовуватись не до всіх неповнолітніх, які вчинили злочини, а лише до тих, які мають самостійний доход, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення.

Самостійний доход неповнолітнього може складатися із заробітної плати при постійній чи тимчасовій роботі, що регулюється положеннями трудового законодавства, доходу від підприємницької діяльності, відсотків від акцій тощо.

Власними коштами неповнолітнього можуть бути кошти на вкладах у банку, подаровані неповнолітньому чи одержані ним у спадок тощо.

Власним майном є те майно, власником якого є неповнолітній (куплене ним, подароване чи залишене йому у спадок), в тому числі майно, що перебуває у спільній власності (стягнення штрафу може бути звернене на нього при можливості виділення долі неповнолітнього в натурі або в грошовому виразі і в межах цієї долі).

Не може бути стягнення штрафу, обернене на майно, що входить у Перелік майна, що не підлягає конфіскації за судовим вироком. Все це може прямо стосуватися і кримінального проступку. Але чи є неповнолітній 14-років працездатним? Здатним самостійно заробляти?

За міжнародними стандартами до економічно активного населення належать громадяни обох статей віком від 15 до 70 років (включно), які упродовж звітного періоду вели економічну діяльність або шукали роботу і готові були приступити до неї, тобто класифікувалися як «зайняті» або «безробітні» (за визначенням МОП).

Але загальний вік працездатності в Україні — 16 років (ч. 1 ст. 188 Кодексу законів про працю (далі — КЗпП України). Виключення — з 15 років за згодою одного із батьків або особи, що їх замінює (ч. 2 ст. 188 КЗпП України).

Але не кожен підліток працює чи має майно, на яке може бути звернене стягнення. Виходить, що штраф може бути за-

стосований до економічно забезпечених неповнолітніх, що не відповідає принципам справедливості, рівності, гуманізму.

Якщо ж особа не має коштів, майна і т.п., то й покарання чи стягнення буде застосоване до неї більш суворе та направлене не лише на її права власності, а й на, можливо, свободу.

Що стосується розміру штрафу як виду покарання, то його визначає суд залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового становища неповнолітнього в межах до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2 ст. 99 КК України).

Нижній розмір штрафу не встановлений у ст. 99 КК України, тому слід керуватися положеннями загальної норми — ч. 2 ст. 53 КК України — ним є тридцять неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

На сьогодні єдиний нормативно-правовий акт, який є діючим і міг би пояснити значення терміна «неоподатковуваний мінімум доходів громадян» є Податковий кодекс, який цього не робить. Фактично неоподатковуваний мінімум доходів громадян — це лише термін, щодо якого немає пояснення його сутності. Як застосовується він на практиці без законодавчого роз'яснення? За аналогією, яка є забороненою у кримінальному праві?

Вважаємо, що розмір стягнення повинен бути в межах до заподіяної шкоди потерпілому, так як кримінальний проступок повинен бути не вигідним для неповнолітнього, який його скоїв. Судячи із того, що межа між злочином і кримінальним проступком, який вводиться, — це тридцять неоподатковуваних доходів громадян, стягнення у виді штрафу не може бути вищим цієї межі. Тим паче що в основному криміналісти згадують у якості прикладу майбутнього кримінального проступку — дрібне викрадення чужого майна. За нині діючим Кодексом про адміністративні правопорушення санкція ст. 51 передбачає штраф від десяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Крім того, ми говоримо про специфіку встановлення стягнення у виді штрафу щодо неповнолітнього, тому розміри стягнень для цієї категорії осіб і повнолітніх не можуть бути однаковими.

Визначаючи конкретний розмір штрафу, суд має враховувати, що його стягнення не повинно ставити неповнолітнього в скрутне матеріальне становище, позбавляючи необхідних життєвих благ.

Серед видів стягнень, що можуть бути застосовані за кримінальні проступки в проектах законів щодо запровадження кримінальних проступків та у літературі, часто називають виправні

і громадські роботи. Чинний Кримінальний кодекс України містить вичерпний перелік покарань, які можуть бути застосовані до засудженого. Серед них громадські і виправні роботи вказані в якості основних покарань. Обсяги застосування виправних робіт, які довгий час вважалися основною альтернативою позбавленню волі неповнолітніх, в останні роки різко пішли на спад, що пояснюється рядом причин.

Вони можуть бути призначені лише працюючим, на момент винесення вироку, особам, які досягли 16-річного віку.

Крім того, надзвичайно серйозною перешкодою широкого застосування виправних робіт є високий рівень безробіття. Зазначені обставини послужили підставою для пропозицій про виключення даного виду покарання із КК.

У той же час є й більш серйозні підстави для постановки питання про виключення виправних робіт, і пов'язані вони з тим, що головним у даному покаранні є не стільки каральні елементи, скільки їхня виховна сторона, тобто виховно-профілактичний вплив з боку трудового колективу, без якого виправні роботи перетворюються в замаскований штраф. Нинішній же кримінально-виконавчий кодекс взагалі не покладає обов'язку проведення виховної роботи на адміністрацію підприємства й трудовий колектив. Цей обов'язок покладений на кримінально-виконавчі інспекції й виконується суґубо формально.

Відповідно, якщо ми хочемо зберегти виправні роботи як самостійний вид покарання та стягнення, відмінний від штрафу, слід, по-перше, при призначенні виправних робіт у кожному конкретному випадку, щоб суд упевнився, що адміністрація й колектив підприємства, де працює засуджений, здатні приймати активну й цілеспрямовану участь у проведенні виховної роботи і дають відповідну згоду на проведення такої роботи (для цього секретар суду повинен направити повідомлення із такими пропозиціями всім можливим установам, організаціям, підприємствам), тому у якості однієї з обов'язкових підстав призначення даного покарання в законі необхідно встановити одержання згоди з боку адміністрації підприємства, установи, організації на проведення із засудженим виховної роботи. Якщо ж така згода отримана не буде, виправні роботи призначатися не повинні.

По-друге, закріпивши як обов'язкову умову призначення виправних робіт одержання судом згоди на проведення виховної роботи з неповнолітнім, необхідно в законі встановити обов'язок адміністрації й трудових колективів проводити виховну роботу із засудженим і передбачити її конкретні форми.

По-третє, уявляється, до неповнолітніх засуджених можна було б застосовувати виправні роботи в інших місцях (які б застосовувалися лише для неповнолітніх, які не працюють. Самі роботи могли б бути сезонними або строковими), від чого система покарань та стягнень неповнолітніх значно поліпшиться.

Введення, а точніше часткове повернення підвиду виправних робіт надасть змогу неповнолітньому за допомогою кримінально-виконавчої інспекції отримати роботу, відчути себе корисним суспільству. Для зацікавленості підприємств, установ, організацій у працевлаштуванні таких неповнолітніх та впливові на них доречно було б встановити податкові пільги на термін відбування покарання чи стягнення неповнолітнім.

Досить ефективним видом покарання та стягнення (поки — за вчинення адміністративних проступків) неповнолітніх є громадські роботи, широке застосування яких в умовах кризової соціально-економічної ситуації дозволило б зайняти значну масу неповнолітніх засуджених суспільно корисною працею, відволікти їх від протиправного способу життя, а також одержати чималий економічний ефект на благо суспільства.

У результаті застосування до неповнолітніх даного виду покарання чи стягнення відбувається обмеження беззмістовного дозвілля неповнолітніх засуджених і формується відповідальне ставлення до суспільно корисної праці.

У той же час, незважаючи на ряд переваг, громадські роботи усе ще вкрай рідко застосовуються до неповнолітніх злочинців. Серед причин рідкого застосування — незначна кількість санкцій: 40 із 748, відсутність налагодженого механізму виконання, а також суб'єктивна недооцінка карально-виховного потенціалу даного виду покарання суддями.

Можна запропонувати кілька шляхів активізації застосування даного виду покарання та стягнення:

- збільшення кількості санкцій, що передбачають громадські роботи як основний вид покарання;
- установлення можливості застосовувати громадські роботи також і в якості додаткового виду покарання, у тому числі й у випадках, коли вони безпосередньо не передбачені в санкції відповідної статті.

При встановленні громадських та виправних робіт слід було б вжити слово «неповнолітній» замість «неповнолітньому у віці від 16 до 18 років», що дасть змогу суду, при призначенні покарання, застосувати дані види покарань і особам, які не до-

сягли 16-річного віку при умові дотримання норм трудового законодавства.

Тому з цією метою слід:

1) у ч. 2 ст. 57 словосполучення «не досягли шістнадцяти років» замінити на «не досягли віку працездатності»;

2) внести зміни у ст. 100 та викласти її у такій редакції:
«Стаття 100. Громадські та виправні роботи.

1. Громадські роботи можуть бути призначені неповнолітньому, який вчинив кримінальний проступок, злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, та полягають у виконанні неповнолітнім робіт у вільний від навчання чи основної роботи час. Тривалість виконання громадських робіт для осіб до 16 років не може перевищувати одну годину на день, для осіб від 16 років — дві години на день.

2. Виправні роботи є покаранням чи стягненням, пов'язаним із виправно-трудовим впливом, можуть бути призначені неповнолітньому за місцем роботи або в інших місцях при умові згоди адміністрації та трудового колективу підприємства, установи, організації.

3. Із заробітку неповнолітнього, засудженого до виправних робіт, здійснюється відрахування в дохід держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від п'яти до десяти відсотків».

Щодо досвіду зарубіжних країн, то у всіх європейських державах нарівні з фізичними особами суб'єктами відповідальності за проступки можуть бути і юридичні особи. Тільки в Австрійській та Італійській республіках суб'єктами вчинення проступків виступають лише фізичні особи, а на юридичних осіб накладається обов'язок нести відповідальність у вигляді сплати штрафу.

Потрібно зазначити, що юридичні особи в західноєвропейських країнах також є суб'єктами кримінальної відповідальності. Визнання юридичних осіб суб'єктами відповідальності можливе внаслідок особливостей визначення у відповідних законах суб'єктивної сторони адміністративних порушень. Вона характеризується існуванням переважно об'єктивної концепції провини, згідно з якою не потрібно встановлювати умисел або необережність у діяннях порушника. Навіть існування різних форм вини в адміністративно-деліктному праві окремих країн (Данія, Швейцарія, Португалія) не повинно викликати подиву, враховуючи приналежність цього законодавства до сфери кримінального права, для якого притаманне існування умислу або необереж-

ності як характеристики суб'єктивної сторони діянь. Достатньо лише констатувати факт порушення положень закону особою (фізичною чи юридичною) і наявність вини в цьому випадку презюмується. Такий механізм дозволяє визнати порушником юридичну особу, яке, наприклад, прийняла певне рішення всупереч вимогам закону і т.п.

Питання про юридичну особу як суб'єкта проступків протягом певного часу залишається дискусійним в теорії кримінального права. Жоден автор не заперечує щодо визнання суб'єктом злочину фізичної осудної або обмежено осудної особи, яка досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Разом з тим визнання суб'єктом у кримінальному праві юридичних осіб викликає різні погляди. З огляду на проблему, усі погляди вчених можна умовно поділити на противників і прихильників встановлення у кримінальному законі відповідальності юридичних осіб.

Проблема тим більше стала актуальною, коли законодавець ввів у кримінальний закон розділ XIV Загальної частини, не вказавши, в якості кого вводить юридичних осіб. При цьому незмінною залишилась ст. 18 Кримінального кодексу України, де в якості суб'єкта злочину зазначена фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності.

У зв'язку із запропонованими нововведеннями у проекті Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб) постало нагальне питання висвітлення ставлення до кримінальної відповідальності юридичних осіб. Слід вказати, що це не перша спроба законодавчого запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб, про яку зазначають, що «проект є не чим іншим, як спробою реанімації не підтриманої свого часу юридичною наукою України та депутатським корпусом ідеї кримінальної відповідальності юридичних осіб»⁸⁶. У 1993—1997 рр. в одному з двох проектів Кримінального кодексу України, що були розглянуті Верховною Радою України I та II скликань криміналістами, практиками, народними депутатами України неодноразово розглядалися такі питання.

⁸⁶ Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб)» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46901.

Але, як відомо, суб'єктом кримінальної відповідальності і донині є фізична, осудна або обмежено осудна особа, що досягла віку кримінальної відповідальності.

Прихильники відповідальності юридичних осіб у кримінальному праві обґрунтовують позицію тим, що значна кількість злочинів в теперішній час вчинюється через юридичні особи, а цивільна відповідальність не дає тих процесуальних гарантій, як при кримінальному переслідуванні; на юридичні особи може накладатися штраф, який буде значно перевищувати максимальний розмір штрафу для фізичної особи; не є правильним те, що кримінальну відповідальність за діяння, вчинені на користь юридичної особи, несуть лише фізичні особи, оскільки злочинні діяння юридичної особи не зникнуть через те, що один з її працівників представ перед судом; велике значення може мати і сам факт засудження юридичної особи; якщо наша держава хоче набути членства у Європейському Союзі, то потрібно ввести кримінальну (або квазікримінальну) відповідальність юридичних осіб, як це зробила значна кількість європейських держав⁸⁷. Видається, правими є ті науковці, які відстоюють позицію щодо дотримання у кримінальному праві принципу особистої відповідальності та принципу винної відповідальності особи. Всі інші питання повинні бути предметом інших галузей права. Норми кримінального права покликані захищати найбільш важливі суспільні відносини і тому не можуть виступати засобами досягнення матеріальних цілей. Тим більше що будь-яке нововведення вимагає перегляду всіх положень Кримінального кодексу України, а запропоновані зміни не узгоджуються з нині діючими.

Проблема введення кримінальних проступків залишається, потребує подальших досліджень з ціллю віднайти максимально оптимальне вирішення, яке б могло стати моделлю закріплення положень щодо кримінальних проступків у кримінальне законодавство України.

---

⁸⁷ Шеховцова Л. І. Про доцільність встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб (досвід іноземних держав) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://jurlugansk.ucoz.org/publ/9-1-0-20>.

1.6. Правова природа проступку в кримінально-правовій доктрині

Згідно з Концепцією реформування кримінальної юстиції⁸⁸ одним із подальших напрямків реформування кримінального закону є впровадження категорії проступку (далі — кримінальний проступок) поряд із злочином та об'єднання вказаних діянь у кримінальне правопорушення. Розуміння правової природи пропонуваного виду кримінального діяння має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки від цього залежить, які діяння будуть віднесені до злочинів, а які — до кримінальних проступків.

Окремі аспекти кримінального проступку досліджували такі вчені, як В. І. Курляндський⁸⁹, Н. Ф. Кузнецова⁹⁰, В. М. Кудрявцев⁹¹, Ф. Г. Гилязев⁹² та інші, в сучасному кримінальному праві вказаний вид кримінального діяння досліджували такі науковці, як В. О. Туляков⁹³, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк та інші. Проте результати наукової дискусії свідчать про фрагментарне розуміння правової природи кримінального проступку і, як наслідок, відсутність розуміння доцільності трансформації окремої категорії злочинів і неуправлінських проступків у кримінальні проступки, а також активної роботи із розробки відповідних проектів законодавчих актів.

На нашу думку, існування кримінального проступку в більшості держав східної групи континентальної правової сім'ї та в дореволюційному кримінальному законодавстві обумовлено системою матеріально-формальних ознак, притаманних для певної категорії складів злочинів та неуправлінських деліктів, відповідальність за які сьогодні встановлена КУпАП. Матеріальні

⁸⁸ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 // Офіц. вісн. України. — 2008. — № 27. — С. 20—27.

⁸⁹ Курляндский В. И. Неотвратимость наказания и борьба с преступностью // Сов. государство и право. — 1972. — № 9. — С. 84—86.

⁹⁰ Кузнецова Н. Ф. Преступление и преступность / Н. Ф. Кузнецова. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. — 232 с.

⁹¹ Кудрявцев В. Н. Правовое поведение: норма и патология / В. Н. Кудрявцев. — М.: Наука, 1982. — 287 с.

⁹² Гилязев Ф. Г. Вина и криминогенное поведение личности: уголовно-правовые, криминологические и социально-правовые черты / Ф. Г. Гилязев. — М.: Изд-во ВЗПИ, 1991. — 145 с.

⁹³ Туляков В. О. Кримінальне право сучасності: криза доктрини чи криза юрисдикції // Право України. — 2010. — № 9. — С. 40—46.

(об'єктивно-суб'єктивні) ознаки кримінального проступку обумовлені поглинанням багатьох складів (дисциплінарних, адміністративних, цивільно-правових) правопорушень складами злочинів. Формальною ознакою кримінального проступку є передбачення в санкціях кримінально-правих норм поряд із покаранням заходів громадського впливу та частковість в застосуванні санкцій норм кримінального закону. Згідно з Концепцією реформування кримінальної юстиції у кримінальні проступки пропонується трансформувати ряд злочинів невеликої тяжкості та неуправлінських правопорушень (проступків). Розглянемо правову природу злочинів, які пропонується трансформувати у кримінальні проступки.

За твердженням В. М. Кудрявцева, найнебезпечніші правопорушення перетворюються в злочини проти порядку управління, дисциплінарні проступки — в службові злочини, цивільно-правові правопорушення — в майнові злочини⁹⁴. На думку проф. Ф. Г. Гилязева, деякі склади злочинів сконструйовані таким чином, що кримінально караним визнається не злочин, а інше правопорушення, яке тягне певні злочинні наслідки⁹⁵. Наведені твердження свідчать про «перехідну» або «суміжну» природу певної категорії злочинів, які по суті є правопорушеннями, проте визнаються злочинами лише у зв'язку із заподіянням певної шкоди або створенням загрози її заподіяння. Так, наприклад, порушення санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм є адміністративним правопорушенням (згідно із ст. 42 «Порушення санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм» КУпАП), а це ж діяння, проте у випадку створення загрози поширення вказаних захворювань або спричинення поширення захворювань, визнається злочином (згідно із ст. 325 «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням» КК України).

Подібні склади злочинів мають певні особливості в об'єктивних та суб'єктивних ознаках. Конструкція об'єктів подібних складів злочинів сформована таким чином, що основним безпосереднім об'єктом злочину є порушення певного порядку діяльності та/або управління (виконання цивільно-правових зобов'язань, певних дисциплінарних правил або управлінських обов'язків тощо), а безпосереднім обов'язковим додатковим об'єктом зло-

⁹⁴ Кудрявцев В. Н. Правовое поведение... — С. 200.

⁹⁵ Гилязев Ф. Г. Вказ. пр. — С. 64—65.

чину — здоров'я, психіка людини, майно тощо. Саме посягання на обов'язковий додатковий об'єкт вказаного діяння трансформує його із правопорушення у злочин.

Особливість правової природи об'єктивної сторони окремої категорії злочинів, які пропонується трансформувати у кримінальні проступки, чітко проявляється в такій ознаці, як «протиправність». На думку проф. В. Н. Кудрявцева, якщо діяння визнається злочином через порушення положень інших галузей законодавства або під умовою створення загрози заподіяння шкоди особі або майну, вказана протиправність є «змішаною»⁹⁶. Конструкція об'єктивної сторони із «змішаною» протиправністю багатьох складів злочинів створена таким чином: «Порушення ... правил ... якщо це створило небезпеку для ... або настання інших тяжких наслідків». Тобто в основі об'єктивної сторони подібних злочинів лежить сукупність об'єктивних ознак іншого правопорушення (адміністративного, цивільно-правового або дисциплінарного).

Складність об'єктивних ознак обумовлює складність суб'єктивних ознак пропонованого виду кримінального діяння. Поєднання в об'єктивній стороні ознак певного правопорушення та тяжких наслідків або створення загрози їх настання обумовлює володіння суб'єктом злочину спеціальним правовим статусом — сукупністю прав та обов'язків, невиконання або порушення яких створює склад певного виду правопорушення. У зв'язку із цим суб'єкт посягання у деяких досліджуваних злочинах має певні особливості правового статусу.

Суб'єктивна сторона пропонованого виду кримінального діяння також має певні особливості. Їх сутність полягає у поєднанні різного психічного ставлення до діяння (як правопорушення) в адміністративно-правовому розумінні та до небезпечних наслідків — у кримінально-правовому розумінні. Подібну конструкцію вини іменують «змішаною», «подвійною», «виною з двома формами», «складною» та інше. А. А. Пінаєв вказує, що сутність «змішаної вини» полягає у психічному ставленні у формі умислу до діяння, а до наслідків — у формі необережності. При цьому діяння без наслідків є лише адміністративним або дисциплінарним правопорушенням⁹⁷. Зміст «змішаної вини», на думку В. А. Якушина, полягає в тому, що в деяких складах злочинів

⁹⁶ Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. — М., 1960. — С. 120—125.

⁹⁷ Пінаєв А. А. Курс лекцій по Общей части уголовного права / А. А. Пінаєв. — Х., 2001. — С. 132—155.

законодавець передбачає сукупність правопорушення та злочину. При цьому свідомо порушуються, наприклад, правила дорожнього руху або вчиняються інші правопорушення, які заподіяли наслідки кримінально-правового характеру, до яких у свою чергу психічне ставлення існує у формі необережності⁹⁸.

Вищенаведені особливості в об'єкті посягання, об'єктивній стороні, суб'єкті та суб'єктивній стороні складів злочинів, на нашу думку, і обумовлюють особливу матеріально-правову природу іншого виду кримінального діяння — кримінального проступку.

Дзеркальним відображенням матеріальних ознак кримінального проступку є особливості у формальних ознаках. Професор Н. Ф. Кузнецова вказувала, що «малозначні злочини» (які відокремлювались згідно з ч. 2 ст. 7 Основ кримінального законодавства Союзу РСР та союзних республік 1958 р.) носять як би напівзлочинний характер, а санкції для них «змішані» — наполовину покарання, наполовину — заходи громадського впливу. Вказані діяння, на думку проф. Н. Ф. Кузнецової, доцільно виділити у кримінальні проступки⁹⁹. В діючому кримінальному законі до «змішаних санкцій», на нашу думку, можна віднести санкції із такими видами покарань, як громадські роботи та виправні роботи. За формальним критерієм трансформації злочинів у кримінальні проступки, пропонувався такий критерій, як передбачення в санкції кримінально-правової норми покарання у вигляді позбавлення волі до 2 років та більш м'які покарання, а В. І. Курляндський пропонував збільшити вказаний критерій трансформації злочинів у кримінальний проступок до 5 років позбавлення волі¹⁰⁰.

Особливість запропонованого критерію (до 2 років позбавлення волі) полягає в тому, що поряд із такими видами покарань, як позбавлення волі, як правило, передбачено альтернативне покарання. Дослідження практики застосування вказаних складів злочинів невеликої тяжкості, за даними Єдиного державного реєстру судових рішень, свідчить про закономірне застосування ст. 75 «Звільнення від відбування покарання із випробуванням», ст. 69 «Призначення покарання більш м'якого, ніж передбаченого законом» КК України у випадку призначення покарання у виді позбавлення волі; реальному виконанню позбавлення волі

⁹⁸ Якушин В. А. Вина как основа субъективного вменения : монография / В. А. Якушин, К. Ф. Каштанов. — Волгоград, 1997. — С. 44.

⁹⁹ Кузнецова Н. Ф. Вказ. пр. — С. 149.

¹⁰⁰ Курляндский В. И. Вказ. ст.

підлягає, як правило, особа при перебуванні під вартою, при якому строк «день в день» збігається із строком позбавлення волі згідно з правилами взаєморозрахунку згідно із ч. 5 ст. 72 КК України. При призначенні покарання у виді штрафу, громадських чи виправних робіт вказані покарання підлягають реальному виконанню без застосування положень ст. ст. 75, 69 КК України.

Проте, як було підмічено доц. Ю. Ю. Коломієць, застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності в КК України не як виключення, а як загального правила, втрачає заохочувальну роль¹⁰¹. На нашу думку, ще однією із особливостей кримінального проступку є підмічене А. Н. Тарбагаєвим існування випадків притягнення винуватих осіб до дисциплінарної відповідальності за вчинення ряду злочинів¹⁰². Існування вказаного положення відмічалось в різні часи Н. Д. Дурмановим¹⁰³ та іншими вченими та збережено сьогодні в ст. 401 «Поняття військового злочину» КК України. Згідно з вказаною кримінально-правовою нормою КК України особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності із притягненням до дисциплінарної відповідальності. На думку А. П. Козлова, впровадження подібних механізмів звільнення від кримінальної відповідальності із притягнення до іншого виду відповідальності (в радянському кримінальному законодавстві це положення ст. 43 «Звільнення від кримінальної відповідальності та покарання» Основ кримінального законодавства Союзу РСР та союзних республік; ст. 51 «Звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням заходів адміністративного стягнення, примусових заходів виховного характеру або громадського впливу» КК УРСР тощо) є впровадженням іншого виду відповідальності (адміністративної, дисциплінарної тощо) за злочини невеликої тяжкості¹⁰⁴. На нашу думку, за допомогою інституту звільнення від кримінальної відповідальності та одночасного притягнення до інших видів відповідальності законодавцем вирішено проблему поступового переходу між злочинами та іншими видами правопорушень. Про-

¹⁰¹ Коломієць Ю. Ю. Співвідношення принципу невідворотності кримінальної відповідальності та принципу доцільності притягнення особи до кримінальної відповідальності // Актуальні проблеми політики. — О., 2003. — Вип. 17. — С. 262.

¹⁰² Тарбагаєв А. Н. Дисциплінарний проступок в механізмі уголовно-правового регулювання // Правоведение. — 1993. — № 2. — С. 93—96.

¹⁰³ Дурманов Н. Д. Понятие преступления. — М., 1948. — С. 275.

¹⁰⁴ Козлов А. П. Понятие преступления. — СПб., 2004. — С. 772.

те таке вирішення проблеми поступовості девіантної поведінки, через застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності не як заохочення, а як звичайної практики дії КК України- із притягненням до інших видів відповідальності чи навіть без такого, підриває дієвість кримінального закону.

Досліджуючи санкції за злочини проти життя та здоров'я, І. Я. Козаченко встановив, що вихід за межі критичних параметрів певної якості призводить до того, що ця якість перетворюється в іншу, більш нижчу або більш вищу. Об'єктивно закладена в санкцію тяжкість того або іншого покарання повинна мати розумні свої критичні параметри, а відповідальність, тим більше кримінальна, не може бути невизначеною, а особливо безмірною¹⁰⁵. На нашу думку, постійний вихід судових органів за межі санкцій кримінально-правових норм окремої категорії злочинів, застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності як загального правила свідчить дещо про іншу якість окремої категорії злочинів — якість кримінального проступку. Проте розрахунок на ефективність дії кримінального закону як на «добраго царя» у вирішенні будь-яких соціальних конфліктів, як зазначає проф. В. О. Туляков, призводить лише до створення компенсаторних механізмів під час дії КК України, зокрема, під час спроби його застосування¹⁰⁶ та до виникнення «мертвих норм» у КК України¹⁰⁷.

Якщо реалізація ідеї кримінального проступку буде здійснюватись шляхом ведення дискусії щодо переліку органів, які повинні розслідувати вказані діяння, переліку покарань, що повинні застосовуватись, способів впровадження кримінального проступку у кримінальне законодавство та інших подібних питань, проте без розуміння правої природи пропонованого виду діяння, мети та принципів впровадження кримінального проступку, то впровадження цього виду кримінального діяння навряд чи дійде далі обговорення на сторінках періодичних видань, як і в 70—80-ті рр. ХХ ст., та концептуального закріплення в законодавчих актах.

Отже, дослідження матеріальних (об'єктивно-суб'єктивних) та формальних особливостей злочинів певної категорії свідчить про

¹⁰⁵ Козаченко І. Я. Санкції за преступления против здоровья и жизни: обусловленность, структура, функции, виды. — Томск, 1987. — С. 221.

¹⁰⁶ Туляков В. О. Кримінальне право сучасності... — С. 40—46.

¹⁰⁷ Дмитрук М. М. «Мертві норми» КК України: спроба наукового пояснення поняття та причин виникнення // Право України. — 2010. — № 6. — С. 226—232.

іншу правову природу вказаних кримінальних діянь — природу кримінального проступку. Особливість матеріальних ознак пропонуваного виду кримінального діяння обумовлена існуванням у складах окремих злочинів складів інших правопорушень. Ця особливість проявляється в ускладненому (управлінськими відносинами) об'єкті посягання, «змішаній» протиправності об'єктивної сторони, наявності спеціального статусу у суб'єктів посягання, наявності «змішаної» форми вини. Дослідження положень кримінального закону та практики призначення покарання за окремі категорії злочинів свідчить про притаманність вказаним злочинам «змішаних санкцій» та покарань іншої якості, відмінних від якості покарань тяжких та особливо тяжких злочинів. Сутність «змішаних санкцій» та іншої якості покарань пропонуваного виду кримінального діяння полягає в передбаченні в санкціях кримінально-правових норм покарань, які мають громадський характер, «переведенні» злочинів у інші види правопорушень за допомогою інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Сподіваємось, що наведені особливості окремих категорій злочинів будуть враховані при подальшому дослідженні критеріїв трансформації злочинів та неуправлінських правопорушень у кримінальні проступки.

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

2.1. Категорія кримінальних проступків: до питання альтернативної концептуальної моделі у законодавстві України

Запровадження категорії проступку широко обговорюється серед науковців-правників, особливо в галузі адміністративного та кримінального права України. В межах кримінально-правової доктрини вказане питання розглядається у світлі запровадження категорії «кримінального проступку», а в адміністративному праві у світлі відокремлення від адміністративного правопорушення (проступку) окремої категорії діянь підвищеної суспільної шкідливості — адміністративного делікту.

В цих напрямках як в кримінальному, так і в адміністративному праві вітчизняними вченими сформовано декілька моделей реформування деліктного законодавства України. Розглянемо найбільш відомі. Моделлю в нашому розумінні є уявлення про реальний об'єкт, процес чи явище, а концептуальною моделлю кримінального проступку є уявлення про кримінальний проступок як вид кримінального правопорушення, його систему, спосіб законодавчого закріплення, а також види заходів стягнення, що мають застосовуватись за вчинення кримінального проступку.

Також підкреслимо, що висловлені погляди не претендують на остаточність щодо тих чи інших шляхів вирішення досліджуваної проблеми, вони лише пропонуються до широкого їх обговорення юридичною громадськістю.

Перед дослідженням питання запровадження проступку слід згадати, що Радою національної безпеки і оборони України 15 лютого 2008 р. схвалено проект Концепції реформування кримінальної юстиції України, який затверджено Указом Президента України від 15 лютого 2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» від

8 квітня 2008 р. № 311/2008¹⁰⁸, згідно з якою передбачено запровадження інституту кримінальних проступків.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 р. № 1153-р також було затверджено План заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України (далі — План заходів), а Розпорядженням Президента України від 30 травня 2012 р. № 98/2012-рп «Про роботу групу з питань реформування законодавства про адміністративні правопорушення та запровадження інституту кримінальних проступків» затверджено склад однойменної робочої групи, до якої увійшли представники наукової спільноти та органів державної влади. У зв'язку із цим дослідження концептуальних моделей відповідальності за проступки зберігає свою актуальність.

В. Я. Тацієм, В. І. Тютюгиним, О. В. Каплиною, Ю. В. Гродецьким, А. А. Байдою у статті «Ответственность за проступок: концептуальная модель» висловлено погляд щодо можливої концептуальної моделі відповідальності за проступок¹⁰⁹. У вказаній статті аналізуються декілька альтернативних концептуальних моделей «відповідальності за проступок» та обґрунтовується необхідність запровадження самостійного виду діяння в окремому законодавчому акті, що буде формувати самостійний вид відповідальності, відмінний від адміністративної та кримінальної.

Вказана позиція в певній мірі співвідноситься із дореволюційним деліктним законодавством, відповідно до якого, карані діяння поділялись на поліцейські правопорушення та злочини, при цьому перші були предметом правового регулювання так званого «поліцейського права». Разом із тим вважається, що запровадження кримінального проступку в окремому законодавчому акті, з одного боку, все ж таки навряд чи буде підґрунтям для формування нового виду відповідальності, оскільки використання в назві пропонованого виду діяння прикметника «кримінальний», а також зміст і природа заходів, що будуть передбачені за вчинення кримінального проступку, у випадку його запровадження за такої моделі, свідчатимуть, що запроваджене діяння

¹⁰⁸ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 // Офіц. вісн. України. — 2008. — № 27. — Ст. 838.

¹⁰⁹ Тацій В. Я. Ответственность за проступок: концептуальная модель [Електронний ресурс] / В. Я. Тацій, В. И. Тютюгин, О. В. Каплина [та ін.] // Вісн. Асоц. крим. права України. — 2014. — № 1(2). — С. 48—85. — Режим доступу: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/visnik_yg/2/05.pdf.

є кримінальним діянням, а не якимось іншим видом проступку, а з іншого боку, це порушить архітектуру побудови галузей законодавства та права в правовій системі України, відповідно до якої більшості окремих галузей законодавства та права, як правило, кореспондує єдиний кодифікований акт. У зв'язку із цим пропонуємо до обговорення основні положення наступної «концепції кримінальних проступків».

Місце серед інших видів правопорушень. Як і передбачено у Концепції¹¹⁰, вважається, що до системи кримінальних проступків необхідно віднести систему діянь, що не є управлінськими, відповідальність за які встановлено чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення, злочини невеликої тяжкості, що не володіють високим ступенем суспільної небезпеки (перша підсистема діянь), а також окремі злочини невеликої тяжкості, які посягають на суспільні відносини у певній сфері регуляції (друга підсистема діянь).

Варто погодитися із укладачами проектів законів № 10126, 10146¹¹¹ щодо того, що вчинення кримінального проступку, як одного із видів кримінального діяння, повинно тягнути саме кримінальну відповідальність.

Підхід до вирішення проблеми впровадження кримінального проступку шляхом прийняття нового кодексу є не досить обґрунтованим, оскільки у цьому разі виникає ряд проблем в архітектурі кримінального законодавства. Наприклад, чому саме система діянь, які тягнуть один вид відповідальності, мають бути передбачені в різних кодексах? Звернемо увагу на погляди інших вчених щодо способу законодавчого закріплення кримінального проступку.

Ідею об'єднання малозначних злочинів, злочинів невеликої тяжкості та деяких злочинів з необережною формою вини, а також порушення норм соціальної моралі в окремому законо-

---

¹¹⁰ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 // Офіц. вісн. України. — 2008. — № 27. — Ст. 838.

¹¹¹ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків: проект Закону України № 10126 від 28 лют. 2012 р. [Електронний ресурс] / В. М. Стретович, С. П. Головатий, Д. М. Притика, Е. В. Шишкіна. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706; Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків: проект Закону України № 10146 від 3 берез. 2012 р. [Електронний ресурс] / В. Д. Швець. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42733.

давчому акті в радянському кримінальному праві відстоювала В. Ф. Фефілова¹¹², яка пропонували іменувати законодавчий акт «Кодекс проступків». Також вказана позиція підтримувалась Н. А. Беляєвим, який зазначав, що створення окремого Кодексу проступків забезпечить однозначність застосування покарання за злочини, що будуть розміщені у кримінальному законі. Інші вчені вважали, що впровадження кримінального проступку в окремому кодексі дасть можливість вирішити питання процесуального характеру щодо заміни кримінальної відповідальності іншими видами відповідальності¹¹³. В теперішній час необхідність запровадження кримінальної провини в окремому законодавчому акті обґрунтовують П. Л. Фріс¹¹⁴, В. О. Острогляд¹¹⁵ та ін. вчені. Запровадження інституту кримінальних проступків окрегим законодавчим актом (законом України про кримінальні проступки) передбачено положеннями КПК України, а також Концепцією та Планом заходів.

Думається, що найбільш послідовним є запровадження кримінального проступку поряд із злочином в одному кримінальному законі шляхом викладення положень діючого КК в новій редакції. Цієї ж позиції дотримувався А. Сахаров, який вказував, що навряд чи є доцільним розірвання зв'язку правового регулювання та виділення кримінального проступку в окремий законодавчий акт¹¹⁶, та І. І. Карпець, на думку якого передбачення проступків у кримінальному кодексі поряд із злочинами збереже рису вітчизняного кримінального права — застосування поряд із кримінально-правовими санкціями заходів громадського впливу¹¹⁷. Вказану позицію також обґрунтовували В. О. Навроцький¹¹⁸ та

¹¹² Фефілова В. Ф. Преступление и проступок : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В. Ф. Фефілова. — М., 1976. — С. 80.

¹¹³ Беляев Н. А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации. — Ленинград, 1986. — С. 95—97.

¹¹⁴ Фріс П. Л. Питання запровадження інституту карної провини...

¹¹⁵ Острогляд В. О. Підстави криміналізації в ракурсі впровадження інституту кримінального проступку // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали Міжнар. наук-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. — Х., 2012. — С. 203—205.

¹¹⁶ Сахаров А. Разграничение преступлений и иных правонарушений // Соц. законность. — 1974. — № 7. — С. 32—35.

¹¹⁷ Карпець И. И. Проблема преступности. — М., 1969. — С. 133—135.

¹¹⁸ Навроцький В. О. Кримінальний кодекс України 2001 р.: підсумки та перспективи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=13&d=673>. — Опубл. 21.05.2006.

М. І. Хавронюк¹¹⁹, які пропонували поділити Особливу частину КК на дві «книги» «Про злочини» та «Про кримінальні проступки». Аналогічного висновку дійшли учасники Міжнародної наукової конференції «Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування та перспективи удосконалення»¹²⁰.

В іншому випадку впровадження кримінального проступку шляхом прийняття окремого законодавчого акта призведе до надлишковості нормативного матеріалу, оскільки у даному випадку необхідно буде ще раз передбачити із певними особливостями більшість положень Загальної частини КК окремо щодо кримінального проступку, незалежно від того, що вони вже існують у діючому КК України щодо злочину. Впровадження кримінального проступку до КК України збереже архітектоніку «КК — КПК».

Істотна відмінність об'єкта правового регулювання в екологічному праві обумовила прийняття декількох кодифікованих актів. Проте у випадку прийняття Кодексу кримінальних проступків або Закону України «Про кримінальні проступки» буде йти мова про встановлення відповідальності за один об'єкт правого регулювання в різних законодавчих актах. Крім того, якщо буде діяти декілька кодифікованих актів, які визначають підставу кримінальної відповідальності, то застосування до них хоча б і різних процесуальних порядків розгляду, проте передбачених єдиним Кримінальним процесуальним кодексом України, є в певній мірі нелогічним.

Вважається, що кримінальні правопорушення як діяння, які володіють різною суспільною небезпекою, проте є діяннями єдиної кримінально-правової природи, мають бути розміщеними у єдиній структурній частині Кримінального кодексу України — Особливій частині, яка, як і у діючій редакції Кримінального кодексу України, має поділятися на розділи. При цьому єдність видів кримінальних правопорушень — «кримінальних проступків» та «злочинів» має проявлятися у розміщенні їх у єдиних розділах та статтях.

Вважається, що структурно проступки мають бути розміщені у перших частинах статей розділів Особливої частини Кримінального кодексу України. Відмінність між видами кримінальних

¹¹⁹ Хавронюк М. І. Концепцією визначено...

¹²⁰ Розвиток публічного права в Україні : доповідь за 2007—2008 рр. / [за заг. ред. Н. В. Александрової, І. Б. Коліушка]. — К., 2009. — С. 347—351.

правопорушень повинна визначатися видами та мірою покарання, тобто за формальним критерієм.

Види заходів стягнення, що мають застосовуватись за вчинення кримінального проступку. Пропонується розмежовувати види заходів впливу, що будуть застосовуватись за різні види кримінальних правопорушень.

Закріплене положення в Концепції щодо того, що кримінальні проступки не повинні тягнути судимість, є одним із основних позитивних положень впровадження категорії кримінального проступку. За вчинення кримінального проступку не мають застосовуватись положення розділу «Судимість» Кримінального кодексу України. Тягнути судимість має лише вчинення злочину.

Питання, які саме заходи впливу слід застосовувати за вчинення кримінального проступку, є дискусійним та залежить від принципів впровадження категорії проступку в кримінальне законодавство України. Оскільки зарубіжний досвід свідчить, що покарання використовується як формальний критерій визначення межі між кримінальним проступком та злочином за видом та розміром стягнення, то відповідно вибір видів та міри покарання безпосередньо буде впливати на систему злочинів та інших правопорушень, які мають бути трансформовані у кримінальні проступки.

К. А. Автухов, І. С. Яковець пропонують застосовувати за вчинення кримінальних проступків такі покарання, як конфіскація майна, примусова реалізація майна, покладення обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду (як додатковий вид покарання), короткостроковий арешт на строк до одного місяця. При цьому вказаними вченими проведено аналіз переваг та недоліків запровадження того чи іншого нового виду покарання¹²¹.

Слід підтримати позицію вказаних науковців щодо необхідності застосування конфіскації майна, проте вважається, що інші запропоновані заходи за метою застосування (забезпечують виключення повторного вчинення кримінальних правопорушень) та властивостями мають бути віднесені до інших заходів кримінально-правового впливу, які передбачено положеннями розділу XIV Загальної частини Кримінального кодексу України, або

¹²¹ Автухов К. А. Види покарань за вчинення кримінального проступку / К. А. Автухов, І. С. Яковець // Кримінальні проступки: теоретичне підґрунтя та шляхи вдосконалення законодавства України : матеріали всеукр. наук-практ. Інтернет-конф., м. Луганськ, 18—28 берез. 2013 р. — Луганськ, 2013. — С. 9—13.

до заходів безпеки, необхідність запровадження яких обґрунтувалася І. М. Горбачовою¹²².

Так, І. М. Горбачова, зазначала, що значення заходів безпеки полягає у забезпеченні захисту суспільства від суспільно небезпечних осіб та криміногенності конкретних життєвих ситуацій. Вчена пропонувала виділити у кримінальному праві України таку систему заходів безпеки, як: примусові заходи медичного характеру; примусове лікування; примусові заходи виховного характеру (крім заходів, що застосовуються до осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність), спеціальну конфіскацію; вилучення та знищення предметів; встановлення нагляду; позбавлення права на керування транспортними засобами; опублікування вироку¹²³. Окремі із вказаних заходів знайшли закріплення у розділі XIV «Інші заходи кримінально-правового впливу» Загальної частини Кримінального кодексу України.

Вважається, що віднесення «покладення обов'язку відшкодувати шкоду» до покарань суперечить природі покарання, оскільки покарання є заходом впливу до винуватої особи, яке застосовується лише на такому етапі реалізації кримінальної відповідальності, як виконання покарання. Зміст кримінально-правових відносин можна визначити як «обов'язок», проте не варто зводити покарання лише до «обов'язку». Крім того, застосування цього заходу впливу у випадках, коли особа за майновим станом не в змозі відшкодувати завдану шкоду, є неможливим.

У зв'язку із цим віднесення К. А. Автуховим, І. С. Яковцевим «обов'язку відшкодувати шкоду та вилучення майна» до видів покарань є неточним визначенням правової природи вказаних заходів впливу. Запровадження вказаних заходів впливу має вирішуватись не у світлі запровадження інституту кримінальних проступків, а у світлі виокремлення інституту заходів безпеки в кримінальному праві України, як це пропонувалось І. М. Горбачовою. Частково це питання було вирішено у розділі XIV Загальної частини КК України.

У різних проектах законодавчих актів про запровадження інституту кримінального проступку система заходів впливу визначалась по-різному.

¹²² Горбачова І. М. Заходи безпеки в кримінальному праві (порівняльно-правовий аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / І. М. Горбачова ; Одес. нац. юрид. акад. — О., 2008. — 20 с.

¹²³ Там само.

Запропонований перелік покарань у проекті Кодексу містив у ст. 40 такі види покарання, як: 1) штраф; 2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 3) громадські роботи; 4) спеціальна конфіскація майна. Застосування подібних видів покарань за вчинення кримінальних проступків пропонувалось науковцями неодноразово¹²⁴.

Згідно з ч. 2 ст. 51 Проекту закону № 10126 за кримінальні проступки пропонувалось застосовувати лише такі види покарань, як: 1) штраф; 2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 3) громадські роботи¹²⁵.

Проте в проекті Кодексу та проекті закону № 10126 за вчинення кримінального проступку, навіть не передбачений такий вид покарання, як «арешт». Дисертаційне дослідження арешту І. І. Піскуном як виду покарання свідчить, що цей вид покарання історично обумовлений для Кримінального кодексу України та відповідає міжнародним тенденціям розвитку покарання¹²⁶, а його застосування за діючим КУпАП притаманне саме для неуправлінських діянь, які вчений іменує «підсудним проступком»¹²⁷.

Ю. В. Шинкарьов дійшов висновку, що арешт є покаранням із підвищеним рівнем режиму суворості та пов'язаний із фізичною ізоляцією засудженої особи від суспільства та є суворішим за обмеження волі¹²⁸.

Під час обговорення ідеї запровадження категорії кримінального проступку, як до, так і після затвердження Концепції, більшість вчених звертали увагу на те, що КУпАП встановлює види стягнень згідно з положеннями ст. 24, які мають кримінальний зміст, зокрема, «адміністративний арешт», «конфіскація майна», «оплатне вилучення майна», «позбавлення спеціальних прав».

¹²⁴ Проект Кодексу України про кримінальні проступки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rada.gov.ua/~k_zakon_pr/code_crim.rtf.

¹²⁵ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків: проект Закону України № 10126 від 28 лют. 2012 р. [Електронний ресурс] / В. М. Стретович, С. П. Головатий, Д. М. Притика, Е. В. Шишкіна. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706.

¹²⁶ Піскун І. І. Адміністративно-правові засади встановлення і застосування адміністративного арешту, виправних та громадських робіт: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / І. І. Піскун. — К., 2007. — С. 4.

¹²⁷ Там само. — С. 9.

¹²⁸ Шинкарьов Ю. В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ю. В. Шинкарьов. — Х., 2007. — С. 16.

Застосування вказаних стягнень в адміністративному порядку, як було доведено О. А. Банчуком та Р. Куйбідою, є такими, що порушують права людини, передбачені ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод¹²⁹. Одним із свідчень кримінального характеру «адміністративного арешту» є рішення Суду по справі «Гурепка проти України»¹³⁰, в якому вказано, що арешт є кримінальним видом стягнення незалежно від його назви — «адміністративний арешт». Впровадження кримінального проступку буде сприяти додержанню прав людини, закріплених Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, при застосуванні вище вказаних видів стягнення, передбачених положеннями чинного КУпАП.

Дослідження діянь, за які передбачений адміністративний арешт (ст. ст. 44, 51, 173, 173², 178, 185, 185¹, 185³, 185¹⁰, 187, 204¹ КУпАП), свідчить, що за матеріальними ознаками вказані діяння не належать до управлінських відносин, тобто не є управлінськими, а є кримінальними за своєю природою. Як уявляється, арешт є одним із основних видів стягнень, які повинні застосовуватись за вчинення кримінального проступку. Проте при трансформації тих чи інших адміністративних правопорушень наявність в санкції адміністративно-правової норми такого виду стягнення, як адміністративний арешт, не повинно автоматично розглядатися підставою трансформації вказаних діянь в кримінальні проступки. Всі критерії трансформації мають застосовуватись у сукупності.

Стосовно такого виду покарання, як «виправні роботи», то необхідність застосування вказаного виду покарання за кримінальні проступки є дискусійною, оскільки, як підмітив Р. С. Данелян, подальше застосування в існуючому вигляді такого виду покарання, як «виправні роботи», необхідно переглянути, оскільки за змістом вказані роботи є не чим іншим, як «штрафом у розстрочку»¹³¹.

Позиція укладачів проекту Кодексу щодо незастосування такого виду покарання, як «виправні роботи», мала під собою

---

¹²⁹ Банчук О. Вимоги ст. 6 Конвенції про захист прав та основних свобод до процедури здійснення судочинства / О. Банчук, Р. Куйбіда. — К., 2005. — С. 84—88.

¹³⁰ Рішення у справі «Гурепка проти України» (за Заявою N 61406/00) від 06.09.2005 р. [Електронний ресурс] / Європейський суд з прав людини. — Режим доступу: http://vaas.gov.ua/files/Docs/Gurepka_2.doc.

¹³¹ Данелян Р. С. Исправительные работы как вид уголовного наказания в теории и практике: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Р. С. Данелян. — Ставрополь, 2002. — С. 154—155.

певне підгрунття. Отже, застосування за вчинення кримінального проступку такого виду покарання, як «громадські роботи», має бути одним із основних видів покарань.

Згідно із ст. 51-1 проекту Закону України № 10146, за вчинення кримінального проступку пропонувалось застосовувати: 1) штраф; 2) позбавлення спеціального права, наданого особі; 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 4) громадські роботи; 5) виправні роботи; 6) арешт¹³².

Система заходів кримінально-правового впливу, яка пропонувалась у цьому проекті закону, була більш обґрунтованою, оскільки вона більше відповідала положенням Концепції, згідно з якою до кримінальних проступків має застосовуватись короткостроковий арешт¹³³.

Стосовно правової природи заходів кримінально-правового впливу, що мають застосовуватись за кримінальні проступки, то цікавою є позиція Н. М. Мирошніченко. Так, вчена, на підставі аналізу наукових позицій інших науковців та проектів щодо внесення змін до Кримінального кодексу України, дійшла висновків, що в якості міри відповідальності не може виступати покарання, оскільки вказаний захід стягнення може застосовується лише за вчинення злочину. Більш обґрунтованим і таким, що узгоджується із положеннями Конституції України, на думку Н. М. Мирошніченко, є поняття «кримінального стягнення». У зв'язку з цим під час реформування системи злочинів у кримінальні правопорушення, поряд із поділом кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки, необхідно передбачити поділ заходів впливу на кримінальні стягнення та покарання, які повинні застосовуватись за різні види кримінальних правопорушень. За кримінальні проступки повинні застосовуватись кримінальні стягнення, а за злочини — покарання¹³⁴. Вказана позиція є обґрунтованою, проте можливість її прийняття залежить від того, яку модель кримінального проступку буде запроваджено. У випадку трансформації у кримінальні про-

¹³² Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : проект Закону України № 10146 від 3 берез. 2012 р. [Електронний ресурс] / В. Д. Швець.

¹³³ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» : Указ Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 // Офіц. вісн. України. — 2008. — № 27. — Ст. 838.

¹³⁴ Мирошніченко Н. М. Правові наслідки кримінального проступку...

ступки небагатьох злочинів невеликої тяжкості та інших видів правопорушень, збереження такої категорії злочинів за тяжкістю, як «злочини невеликої тяжкості», дійсно, заходи, що мають застосовуватись за вчинення кримінальних проступків необхідно іменувати як «кримінальні стягнення». У випадку трансформації у кримінальні проступки більшої частини злочинів невеликої тяжкості, можливо, окремих злочинів середньої тяжкості та запровадження вказаного виду кримінального діяння замість «злочинів невеликої тяжкості», — заходи стягнення, що мають застосовуватись за кримінальні проступки, мають іменуватись як «покарання», оскільки за змістом вони більше будуть відповідати змісту покарань.

Стосовно можливості застосування позбавлення волі за вчинення кримінального проступку, слід зазначити таке. Під час обговорення проблеми кримінального проступку у 70—80-ті рр. ХХ ст. більшістю вчених, із тих, які відстоювали необхідність запровадження цього виду кримінального проступку, пропонувалось застосовувати за вчинення кримінального проступку позбавлення волі, що було б формальним критерієм для розмежування злочинів та кримінальних проступків. Звичайно, односторонні погляди щодо міри позбавлення волі за вчинення кримінального проступку не було. Наприклад, одні вчені пропонували передбачити позбавлення волі за вчинення кримінального проступку строком до 2 років¹³⁵, П. Л. Фріс, — до 3 років¹³⁶, В. І. Курляндський — взагалі до 5 років позбавлення волі¹³⁷.

Досліджуючи практику суду, О. Банчук дійшов висновку, що саме «позбавлення волі» як вид покарання, на думку суду, є одним із критеріїв віднесення діяння до кримінальних правопорушень¹³⁸. В іншій роботі О. Банчук, проаналізувавши зарубіжне деліктне законодавство, пропонує запровадити кримінальний проступок в законодавство України, проте за кримінальний проступок, на думку вченого, не повинно застосовуватись «позбавлення волі»¹³⁹.

Слід погодитись із вченим, оскільки позбавлення волі є достатньо суворим видом покарання, який має застосовуватись лише за такий вид кримінального правопорушення, як злочини.

¹³⁵ Фефилова В. Ф. Вказ. пр. — С. 80.

¹³⁶ Фріс П. Л. Ознаки та склад кримінального проступку...

¹³⁷ Курляндський В. И. Вказ. ст.

¹³⁸ Банчук О., Куйбіда Р. Вимоги ст. 6 Конвенції... — С. 85—86.

¹³⁹ Адміністративне деліктне законодавство. Зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / [авт.-упоряд. О. А. Банчук]. — К., 2007. — С. 199—204.

За вчинення кримінального проступку пропонується застосувати такі види стягнень, як: 1) штраф; 2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 3) громадські роботи; 4) виправні роботи; 5) арешт. За вчинення злочину пропонується зберегти систему покарань, яка передбачена діючим Кримінальним кодексом України. Формальним критерієм розмежування ступеня суспільної небезпеки кримінальних проступків та злочинів пропонується визначити межу стягнень та покарань у тих випадках, коли вказані заходи впливу збігаються за видом.

Механічна трансформації всіх видів адміністративних правопорушень, за які згідно з положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено можливість застосування арешту або інших заходів кримінально-правового характеру (конфіскація, позбавлення спеціальних прав), а також тих, які віднесені до судової юрисдикції у кримінальні проступки, є не виправданим та таким, що призведе до надмірної криміналізації. У зв'язку із цим пропонується в окремих складах адміністративних правопорушень пом'якшити види адміністративних стягнень, що передбачені в санкціях адміністративних норм, та залишити їх у якості адміністративних правопорушень, оскільки ступінь суспільної небезпеки їх є невисокою, а за правовою природою вони належать до управлінських.

Вважається за необхідне викласти у новій редакції положення ст. ст. 24, 121, 122-4, 123, 140, 178, 185-1, 204-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення шляхом вилучення із санкцій вказаних адміністративно-правових норм такого кримінально-правового заходу стягнення, як арешт.

Інші адміністративні правопорушення пропонується виключити із Кодексу України про адміністративні правопорушення та включити до положень Кримінального кодексу України у якості кримінальних проступків. Пропонується трансформувати адміністративні правопорушення, передбачені положеннями ст. ст. 44, 51, 173, 130, 173-2, 185, 185-10, 187 Кодексу України про адміністративні правопорушення, та включити їх у якості кримінальних проступків до положень Кримінального кодексу України.

Також пропонується зберегти застосування за вчинення адміністративних правопорушень таких заходів стягнень, як «оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення», «конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або без-

посереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення», «позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання)», які передбачені положеннями ст. 24 діючого Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Вважається, що при такій концептуальній моделі кримінального проступку буде здійснена реалізація державної політики щодо гуманізації кримінальної відповідальності шляхом трансформації ряду діянь, які в даний час визнаються злочинами невеликої тяжкості, а також адміністративних деліктів підвищеної шкідливості, що не є управлінськими за своєю природою, у кримінальні проступки.

2.2. Деякі концептуальні питання щодо запровадження інституту кримінальних проступків у законодавство України

Прагнення України до інтеграції в європейську спільноту потребує удосконалення правової національної системи, розробки нових напрямків доктрини. Достатньо актуальним питанням у даному напрямку є розробка нових ефективних заходів боротьби зі злочинністю, оскільки стан злочинності за останні роки значно погіршився.

Найбільш дискусійною проблематикою у сучасній кримінально-правовій доктрині є реформування діючого вітчизняного кримінального та адміністративного законодавства та запровадження інституту кримінальних проступків в Україні. Особливої актуальності зазначена проблема набула у зв'язку з прийняттям розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 р. № 1153-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України», у якому зазначається про необхідність розробки Кодексу України «Про кримінальні проступки» та закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо розмежування правопорушень залежно від ступеня їх суспільної небезпеки, обмеження сфери застосування покарань, пов'язаних із позбавленням волі¹⁴⁰. У рамках реалізації даної Концепції Президент України

¹⁴⁰ Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування

надав розпорядження від 30 травня 2012 р. «Про робочу групу з питань реформування законодавства про адміністративні правопорушення та запровадження інституту кримінальних проступків»¹⁴¹, до складу якої входять видатні науковці та практичні робітники.

Незважаючи на значну кількість наукових робіт, присвячених інституту «кримінальні проступки», а також наявність законопроектів, які були надіслані у Верховну Раду України¹⁴², проблема запровадження даного інституту у національне законодавство залишається відкритою. Це обумовлено тим, що низка концептуальних питань залишається досить не вирішеною, а саме критерії розмежування злочинів та кримінальних проступків, правові наслідки вчинення кримінальних проступків, форма законодавчого акта, який буде встановлювати кримінальні проступки тощо.

В останній час у вітчизняній доктрині кримінального права даною проблематикою займаються такі науковці, як: В. І. Борисов, Д. О. Балобанова, Н. Л. Березовська, О. Гладун, І. П. Голосніченко, О. О. Дудоров, М. М. Дмитрук, І. П. Голосніченко, К. П. Задоя, О. О. Кашкарова, Ю. Ю. Коломієц, В. М. Куц, Н. А. Мирошниченко, В. О. Навроцький, О. В. Острогляд, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, О. М. Шармар та інші.

Прийняття зазначених нормативних актів, по-перше, викликало певні дискусії в науковому осередку щодо доцільності або недоцільності введення поняття «кримінальні проступки» у діюче законодавство України. Дійсно, це питання має особливе

кримінальної юстиції України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серп. 2008 р. № 1153-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1153-2008-%D1%80>.

¹⁴¹ Про робочу групу з питань реформування законодавства про адміністративні правопорушення та запровадження інституту кримінальних проступків : розпорядження Президента України від 30 трав. 2012 р. № 98/2012-рп // Офіц. вісн. Президента України. — 2012. — № 19. — Ст. 449.

¹⁴² Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження інституту кримінальних проступків : проект Закону України № 3438 від 17 жовт. 2013 р. [Електронний ресурс] / В. С. Малишев. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48706 ; Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : проект Закону України № 1202 від 8 січ. 2013 р. [Електронний ресурс] / В. Д. Швець. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45306 ; Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України : проект Закону України № 4712 від 16 квіт. 2014 р. [Електронний ресурс] / М. П. Паламарчук. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50664.

значення, оскільки поняття «кримінальні проступки» для вітчизняного законодавства є новим, і введення даного інституту потребує перегляду деяких основних положень не тільки законодавства України, а також основних напрямків кримінально-правової доктрини, які були розроблені протягом тривалого часу. Слід погодитися з думкою О. П. Рябчинської, яка зазначає, що запровадження кримінальних проступків розширює предмет регулювання кримінального права за рахунок включення до нього суспільних відносин з приводу вчинення проступків, розширює коло методів кримінального права за рахунок накладення стягнення за проступки, а у зв'язку із цим і переосмислення змісту кримінально-правових відносин¹⁴³. Стає закономірне питання, чи є необхідність у таких змінах? Відповідь на дане запитання у науковій літературі є неоднозначною.

Так, В. І. Борисов, Д. О. Балобанова, М. М. Дмитрук, І. П. Голосніченко, О. О. Кашкарова, В. М. Куц, Н. А. Мирошніченко, В. О. Навроцький, О. В. Острогляд, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк та деякі інші науковці вважають, що введення поняття кримінального проступку є необхідним заходом, але обґрунтовують доцільність по-різному. Так, наприклад, П. Л. Фріс робить акцент на необхідність запровадження зазначеного інституту для гуманізації кримінального законодавства, до якого слід віднести теперішні злочини невеликої тяжкості¹⁴⁴.

О. О. Дудоров також вважає, що запровадження інституту кримінального проступку здатне зблизити національне законодавство із законодавством країн Європейського Союзу, проте науковець робить акцент на необхідність розробки і прийняття Концепції запровадження інституту кримінального проступку в систему українського законодавства¹⁴⁵.

А. Музика не заперечує щодо необхідності введення поняття даного інституту, але зазначає, що поспішність у постановці завдань перед робочою групою з розробки закону про кримінальний проступок є невиправданою¹⁴⁶.

¹⁴³ Рябчинська О. П. Теоретичні та практичні питання встановлення адекватних заходів державного примусу за кримінальні проступки // Держава та регіони. Серія: Право. — 2012. — № 2. — С. 214.

¹⁴⁴ Фріс П. Л. Питання запровадження інституту карної провини. — С. 186.

¹⁴⁵ Дудоров О. О. Поняття злочину. Класифікація злочинів // Вісн. Асоц. крим. права України. — 2013. — № 1. — С. 101.

¹⁴⁶ Музика А. Кримінальний проступок — нова правова реалія. Ч. III [Електронний ресурс] // Юрид. вісн. України. — 2012. — 10 лип. (№ 27). — Режим доступу: http://www.yuricom.com/ua/analytical_information/?id=11843.

Отже більшість науковців висловлюються за доцільність провадження кримінальних проступків у національне законодавство.

Проте деякі науковці виступають проти запровадження діючого законодавстві інституту проступків. Вважають, що така ідея суперечить конституційним нормам (наприклад, ст. ст. 29, 30, 31, 34, 39, 60, 62, 92 тощо)¹⁴⁷. Але, на нашу думку, зазначені висновки є спірними, оскільки запровадження кримінальних проступків не може порушувати права, які зазначені у даних статтях Конституції. Наприклад, не зрозуміло, яким чином порушуються права на недоторканність житла (ст. 30 Основного Закону) або право на таємницю листування тощо. У даному випадку йде мова більш про невідповідність термінології. Це можна вирішити шляхом внесення змін у Конституцію України і у деяких статтях змінити слово «злочин» на «кримінальні правопорушення» або додати після слів «злочин» слова «кримінальні проступки».

Підтримуючи першу групу науковців, слід погодитись з необхідністю реформування діючого кримінального та адміністративного законодавства шляхом запровадження інституту кримінальних проступків.

По-перше, такі висновки обумовлюються історичними чинниками. Оскільки у деякі історичні періоди законодавство, яке діяло на території України, містило поняття кримінального проступку поряд із поняттям злочину (наприклад, Звід Законів Російської імперії 1832 р., Уложення про покарання кримінальні та виправні 1885 р., Кримінальне Уложення 1903 р.).

По-друге, запровадження інституту кримінальних проступків є проявом гуманізації з боку держави, а також є необхідним кроком для виконання Україною вимог міжнародних угод, які були ратифіковані Україною.

Крім того злочинами може визнаватися тільки ті діяння, які є суспільно небезпечними, тобто ті, які заподіюють значну шкоду охоронюваним суспільним відносинам. Проте, на нашу думку, діючий Кримінальний кодекс України закріплює низку діянь, які не мають значної суспільної небезпеки, але й не можна їх дорівнювати до адміністративних проступків, оскільки воно є суспільно небезпечними (наприклад, комп'ютерні злочи-

¹⁴⁷ Банчук О. Запровадження інституту кримінального проступку як необхідна складова реформи кримінальної юстиції // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 13—15 квіт. 2007 р. — Л., 2007. — Ч. 1. — С. 190.

ни). Тобто є необхідність введення у діюче законодавство поняття, яке було б проміжним між злочином та адміністративним проступком. У даному випадку йде мова про діяння, які хоча і є суспільно небезпечними, але не тягнуть особливої суспільної небезпеки, а саме кримінальні проступки. Головною підставою розмежування злочину та кримінальних проступків є ступінь суспільної небезпеки.

Слід також зазначити, що у науковій літературі існують певні заперечення проти самого терміна «кримінальні проступки». Так, наприклад, О. Банчук пропонує віділяти «підсудні проступки» та зазначає, що це компромісний варіант і в такому випадку цей інститут стане третім у системі карального права, поряд із злочинами та адміністративними проступками¹⁴⁸.

П. Фріс вказує на необхідність змінити поняття «кримінальні проступки» на термін «провина» і виділяти: злочин та провину¹⁴⁹.

Проте більшість науковців пропонують вживати термін «кримінальні проступки», крім того, даний термін вживається у діючому Кримінально-процесуальному кодексі України. Значна кількість зарубіжних країн, які виокремлюють види злочинних діянь у своєму законодавстві, вживають саме термін «кримінальні проступки» (КК Литви, КК Швейцарії). З огляду на зазначене, на нашу думку, термін «кримінальні проступки» визначає правову природу даного інституту.

На сьогоднішній час неузгодженим залишається питання про форму нормативного акта, який буде встановлювати положення про кримінальні проступки. У кримінально-правовій доктрині зустрічаються дві основні точки зору з цього питання. Так, деякі науковці пропонують прийняти самостійний нормативно-правовий акт, а саме Кодекс про кримінальні проступки. Зазначений підхід вбачається зі змісту Концепції «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України». Крім того у прикінцевих положеннях Кримінального процесуального кодексу зазначається про Закон України «Про кримінальні проступки», тобто мова йде про самостійний, окремий нормативний акт¹⁵⁰.

Більшість науковців виступають проти прийняття окремого нормативно-правового акта. У даному напрямку пропонують дві

¹⁴⁸ Банчук О. Запровадження інституту кримінального проступку... — С. 194.

¹⁴⁹ Фріс П. Л. Питання запровадження інституту карної провини. — С. 186.

¹⁵⁰ Кримінально-процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 9—10, 11—12, 13. — Ст. 88.

моделі запровадження кримінальних проступків: прийняття нового Кримінального кодексу (Кодекс кримінальних правопорушень) або внесення змін до діючого Кримінального кодексу України. Останню позицію підтримує В. С. Малишев, який надав свій законопроект «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження інституту кримінальних проступків»¹⁵¹, також В. Д. Швець (Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків»¹⁵², М. П. Паламарчук (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України»)¹⁵³.

Більшість європейських країн, які встановлюють декілька різновидів кримінально караних діянь, зазначають їх в єдиному кодифікованому правовому акті (наприклад, КК Литовської Республіки, КК Італії, КК Швейцарії).

Підтримуючи другу точку зору, вважаємо недоцільним прийняття окремого нормативного акта, оскільки є багато спільних положень, які стосуються як злочину та кримінальних проступків, зокрема це загальні положення про дію Закону, про співучасть, про форми вини, інститут звільнення від кримінальної відповідальності тощо. На нашу думку, необхідно внести певні зміни у діючий Кримінальний кодекс і закріпити три розділи: Загальну частину (загальні положення про злочини та кримінальні проступки), Особливу частину, яка буде встановлювати вичерпний перелік злочинів й конкретні покарання за їх вчинення, і Спеціальну частину, у якій встановити вичерпний перелік кримінальних проступків і конкретні види стягнення за їх вчинення.

Також у кримінально-правовій літературі не має єдиної думки щодо визначення самого поняття кримінального проступку. Так

---

¹⁵¹ Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження інституту кримінальних проступків : проект Закону України № 3438 від 17 жовт. 2013 р. [Електронний ресурс] / В. С. Малишев. — Режим доступу: http://w1.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48706.

¹⁵² Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : проект Закону України № 1202 від 8 січ. 2013 р. [Електронний ресурс] / В. Д. Швець. — Режим доступу: http://w1.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45306.

¹⁵³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України : проект Закону України № 4712 від 16 квіт. 2014 р. [Електронний ресурс] / М. П. Паламарчук. — Режим доступу: http://w1.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50664.

деякі науковці визначають дану категорію через конкретні види покарань. Наприклад, В. С. Малишев у своєму законопроекті зазначає, що кримінальний проступок — це діяння, за яке передбачене покарання у виді арешту на строк не більше шести місяців, обмеження волі на строк до двох років або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад тисячу неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹⁵⁴. Із змісту даного визначення вбачається, що автор зазначає, які покарання можуть бути застосовані за такий різновид кримінального правопорушення. Схоже визначення пропонують і В. М. Стретович, С. П. Головатий, Д. М. Притико, Е. В. Шишкін: «Кримінальним проступком є діяння, за яке передбачене покарання у виді громадських робіт або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Деякі науковці пропонують визначення кримінального проступку через певні ознаки, які притаманні злочину, але з певними уточненнями. Так, наприклад, В. Д. Швець пропонує таке визначення: «Кримінальним проступком є передбачене книгою 2 (Про кримінальні проступки) Особливої частини цього Кодексу суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального проступку»¹⁵⁵. Відмінність даного визначення від визначення злочину тільки за суб'єктом. Тобто автор зазначає такі ознаки кримінального проступку: протиправність, суспільна небезпечність, винність і вчинення суб'єктом кримінального проступку.

М. П. Паламарчук надає аналогічне визначення, але уточнює, що у цьому діянні відсутні ознаки злочину¹⁵⁶. На нашу думку, такі підходи є спірними, оскільки із змісту зазначених визначень головна відмінність між злочинами та кримінальними проступками тільки за суб'єктом вчинення протиправного діяння.

---

¹⁵⁴ Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження інституту кримінальних проступків : проект Закону України № 3438 від 17 жовт. 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48706.

¹⁵⁵ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : проект Закону України № 1202 від 8 січ. 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45306.

¹⁵⁶ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України : проект Закону України № 4712 від 16 квіт. 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50664.

Тобто ступінь суспільної небезпеки злочину та кримінального проступку збігається. Проте це головний критерій розмежування зазначених видів кримінального правопорушення. У зв'язку із зазначеним слід погодитись з визначенням, яке запропонувала Н. А. Мирошніченко, яка вважає, що Кримінальний проступок — це вид кримінального правопорушення, який має знижений ступінь суспільної небезпеки, яке не тягне судимості¹⁵⁷. Тобто автор підкреслює що головна відмінність проступків та злочинів полягає у ступені суспільної небезпеки, а також за правовими наслідками. Однак оскільки кримінальний проступок поряд із злочином є різновидом кримінального правопорушення, на нашу думку, ознаками кримінального проступку є також винність і протиправність.

На підставі зазначеного вважаємо, що кримінальний проступок — це винне діяння, яке передбачене у спеціальній частині Кримінального кодексу і яке має знижений ступінь суспільної небезпеки, вчинене суб'єктом кримінального проступку.

У зв'язку з пропозицією введення у діюче законодавство такого поняття, як «кримінальний проступок» — у доктрині права виникає низка спірних питань, одним із яких є визначення правових наслідків вчинення кримінальних проступків, а саме які заходи державного примусу слід застосовувати — стягнення чи покарання.

У науковій літературі нема єдності думок, щодо даного питання. Так, наприклад М. І. Хавронюк¹⁵⁸, Н. А. Мирошніченко¹⁵⁹, Н. Ф. Кузнецова¹⁶⁰ вважають, що при вчиненні кримінального проступку правові наслідки повинні виражатись у покаранні.

Такі науковці, як І. В. Козич¹⁶¹ та П. Л. Фріс¹⁶², пропонують для визначення реакції держави на вчинення карного проступку застосовувати термін «покута».

¹⁵⁷ Мирошніченко Н. А. Кримінальний проступок... — С. 49.

¹⁵⁸ Хавронюк М. І. Концепцією визначено... — С. 185.

¹⁵⁹ Мирошніченко Н. А. Уголовные правонарушения и их виды... — С. 199.

¹⁶⁰ Політова А. С. Кримінальний проступок: спірні питання впровадження у Кримінальний кодекс // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. — Х., 2012. — С. 209.

¹⁶¹ Козич І. В. Деякі відмінності карної провини від злочину [Електронний ресурс] // Матеріали інтернет-конференції ВГО «Асоціація кримінального права» та ІВПЗ НАПрН України, 10—15 черв. 2012 р. — Режим доступу: <http://ivpz.org/golovna-konferents>.

¹⁶² Фріс П. Л. Питання запровадження інституту карної провини. — С. 192.

Деякі науковці вважають, що в даному випадку слід говорити про стягнення. Наприклад, В. М. Куц наголошує, що з визнанням кримінальних проступків різновидом кримінального правопорушення доцільно запровадити ще одну форму відповідальності — кримінальне правове стягнення¹⁶³. Тобто за злочин буде наставати відповідальність у вигляді покарання, а за кримінальні проступки — кримінальне правове стягнення. Зацікавленість даною позицією висловлює також Г. А. Карелова¹⁶⁴.

Аналіз кримінально-правової літератури свідчить про дискусії серед науковців щодо термінів «покарання» та «стягнення». Для вирішення даного питання розглянемо зазначені поняття. Так, відповідно до діючого законодавства «покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого» (ст. 50 КК України). Поряд з іншими до обов'язкових ознак покарання належить наявність судимості, що і відрізняє його від інших заходів державного примусу. Із змісту зазначених законопроектів вбачається, що кримінальні проступки не можуть тягнути судимість, крім того, абсолютна більшість науковців України підтримують дану позицію. Слід погодитись з П. Ф. Фрісом, який зазначає, що покарання є найжорстокішим видом реагування держави на протиправне діяння і притаманне виключно злочину¹⁶⁵.

На нашу думку, не можна зрівнювати правову природу наслідків за кримінальні проступки та злочини, оскільки зазначені категорії необхідно відмежовувати за ступенем суспільної небезпеки, а також за правовими наслідками. Оскільки кримінальні проступки не повинні тягнути судимість, тому не може йти мова про покарання.

Слід зазначати, що деякі науковці пропонують вживати термін «покарання», але передбачити у законодавстві, що відносно

---

¹⁶³ Куц В. М. Впровадження кримінального проступку та кримінальної відповідальності юридичних осіб — важливі напрямки розвитку кримінального права України // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. — Х., 2012. — С. 193.

¹⁶⁴ Карелова Г. А. Кримінальний проступок і кримінальна відповідальність: зміст термінопонять та їх співвідношення // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. — Х., 2012. — С. 275.

¹⁶⁵ Фріс П. Л. Злочин і кримінальна провина... — С. 43.

кримінальних проступків судимість не настає. Зазначена думка є недостатньо обґрунтованою, оскільки у доктрині кримінального права протягом досить тривалого часу було розроблено поняття та ознаки поняття покарання, і якщо вбрати хоча одну ознаку, тоді дана категорія буде мати інший зміст, що є не допустимим, оскільки щодо злочинів покарання повинне тягнути судимість.

На підставі викладеного вважаємо, що недоцільно вживати термін «покарання» як форму реалізації кримінальної відповідальності за кримінальні проступки.

Досить цікавою є позиція про введення поняття кримінального стягнення за вчинення кримінальних проступків. Все більше науковців підтримують даний термін. Діюче кримінальне законодавство не використовує зазначене поняття. Проте тлумачний словник надає таке визначення стягнення: це міра впливу. Такий вид заходу не тягне за собою судимості, проте також може застосовуватись від імені держави, як і покарання, полягає в обмеженні прав і свобод людини, тобто має також примусовий характер, як і покарання, основна відмінність тільки у відсутності судимості.

Зазначене свідчить, що даний захід є більш м'яким, ніж покарання. Тому доцільно за вчинення кримінального проступку застосовувати саме стягнення. Оскільки даний вид стягнення буде закріплений у кримінальному кодексі і застосовуватись при вчиненні кримінальних проступків, слід виділяти його різновид, а саме кримінальне стягнення.

З огляду на зазначене пропонуємо при внесенні змін до кримінального законодавства щодо запровадження інституту кримінальних проступків врахувати зазначене і передбачити поряд з поняттям «покарання» поняття «кримінального стягнення» такого змісту: «Кримінальне стягнення є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визаної винною у вчиненні кримінального проступку, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого і не тягне за собою судимості».

Зазначені зміни допоможуть диференціювати такі поняття, як злочин та кримінальні проступки, а також розмежувати правову природу їх наслідків. Тобто кримінальна відповідальність при вчиненні злочину буде реалізовуватись у формі покарання, а за кримінальні проступки — у формі кримінального стягнення.

Отже, на підставі зазначеного доходимо висновку про необхідність реформування діючого кримінального законодавства шляхом запровадження інституту «кримінальні проступки»,

але для цього кроку необхідно розробити єдину концепцію, в якій будуть встановлені принципи питання, а саме форма нормативно-правового акта, критерії розмежування злочинів та кримінальних проступків, а також правові наслідки за вчинення кримінального проступку. На нашу думку, зазначені питання можуть бути вирішені таким чином.

По-перше, необхідно внести певні зміни у діючий КК України і доповнити його спеціальним розділом III «Кримінальні проступки», в якому зазначити вичерпний перелік діянь, які є кримінальними проступками. У Загальній частині кодексу слід закріпити поряд із загальними положеннями про злочин також загальні положення щодо кримінальних проступків.

По-друге, у ст. 11 зазначити визначення кримінального проступку у такій редакції: «Кримінальний проступок — це винне діяння, яке передбачене у спеціальній частині Кримінального кодексу і яке має знижений ступінь суспільної небезпеки, вчинене суб'єктом кримінального проступку».

По-третє, необхідно чітко розмежувати правові наслідки скоєння кримінального проступку та злочину. За вчинення злочину необхідно призначати покарання, яке тягне судимість, а вчинення кримінального проступку тягне призначення стягнення, яке не тягне судимості.

2.3. Система кримінальних проступків проти виборчих та референдних прав

Одним із механізмів захисту виборчих та референдних прав є кримінальна відповідальність як один із видів юридичної відповідальності за перешкоджання участі громадян в управлінні державними справами.

Основним способом порушення виборчих прав громадян та способом впливу на перебіг голосування є саме вчинення злочинних посягань та адміністративних правопорушень під час виборів та референдуму.

Питання забезпечення кримінально-правового механізму захисту виборчих та референдних прав громадян стало об'єктом дослідження таких вчених, як: П. П. Андрушко, І. В. Берднік, В. П. Бодаєвський, І. Я. Бутяйкін, І. О. Зінченко, В. С. Ковальський, О. В. Кубарев, С. Я. Лихова, П. І. Люблінський, М. А. Маркуш, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, П. П. Пилипчук, О. О. Семенюк, А. В. Солдатенко, М. І. Ставнійчук, Н. Ю. Турищева,

В. П. Тихий, С. С. Тучков, Я. М. Топчій, Чжоу Хен, І. С. Щербина, С. С. Яценко, Н. В. Янюк та інших.

У зв'язку із прийняттям Концепції реформування кримінальної юстиції від 8 квітня 2008 р., затвердженої Указом Президента України № 311/2008, в теорії кримінального права активно обговорюється питання запровадження інституту кримінальних проступків¹⁶⁶.

Разом із цим запровадження інституту кримінального проступку, як правило, досліджується в межах Загальної частини кримінального права України, проте недостатньо розглянуто в межах Особливої частини.

У зв'язку із цим актуальним є вивчення злочинних посягань проти виборчих та референдних прав з метою визначення системи діянь, які можуть бути трансформованими у кримінальні проступки. Звернемо увагу на проекти законів України, якими пропонувалось введення інституту кримінальних проступків та на запропоновані в них системи кримінальних проступків, що посягають на виборчі та референдні права.

Спочатку визначимо, що таке кримінальний проступок. Згідно з положеннями Концепції кримінальний проступок — це:

1) окремі діяння, що за чинним Кримінальним кодексом України відносяться до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства визначатимуться законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки;

2) передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення діяння, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо)¹⁶⁷.

Запровадження інституту кримінальних проступків пропонувалось у декількох проектах законів, одним із останніх є проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України» № 4712 від 16 квітня 2014 р. (далі — Проект закону № 4712)¹⁶⁸.

¹⁶⁶ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 // Офіц. вісн. України. — 2008. — № 27. — Ст. 838.

¹⁶⁷ Там само.

¹⁶⁸ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50664.

Згідно з ч. 2 ст. 52 Проекту закону № 4712, до кримінальних проступків віднесено діяння, за які передбачено такі види покарань, як: 1) штраф; 2) позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю; 3) громадські роботи; 4) виправні роботи; 5) службові обмеження; 6) арешт¹⁶⁹.

Положення ч. 3 ст. 11 Проекту закону № 4712 визначають, що кримінальним проступком є передбачене Загальною частиною та книгою 2 Особливої частини Кримінального кодексу України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом проступку, за відсутності у цьому діянні ознак злочину¹⁷⁰.

У Проекті закону № 4712 систему кримінальних діянь, що посягають на виборчі та референдні права, передбачено п. 112—118 ч. 1 ст. 1 цього проекту Закону.

Проаналізувавши положення п. 112—118 ч. 1 ст. 1 Проекту закону № 4712, можна дійти висновку, що всі кримінальні діяння проти виборчих та референдних прав, які згідно з діючим КК України визнаються злочинами, у вказаному Проекті закону № 4712 залишаються таким видом кримінального правопорушення, як «злочин», оскільки за них передбачено покарання у виді позбавлення волі або обмеження волі.

Згідно з положенням Пояснювальної записки до Проекту закону № 4712, автори проекту закону зазначають, що до кримінальних проступків, крім адміністративних правопорушень, пропонується віднести 100 простих складів проступків, які наразі є злочинами невеликої тяжкості, передбаченими КК України, і, виходячи із невисокого ступеня їхньої тяжкості, можуть бути переведені до категорії кримінальних проступків із встановленням за їх вчинення дещо менш суворих покарань, ніж зараз, або таких самих, як зараз, кримінальних покарань¹⁷¹.

Тобто не один із злочинів проти виборчих та референдних прав, передбачених діючим КК України, не віднесено до тих

---

¹⁶⁹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України: проект Закону України № 4712 від 16 квіт. 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50664.

¹⁷⁰ Там само.

¹⁷¹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України»: від 16 квіт. 2014 р. [Електронний ресурс] / М. Паламарчук. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=50664.

100 кримінальних проступків, про які автори Проекту закону № 4712 вели мову у пояснювальній записці.

Положеннями Проекту закону № 4712 доповнюється КК України книгою 2, яка містить розділ III «Проступки проти народного волевиявлення та встановленого порядку його забезпечення», що складається із ст. ст. 471—484. Вказані статті передбачають переведення діяння, які за діючим Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП) визнаються адміністративними правопорушеннями, до кримінальних проступків.

Наприклад, до кримінальних проступків переведено такі діяння, як: «Відмова у звільненні члена виборчої комісії від виконання виробничих чи службових обов'язків або його безпідставне звільнення з роботи» (ст. 483), «Невиконання рішення виборчої комісії, комісії з референдуму» (ст. 482), «Ненадання копії виборчого протоколу» (ст. 481), «Порушення права на користування приміщеннями під час виборчої кампанії» (ст. 478), «Порушення права громадянина на ознайомлення з відомостями Державного реєстру виборців, зі списком виборців, списком громадян, які мають право брати участь у референдумі» (ст. 472), «Порушення порядку ведення Державного реєстру виборців, порядку подання відомостей про виборців до органів Державного реєстру виборців, виборчих комісій, порядку складання та подання списків виборців, списків громадян України, які мають право брати участь у референдумі, та використання таких списків» (ст. 471) та інші.

Якщо звернутись до положень Концепції реформування кримінальної юстиції, то згідно з п. 1 розділу II «Зміст та напрями реформування кримінальної юстиції України», передбачено, що у кримінальні проступки мають бути трансформовані передбачені чинним КУпАП діяння, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо)¹⁷².

Вважається, що діяння, передбачені ст. ст. 471—484 Проекту закону № 4712, є управлінськими правопорушеннями і переведення їх із КУпАП до КК України є недоцільним.

Авторами Проекту закону № 4712, при віднесенні вказаних адміністративних правопорушень до кримінальних проступків,

¹⁷² Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 // Офіц. вісн. України. — 2008. — № 27. — Ст. 838.

неповною мірою враховано підстави криміналізації діянь, а враховано лише орган, яким здійснюється розгляд справ вказаної категорії (судова юрисдикція).

Наприклад, невиконання рішення комісії з референдуму або рішення виборчої комісії є досить поширеним діянням, зокрема, майже в кожній комісії є члени, які не з'являються на засідання комісії, не виконують її рішення. Тобто вказаний вид адміністративного правопорушення є достатньо поширеним та трансформація його до кримінального проступку є недоцільним та таким, що не узгоджується із положеннями Концепції. Віднесення інших видів адміністративних правопорушень до кримінальних проступків згідно з Проектом закону № 4712 є також недоцільним, оскільки за змістом вони є управлінськими правопорушеннями.

Отже, аналіз Проекту закону № 4712 свідчить, що його авторами необгрунтовано віднесено до кримінальних проступків всі адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення, відповідальність за які передбачена діючим КУпАП.

До Проекту закону № 4712 Верховною Радою України розглядалось ще декілька проектів законів про запровадження кримінального проступку, найбільш відомим був проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» від 28 лютого 2012 р. за № 10126 (далі — Проект закону № 10126)¹⁷³, яким пропонувались «кардинальні» зміни кримінального законодавства.

Питанню кримінальної відповідальності за посягання на виборчі та референдні права присвячено частину розділу V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» книги 1 та частину розділу II «Кримінальні проступки проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» книги 2 Проекту закону № 10126.

Науковий інтерес викликає система діянь, які згідно з Проектом закону № 10126 пропонувалось віднести до кримінальних проступків, що посягають на виборчі та референдні права, тоб-

¹⁷³ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків: проект Закону України № 10126 від 28 лют. 2012 р. [Електронний ресурс] / В. М. Стретович, С. П. Головатий, Д. М. Притика, Е. В. Шишкіна. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706.

го діяння, відповідальність за які передбачено було у розділі II книги 2 КК України.

До кримінальних проступків проти виборчих та референдних прав були віднесені такі діяння, як: «Порушення порядку ведення передвибірної агітації, агітації під час підготовки і проведення референдуму з використанням засобів масової інформації» (ст. 455); «Порушення обмежень щодо ведення передвибірної агітації, агітація в день проведення референдуму» (ст. 456); «Ненадання можливості оприлюднити відповідь щодо інформації, поширеної стосовно суб'єкта виборчого процесу» (ст. 457); «Порушення права на користування приміщеннями під час виборчої кампанії» (ст. 458) та інші діяння¹⁷⁴.

Аналіз вказаних діянь, які було запропоновано у Проекті закону № 10126 трансформувати у кримінальні проступки, свідчить, що вони є суто управлінськими правопорушеннями, оскільки суть вказаних правопорушень зводиться до порушення учасниками управлінської системи своїх обов'язків або зловживання наданими правами. Більше того, порівняння із адміністративними правопорушеннями, відповідальність за які передбачено діючим КУпАП, свідчить, що у кримінальні проступки пропонувалось трансформувати адміністративні правопорушення, передбачені ст. ст. 212-7—212-20¹⁷⁵. Авторами Проекту закону № 4712 запропонована система кримінальних проступків, що посягають на виборчі та референдні права, яка є тотожною системою кримінальних проступків проти виборчих та референдних прав у Проекті закону № 10126.

Проект закону № 10126 було відхилено, а після доопрацювання подано вдруге та зареєстровано у Верховній Раді України за № 1202/П від 1 серпня 2013 р., за результатами розгляду його також було відхилено 27 листопада 2014 р. У доопрацьованому варіанті систему кримінальних проступків, що посягають на виборчі та референдні права, було також передбачено по-

¹⁷⁴ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків : проект Закону України № 10126 від 28 лют. 2012 р. [Електронний ресурс] / В. М. Стретович, С. П. Головатий, Д. М. Притика, Е. В. Шишкіна. — Режим доступу: http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706.

¹⁷⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення : введено в дію з 1 черв. 1985 р. Постановою Верховної Ради Української РСР від 7 груд. 1984 р. № 8074-X із останніми змінами станом на 01.10.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/print1405969457415392>.

ложеннями ст. ст. 455—469, проте сама система кримінальних діянь залишилась незмінною¹⁷⁶.

До Верховної Ради України також подавався Проект закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» від 3 березня 2012 р. за № 10146, проте ним не змінювалась система кримінальних діянь проти виборчих та референдних прав¹⁷⁷, у порівнянні із тією, яка передбачена положеннями діючого КК України.

Аналіз проектів законів, якими пропонувалось запровадження інституту кримінальних проступків, свідчить, що їх автори пропонують всі адміністративні правопорушення виборчих та референдних прав віднести до кримінальних проступків. При цьому виникає питання, якими критеріями керувались автори вказаних проектів законів, визначаючи систему кримінальних проступків проти виборчих та референдних прав?

У підп. б абз. 5 п. 1 розділу II Концепції реформування кримінальної юстиції передбачено, що у кримінальні проступки мають бути трансформовані саме адміністративні делікти, які за змістом не є управлінськими та мають судову юрисдикцію¹⁷⁸, тобто визначено два критерії — відсутність управлінського характеру діяння та наявність судового порядку розгляду адміністративного правопорушення.

Відповідно до положень ст. 221 КУпАП справи про адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення, передбачені положеннями глави 15-А КУпАП (ст. ст. 212-7, 212-20), розглядають судді районних, районних у містах, міських чи міськрайонних судів.

Отже, із цього можна зробити висновок, що автори Проекту закону № 4712 та Проекту закону № 10126 (№ 1202/П) керувались критерієм «юрисдикційність», тобто всі адміністра-

---

¹⁷⁶ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : проект Закону України № 1202 від 8 січ. 2013 р. [Електронний ресурс] / В. Д. Швець. — Режим доступу: http://wl.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45306.

¹⁷⁷ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : проект Закону України № 10146 від 3 берез. 2012 р. [Електронний ресурс] / В. Д. Швець. — Режим доступу: http://wl.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42733.

¹⁷⁸ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 // Офіц. вісн. України. — 2008. — № 27. — Ст. 838.

тивні правопорушення проти виборчих та референдних прав, що розглядаються у судовому порядку, віднесено до кримінальних проступків. Вважається, що при цьому не враховано інший критерій, передбачений Концепцією, — «управлінський характер діяння».

О. Банчук, досліджуючи практику Європейського суду з прав людини (далі — Суд), дійшов висновку, що Суд при визначенні чи належить діяння до кримінально караного, чи не належить враховує три критерії: 1) кримінальна караність діяння за національним законодавством (тобто така ознака, як протиправність); 2) правова природа діяння (небезпечність діяння, загальний статус суб'єкта правопорушення, судова юрисдикція); 3) тяжкість покарання, що призначається за вчинене правопорушення (позбавлення волі, позбавлення спеціального права, оплатне вилучення предмета, конфіскація майна, позбавлення спеціальних прав, адміністративний арешт). Вказані критерії, на думку О. А. Банчука, мають застосовуватися кумулятивно¹⁷⁹.

Слід погодитись із О. Банчуком щодо необхідності використання кумулятивного (збирального) критерію при визначенні кримінального характеру діянь, який складається із таких складових, як: попередня «прописка» діяння в національному законодавстві відповідної держави, наявність або відсутність управлінських відносин та тяжкість стягнення.

Дослідження адміністративних стягнень за адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення, передбачені положеннями глави 15-А КУпАП (ст. ст. 212-7, 212-20), свідчить, що санкціями вказаних адміністративно-правових норм передбачено лише такий вид стягнення, як штраф, а адміністративний арешт не застосовується за жодне адміністративне правопорушення, що посягає на виборчі та референдні права згідно з діючим КУпАП.

Вважається, що застосування виключно першого критерію (судовий порядок розгляду адміністративних правопорушень) призведе до того, що вид правопорушення буде визнаватися таким лише від волі національного законодавця, що суперечить завданням Концепції.

Згідно з положеннями Концепції до кримінальних проступків віднесено не лише адміністративні правопорушення неуправлінського характеру із судовою юрисдикцією, а й окремі діяння,

¹⁷⁹ Банчук О., Куйбіда Р. Вказ. пр. — С. 83—88.

що за чинним КК України відносяться до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства визначатимуться законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки. Проте у Проекті закону № 4712 та у Проекті закону № 10126 (№ 1202/П) до системи кримінальних проступків не віднесено жодного злочину невеликої тяжкості.

Разом із тим вважається, що за ступенем суспільної небезпеки діяння, передбачені положеннями ч. 1 ст. 157, ч. 1 ст. 158-1, ч. 1 ст. 159 КК України, доцільно віднести до кримінальних проступків¹⁸⁰. Необхідність віднесення вказаних злочинів до кримінальних проступків обумовлена характером об'єктивної сторони, а саме діянню не притаманні такі способи його вчинення, як «обман», «наси́льство», «знищення чи пошкодження майна» тощо, а саме діяння зводиться до порушення учасниками виборчого процесу своїх обов'язків або зловживання правами.

Отже, в положеннях проектів законів, якими пропонується запровадження інституту кримінального проступку, при визначенні системи кримінальних проступків застосовано лише один критерій — «судова юрисдикція», проте не враховано інших критеріїв, таких як управлінський характер діяння, вид стягнення, що застосовується до правопорушення.

Проекти законів № 4712, 10126 (1202/П) не відповідають положенням Концепції реформування кримінальної юстиції. У вказаних проектах законів не враховано характер та ступінь злочинів невеликої тяжкості проти виборчих та референдних прав громадян, які необхідно віднести до кримінальних проступків. За ступенем суспільної небезпеки до кримінальних проступків необхідно віднести такі злочини невеликої тяжкості, що передбачені положеннями ч. 1 ст. 157, ч. 1 ст. 158-1, ч. 1 ст. 159 КК України.

---

¹⁸⁰ Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 № 2341-III : за станом на 1 листоп. 2014 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1403885164293584>.

2.4. Окремі особливості законодавчого врегулювання співвідношення інститутів примирення та кримінального проступку

Сучасний етап розвитку кримінального законодавства актуалізує питання законодавчого врегулювання інституту кримінального проступку, що має бути інкорпорований у текст КК України та вписатися в загальну систему механізму кримінально-правового регулювання, взаємодіючи з іншими кримінально-правовими інститутами.

Зацікавленість проблематикою приватноправових засад у кримінальному праві України останніми роками значно зросла. Це обумовлено зниженням ефективності існуючих кримінально-правових заходів у протидії злочинності та необхідністю переосмислення співвідношення традиційного публічного карального підходу та акцесорного приватноправового. Відомо, що кримінальне право «зросло» з приватного переслідування за злочини/проступки до публічного від імені держави, а відтак питання про обсяг дискреції приватних осіб у сфері кримінальної юстиції з огляду на рівень політико-правової думки, місце та роль приватної особи в системі об'єктів кримінально-правової охорони, особливості криміналізаційних та декриміналізаційних процесів в кримінально-правовій сфері залишається актуальним.

Публічна інтервенція держави у кримінальну сферу є особливо помітною в аспекті вирішення питання про криміналізацію відповідного кола діянь (злочинів та проступків), притягнення до кримінальної відповідальності та звільнення від неї, призначення відповідної міри покарання/стягнення, звільнення від відбування покарання тощо. Гіпертрофована публічність у кримінальному праві України з огляду на статистичні показники рівня злочинності в Україні з часів проголошення незалежності свідчить про її невисокий регулятивний потенціал, а отже і про низьку ефективність.

У багатьох європейських країнах кримінальне законодавство має звужений публічний характер за рахунок поширення приватноправових механізмів, які дозволяють значно посилити ефективність кримінально-правового регулювання, в тому числі і в аспекті кримінальних проступків та кримінального провадження щодо них. Формалізація та оптимізація балансу між публічними та приватними засадами в кримінальному праві, створення чіткої межі між публічними та приватними інтересами дозволять з більшою ефективністю досягати цілей кримінального законо-

давства, зокрема, захисту прав осіб, часткового розвантаження системи правоохоронних органів.

Концепція реформування кримінальної юстиції України 2008 р. досі залишається дороговказом щодо подальшого розвитку української системи кримінальної юстиції. По-перше, Концепція має створити передумови для реформування системи кримінальної юстиції у напрямі подальшої демократизації, гуманізації, посилення захисту прав і свобод людини відповідно до вимог міжнародних правових актів і зобов'язань України перед європейським та світовим співтовариством¹⁸¹. Передбачається, зокрема, інтродукція інституту кримінального проступку в кримінально-правову матерію та поширення застосування примирних процедур у кримінальному провадженні.

Відповідно до розділу I Концепції, метою реформування кримінальної юстиції України є підвищення її ефективності для забезпечення прав і свобод людини, і вона має ґрунтуватися на ряді принципів, серед яких:

- гуманізація законодавства у сфері кримінальної юстиції;
- поєднання захисту прав особи і забезпечення публічних інтересів.

- У зв'язку з наведеними завданнями Концепції серед інших є:
- посилення захисту прав та інтересів потерпілих, гарантоване відшкодування завданої злочином шкоди;
  - розширення застосування відновних процедур і примирення.

З огляду на такі положення, Концепцією 2008 визначено, що відновне правосуддя — це форма правосуддя, основною метою якого є створення умов для примирення потерпілих і правопорушників та усунення наслідків, спричинених злочином або кримінальним (підсудним) проступком.

Іншими словами, Концепцією передбачається розширення застосування примирення в системі кримінальної юстиції України порівняно з наявною можливістю звільнення від кримінальної відповідальності у разі вчинення уперше злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості. Додатково створені передумови для поширення застосування інституту примирення і на кримінальні проступки.

Концепцією визначено, що чинний Кримінальний кодекс України, незважаючи на поділ злочинів залежно від ступеня їх

¹⁸¹ Концепція реформування кримінальної юстиції України : затв. Указом Президента України № 311/2008 від 8 квіт. 2008 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=311%2F2008>.

тяжкості, передбачає для осіб, які визнаються винними в їх вчиненні, однаковий юридичний наслідок: судимість.

До того ж певні діяння, що передбачені Кримінальним кодексом України¹⁸², не мають такого ступеня суспільної небезпеки, щоб внаслідок їх вчинення суттєво обмежувати права і свободи людини і громадянина. Водночас законодавство України містить норми про адміністративні правопорушення, що мають судову юрисдикцію та за які передбачено стягнення кримінально-правового змісту (короткостроковий арешт, конфіскація майна, позбавлення спеціального права тощо). Особи, які притягуються до відповідальності за такі правопорушення, не отримують належних процесуальних гарантій, зокрема, щодо права на правову допомогу, права на оскарження судових рішень тощо, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Отже, в сучасних умовах реформування соціально-політичної системи України питання юридичної відповідальності за діяння, що не становлять значної суспільної небезпеки, потребують іншого підходу.

У зв'язку з цим законодавець має орієнтиром для визначення змісту і впровадження інституту кримінального проступку такі настанови Концепції: «Кримінальні (підсудні) проступки: 1) окремі діяння, що за чинним Кримінальним кодексом України відносяться до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства визначатимуться законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки; 2) передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення діяння, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо)¹⁸³.

На підставі Концепції, Українським центром порозуміння було розроблено низку документів щодо провадження відновного правосуддя, зокрема примирення (медіації), в українське законодавство. У 2008 р. було розроблено Проект Концепції впровадження

¹⁸² Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>.

¹⁸³ Концепція реформування кримінальної юстиції України : затв. Указом Президента України № 311/2008 від 8 квіт. 2008 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=311%2F2008>.

відновного правосуддя в систему кримінальної юстиції України¹⁸⁴ (далі — «Проект Концепції ВП») та наприкінці 2010 р. було розроблено проект Закону України «Про медіацію»¹⁸⁵.

Проектом Концепції ВП визначено, що відновне правосуддя — це форма правосуддя, основною метою якої є створення умов для примирення потерпілих і правопорушників та усунення шкоди, заподіяної злочином або кримінальним (підсудним) проступком. Одним із найбільш відомих інструментів відновного правосуддя є програма примирення потерпілих та правопорушників у кримінальних справах, а саме — застосування медіації. Крім того Проектом концепції ВП передбачено, що у кримінальному судочинстві медіація між потерпілим та правопорушником — це процедура, завдяки якій потерпілий та обвинувачений (підсудний) за обопільною згодою та за допомогою медіатора, що є посередником, можуть досягти згоди щодо відшкодування завданої шкоди та примиритися¹⁸⁶, тобто Проект Концепції ВП також вбачає у примиренні основу подальшого розвитку та удосконалення чинної системи кримінальної юстиції.

Проектом Закону України «Про медіацію» (№ 7481) (далі — «Законопроект № 7481») було створено підвалини для її інтродукції в сучасне українське законодавство. Втім Законопроект № 7481 пропонувалося поширити медіацію лише на сферу приватно-правових відносин. У зв'язку з тим, що низкою рекомендацій Ради Європи (зокрема, Рекомендації № R (85) 11¹⁸⁷; № R (87) 20¹⁸⁸; № R (99) 19¹⁸⁹ тощо) пропонується застосовува-

¹⁸⁴ Проект Концепції впровадження відновного правосуддя в систему кримінальної юстиції України [Електронний ресурс] // Бюл. «Відновне правосуддя в Україні». — 2008. — № 3. — С. 23—31. — Режим доступу: [http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/03\(11\)/02-Aktualna_tema/110204.pdf](http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/03(11)/02-Aktualna_tema/110204.pdf).

¹⁸⁵ Про медіацію: проект Закону України № 7481 від 17 груд. 2010 р. [Електронний ресурс] / О. І. Тищенко. — Режим доступу: http://wl.cl.rada.gov.ua/pis/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=7481&skl=7.

¹⁸⁶ Проект Концепції впровадження відновного правосуддя в систему кримінальної юстиції України // Бюл. «Відновне правосуддя в Україні». — 2008. — № 3. — С. 23—31.

¹⁸⁷ Рекомендація R (85) 11 Комітету міністрів державам-членам относительно положения потерпевшего в рамках уголовного права и уголовного процесса от 28 июня 1985 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_127.

¹⁸⁸ Рекомендація № R (87) 20 Комітету міністрів державам-членам «Про соціальний вплив на злочинність неповнолітніх» від 17 вересня 1987 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_266.

¹⁸⁹ Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам — членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах від

ти медіацію також і в кримінальних справах, то внесений народним депутатом України О. І. Тищенко Законопроект № 7481 було відкликано у квітні 2011 р. для подальшого доопрацювання¹⁹⁰.

Таким чином, сучасний стан законодавства, що формує підвалини подальшого розвитку та підвищення ефективності системи кримінальної юстиції України, суміжні акти, що його уточнюють, а так само законопроекти та проекти концепцій у сфері кримінальної юстиції вбачають в удосконаленому інституті примирення та запровадженому інституті кримінальних проступків найближче майбутнє кримінального судочинства.

На підтримку цього висновку свідчать і положення КПК України 2012 р.¹⁹¹, які розширюють можливість укладення угоди на сферу кримінальних проступків, злочинів невеликої та середньої тяжкості (наразі лише відповідно до ст. 46 КК України — злочини невеликої тяжкості та необережні злочини середньої тяжкості); та провадження у формі приватного обвинувачення. Ці слушні новели заслуговують на увагу.

Крім того, із вступом у силу КПК України 2012 р., угода про примирення стала більш «могутньою» в аспекті саме кримінально-правових опцій та наслідків останньої. Мова йде про можливість узгодження при примиренні виду та розміру покарання, а також звільнення від відбування покарання з випробуванням (ч. 5 ст. 65, ч. 2 ст. 75 КК України).

Основним контроверсійним питанням, що виникає в аспекті співвідношення інституту примирення (як підстави для звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 46 КК України), є те, наскільки виправдано його звужувати або розширювати форматом умови «вчинення вперше», та обмеження певною категорією кримінальних правопорушень (наразі злочинів невеликої тяжкості та необережних злочинів середньої тяжкості).

Вчинення злочину уперше як умова звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з по-

---

15.09.1999 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_828.

¹⁹⁰ Про відкликання та зняття з розгляду проекту Закону України «Про медіацію»: проект Постанови Верховної Ради України № 7481/П від 12 квіт. 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=40144.

¹⁹¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 9—10, 11—12, 13. — Ст. 88. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17/page>.

терпілим сприймається в літературі неоднозначно. Незважаючи на підхід до визначення особи такою, що не вчиняла злочин у двох випадках: по-перше, якщо вона взагалі не вчиняла злочину, та по-друге, якщо вона злочин вчинила, але судимість в установленому законом порядку було погашено або знято. Так, наприклад, суд звільнив особу, яка мала погашені судимості, від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК як таку, що вчинила злочин «уперше»¹⁹².

Різні автори сприймають по-різному можливість застосування звільнення від кримінальної відповідальності. Свого часу М. Иоффе¹⁹³ стверджував, що звільнення від кримінальної відповідальності не може мати необмеженого характеру. Схожу точку зору висловлював Е. В. Жидков¹⁹⁴. Згадана позиція не відповідає приписам кримінального закону та змісту самого інституту звільнення від кримінальної відповідальності, створює штучні та не передбачені законом перепони для звільнення осіб від кримінальної відповідальності, зокрема за наявності іншої умови та підстав. Втім, як свідчать результати здійсненого нами анкетування працівників правоохоронних органів, суддів та їх помічників, адвокатів, більшість респондентів — 62,5 % — висказалися за встановлення певних обмежень щодо застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням сторін до особи, яка вже раніше звільнялася за цією підставою. Іншими словами, суспільна думка вказує на знижений попереджувальний вплив звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням сторін, якщо це має місце повторно. І лише третина респондентів — 32 % — висловилися про недоцільність встановлення таких обмежень.

Іншим аспектом цієї проблематики є взагалі можливість застосування звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які мають не зняту або непогашену судимість. У цьому сенсі доцільно зважити на досвід деяких країн колишнього СРСР у сфері звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням сторін.

¹⁹² Постанова Кельменецького районного суду Чернівецької області у справі № 1-97/12 від 2 лип. 2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>

¹⁹³ Иоффе М. Кримінально-правові та процесуальні аспекти звільнення від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків // Право України. — 2002. — № 10. — С. 67—68.

¹⁹⁴ Жидков Э. В. Примирение сторон как средство разрешения социального конфликта в обществе // Рос. судья. — 2003. — № 9. — С. 5—6.

КК Азербайджану (гл. 11, ст. 73) дозволяє звільнення на підставі примирення у вчинених уперше злочинах невеликої тяжкості, поєднане з відшкодуванням шкоди¹⁹⁵.

КК Казахстану (розд. 5, ст. 67) визначає, що звільненню підлягає особа, що вчинила злочин невеликої тяжкості або уперше злочин середньої тяжкості, не пов'язані із спричиненням смерті чи тяжкої шкоди здоров'ю особи, якщо вона примирилася з потерпілим та усунула спричинену шкоду¹⁹⁶.

Дещо іншу назву має відповідний інститут у КК Киргизстану (гл. 11, ст. 66), а саме: особа, що вперше вчинила злочин невеликої тяжкості, може бути звільненою від кримінальної відповідальності у разі досягнення згоди з потерпілим¹⁹⁷. Хоча від зміни назви сутність примирення у цьому разі не змінилася.

КК Таджикистану (гл. 11, ст. 73) є найбільш гуманним та ліберальним з огляду на коло діянь, за яке можливим є звільнення від кримінальної відповідальності на підставі примирення. Особа, що вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, може бути звільненою від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдану потерпілому шкоду¹⁹⁸. Крім того, на відміну від КК України та КК інших республік, які наводилися автором як приклад, для такого виду звільнення відсутньою є умова вчинення злочину «вперше».

Законодавці Туркменистану та Узбекистану пішли шляхом окреслення переліку діянь, за якими є можливим примирення і, відповідно, звільнення від кримінальної відповідальності. У КК Туркменистану (гл. 10, ст. 72) звільнення на підставі примирення та відшкодування завданої шкоди є можливим за п'ятьма складами злочинів, що є злочинами приватного кримінального переслідування¹⁹⁹. КК Узбекистану (гл. 12, ст. 66-1) визначив,

¹⁹⁵ Кримінальний кодекс Республіки Азербайджан від 26.05.2000 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14108/preview>.

¹⁹⁶ Кримінальний кодекс Республіки Казахстан від 16.07.1997 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14211/preview>.

¹⁹⁷ Кримінальний кодекс Республіки Киргизстан від 01.10.1997 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14305/preview>, http://online.adviser.kg/Document/?link_id=1000871465.

¹⁹⁸ Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан від 21.05.1998 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14346/preview>.

¹⁹⁹ Кримінальний кодекс Республіки Туркменистан від 12.06.1997 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/15853/preview>.

що у разі визнання своєї вини, примирення з потерпілим та відшкодування потерпілому шкоди особа може бути звільненою від кримінальної відповідальності за вичерпним переліком тридцяти складів злочинів²⁰⁰. Це є злочини із різних розділів Особливої частини КК Узбекистану, але їх відрізняє наявність конкретного потерпілого. Крім того, звільненню не підлягають особи, що мають не погашену або не зняту судимість за вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів.

Таким чином, узагальнене поверхнєве компаративістське дослідження відповідних норм про примирення ряду країн СНД дозволяє зробити висновки, що в країнах СНД питання про відмову від вказівки на ознаку «вперше» все ще має нерівномірний характер.

На нашу думку, найбільш поширеним підходом має стати відмова від зазначення умови «уперше» при законодавчому визначенні умов та підстав звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням. Заслужують на увагу також і варіації формулювання «злочинів невеликої тяжкості або уперше злочинів середньої тяжкості».

Ж. В. Мандриченко пропонувала застосовувати в ст. 46 КК України умову «уперше» лише щодо злочинів середньої тяжкості проти іншої особи²⁰¹. В цілому згаданий підхід має свої переваги. Можливе поширення в Україні звільнення на підставі ст. 46 КК України на повторні злочини невеликої тяжкості має сенс. Полягає він у тому, що виключається обмеження осіб щодо можливості бути звільненими від кримінальної відповідальності у зв'язку з їх позитивною посткримінальною поведінкою, інакше кажучи, не порушується принцип рівноправності, знаходить втілення принцип доцільності притягнення до кримінальної відповідальності.

У свою чергу, слід також схвально поставитися до можливості поширення звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням і на повторні злочини невеликої тяжкості та вважаємо за доцільне розглядати можливість поширення такого звільнення на повторні злочини середньої тяжкості після певного часу апробації першого підходу.

---

²⁰⁰ Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан від 22.09.1994 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legislationline.org/ru/documents/action/porup/id/14405/preview>.

²⁰¹ Мандриченко Ж. В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим: монографія. — О., 2009. — С. 197.

Діюча редакція ст. 46 КК України передбачає можливість звільнення від кримінальної відповідальності за наявності другої умови — вчинення злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості. Згідно із діючою класифікацією злочинів (ст. 12 КК України), злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років або інше, більш м'яке покарання; злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі строком не більше п'яти років.

Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)», який вступив у силу з 17 січня 2011 р., до цієї класифікації було внесено зміни, пов'язані з альтернативним визначенням тяжкості злочину за основним покаранням у виді штрафу, поряд з позбавленням волі.

З приводу поширення примирення на злочини невеликої тяжкості в літературі склалася вже певна однастайність, заснована, зокрема, на нормах законодавства. Як зазначає Н. С. Шатіхіна, обмеження кола можливих діянь лише злочинами невеликої тяжкості є найбільш прийнятним способом відображення в кримінальному законі диспозитивних засад²⁰².

Трохи інакше виглядає ситуація з можливістю застосування ст. 46 КК України у разі вчинення умисного злочину середньої тяжкості.

З огляду на те, що норма ст. 46 КК України існує лише з 2001 р., то виявити традицію закріплення згаданої умови звільнення в динаміці не уявляється можливим. Розглядаючи відповідні приписи законодавців у ряді пострадянських держав, аналогічно складно говорити про певну традицію і в порівняльному аспекті. Втім, Кримінальні кодекси РФ, Молдови, Казахстану та Таджикистану поширюють сферу дії примирення на злочини як невеликої, так і середньої тяжкості (без вказівки на форму вини при їх вчиненні).

О. В. Перепадя взагалі пропонує відмовитися від законодавчого обмеження застосування ст. 46 КК України злочинами невеликої та необережними злочинами середньої тяжкості. Виходячи з того, що однією з цілей введення норми про примирення

²⁰² Сидоренко Э. Л. Частные начала в уголовном праве / Э. Л. Сидоренко, М. А. Карабут. — СПб., 2007. — С. 173.

є захист матеріальних та моральних інтересів потерпілого, вважається за правильне забезпечувати його усім потерпілим від злочинів, тобто і в разі вчинення проти них тяжких злочинів²⁰³. М. І. Хавронюк пропонує розширення сфери застосування ст. 46 КК України й у разі вчинення ряду умисних злочинів середньої тяжкості²⁰⁴.

На нашу думку, умови для застосування ст. 46 КК України, зокрема у разі вчинення кримінального проступку, злочинів невеликої або середньої тяжкості (без обмежень за формою вини), слід закріпити на законодавчому рівні.

Особливу популярністю в літературі також користується розширення сфери дії ст. 46 КК України і на злочини середньої тяжкості та навіть тяжкі, що не спричинили суттєвої шкоди життю або здоров'ю, у разі їх вчинення близькими родичами, тобто коли є спеціальний суб'єкт та спеціальний потерпілий як члени сім'ї або близькі родичі. Втім на сьогодні, навіть якщо певний злочин вчинений щодо родича, але він не відповідає тяжкості як умові звільнення згідно із ст. 46 КК України, звільнення відбутися не може. Так, у справі про спричинення близькому родичу середньої тяжкості тілесного ушкодження з необережності суб'єкт злочину був звільнений, оскільки були в наявності всі умови і підстави, без урахування родинних стосунків.

За результатами проведеного нами анкетування (про яке йшлося раніше) «за» розширення сфери застосування примирення для звільнення від кримінальної відповідальності на злочини середньої тяжкості, а також на деякі злочини, що вчиняються в сім'ї, зокрема проти власності, висловилися 62,5 % респондентів. Хибним цей підхід визнали 28 % респондентів. За розширення сфери застосування примирення виключно у «сімейних» злочинах висловилися ще 4 % респондентів.

Щодо вчинення злочинів у сім'ї слід зробити зауваження, що у КПК України 2012 р. перелічено окремі склади діянь щодо близьких родичів або членів сім'ї, за якими здійснюється приватне кримінальне переслідування та можливе примирення.

На окрему увагу заслуговує можливість застосування ст. 46 КК України у разі, якщо суб'єкт злочину вчинив тяжкий або

²⁰³ Перепада О. В. Кримінально-правові аспекти примирення між особою, яка вчинила злочин, та потерпілим (порівняльний аналіз законодавства України та ФРН): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. В. Перепада. — К., 2003. — С. 167.

²⁰⁴ Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України... — С. 538.

особливо тяжкий злочин; готувався до вчинення або вчинив замах на тяжкий або особливо тяжкий злочин. З огляду на законодавчий припис ст. 68 КК України та за існуючої класифікації злочинів за ступенем тяжкості, видається формально можливим примирення лише у разі вчинення готування до тяжкого злочину. Згадана позиція потребує доопрацювання з точки зору доцільності її закріплення у тексті ст. 46 КК України та можливої практики застосування.

До речі, російські науковці Е. Л. Сидоренко та М. А. Карабут вказують на недоцільність розширення сфери дії згаданої норми за рахунок допущення примирних процедур для тяжких або особливо тяжких злочинів (навіть на стадії готування)²⁰⁵.

Іншим варіантом визначення меж сфери застосування примирення є його застосування у справах приватного обвинувачення. Оскільки примирення є двосторонньою угодою між суб'єктом злочину та потерпілим, то це означає, що потерпілий у цьому разі є персоніфікованою фізичною або юридичною особою. Згадане є цілком справедливим і для справ приватного обвинувачення, і тому існує думка, що примирення має відбуватися саме у таких справах.

Згадана позиція має ряд очевидних недоліків, таких як відсутність чітко окресленого кола справ приватного обвинувачення (перелік яких може динамічно збільшуватися або зменшуватися); відсутність однозначних критеріїв віднесення певної категорії злочинів до злочинів приватного обвинувачення. Натомість, окреслення меж застосування примирення як підстави для звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК України кримінальними проступками та злочинами певної законодавчої категорії видається адекватним та виправданим підходом.

Як уже зазначалося, факт примирення має форму угоди. КПК України 2012 р. підтримав цю позицію та уточнив особливості її укладення та процесуального оформлення.

На підставі проаналізованих нами 22 справ щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням за 2011—2012 рр., доступних для ознайомлення за відповідними пошуковими критеріями в Єдиному державному реєстрі судових рішень, зроблено такі висновки.

Суди в цілому намагаються встановлювати факт досягнення сторонами угоди про примирення, хоча б на підставі усних по-

²⁰⁵ Сидоренко Э. Л. Вказ. пр. — С. 173.

яснень за відсутності вказівки на це у письмових клопотаннях. Втім жодних посилань у судових постановах на саме угоду про примирення не знайшлося. По двох справах з двадцяти двох, тобто майже в десяти відсотках випадків, суди звільняли осіб від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням осіб, хоча за матеріалами справи мало місце дієве каяття²⁰⁶.

Серед злочинів, які вчинювали звільнені особи, за переглянутими автором справами, переважають необережні злочини середньої тяжкості: ч. 1 ст. 286 КК України — 11 справ; ст. 128 КК України — 1 справа. Злочинів невеликої тяжкості менше, втім прослідковується більша варіативність складів: ч. 1 ст. 296 КК України — 5 справ, ч. 1 ст. 190 КК України — 2 справи; ст. 129 — 1 справа; ч. 2 ст. 125 КК України — 1 справа; ч. 1 ст. 272 КК України — 1 справа.

Таким чином, здебільшого питома вага злочинів, за якими частіше відбувається примирення і, як наслідок, звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК України, — це злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту; проти громадського порядку та моральності; проти здоров'я особи. На нашу думку, більшість з таких злочинів мають всі підстави в подальшому (волею законодавця) стати кримінальними проступками, а точніше сказати — в процесі декриміналізації цих складів злочинів стати саме проступками.

Втім додатково щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням у згаданих категоріях злочинів (поки що злочинів) виникає ряд зауважень. Окрім злочинів проти життя та здоров'я, в яких порушений дійсно приватний інтерес, у проаналізованих нами постановах всі інші злочини зачіпають також інтерес публічний (інші правоохоронювані інтереси). На нашу думку, звільнення від кримінальної відповідальності у злочинах, що зачіпають додатково і публічний інтерес, має бути обмежено. Причиною цього, як уявляється, є нерозуміння правозастосовувачем сутності інституту примирення сторін, яке має відбуватися тільки в тих випадках, коли злочином зачіпається виключно приватний інтерес²⁰⁷. Таким чином, вважаємо, що примирення має застосовуватися лише у тих випадках, коли

²⁰⁶ Постанова Ленінського районного суду міста Полтави у справі № 1-200/11 від 9 черв. 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>; Постанова Шосткинського міськрайонного суду Сумської області у справі № 1-309/11 від 21 лип. 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>

²⁰⁷ Попаденко Е. В. О реализации частного интереса в уголовном праве

шкода заподіяна приватній особі (фізичній або юридичній) за відсутності заподіяння шкоди додатковому правоохоронюваному об'єкту (як-от громадському порядку та моральності, безпеці руху та експлуатації транспорту тощо).

Таким чином, можна запропонувати нову редакцію ст. 46 КК України такого змісту:

«Стаття 46. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим

Особа, яка вчинила кримінальний проступок, злочин невеликої тяжкості або вперше злочин середньої тяжкості проти іншої фізичної або юридичної особи приватного права, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну нею шкоду».

2.5. Система стягнень за вчинення кримінального проступку

Якість і стабільність кримінального закону визначається його науковою обґрунтованістю і логічно витриманою концептуальною основою²⁰⁸. Зміни, що вносяться до Кримінального кодексу України та які направлені на підвищення якості останнього, не повинні порушувати систему кримінального закону. На думку М. Н. Марченко, системність права забезпечується зусиллями юридично грамотного, високо професійного законодавця, який у своїй правотворчій діяльності у максимальній мірі намагається відобразити і «трансформувати» системність суспільства, зокрема, суспільних відносин, що регулюються за допомогою правових норм, у системність актів, які ним приймаються, і, у кінцевому рахунку, — у системність всього права»²⁰⁹. При цьому системність кримінального права є його якісною характеристикою і невід'ємним атрибутом, притаманна за своєю сутністю і природою даній галузі права. Системність полягає у внутрішній

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.popadenkoev.narod.ru/pdf/stati/9.pdf>. — С. 4.

²⁰⁸ Рапог А. И. Уголовно-правовая наука и качество уголовного закона // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань : тези доп. та повідомл. учасників Міжнар. симп., Львів, 23—24 верес. 2011 р. — Л., 2011. — С. 342.

²⁰⁹ Марченко М. Н. «Система» и системный характер права // Системность в уголовном праве : материалы II Российского Конгресса уголовного права. — М., 2007. — С. 13.

єдності структурних елементів кримінального права як цілого, наявності між ними відносин і зв'язків, що характеризуються упорядкованістю, логічною узгодженістю і несуперечністю²¹⁰.

19 листопада 2012 р. набрав чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс України, яким законодавець ввів певну новизну до сталих механізмів кримінально-правового регулювання. Так, новими кримінально-процесуальними нормами визначається не тільки поняття закону про кримінальну відповідальність (п. 7 ч. 1 ст. 3 КПК України), а й напрями розвитку кримінального права, якими є введення до кримінального права інституту кримінальних проступків. Тим самим, всупереч формальній логіці, норми процесуального права написані не під норми матеріального права, а вказують на потребу їх змін, щоб відповідати КПК. Хоча норми процесуального права мають відігравати службову роль щодо норм матеріального права²¹¹. Так, відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК України визначення поняття закону України про кримінальну відповідальність надається таким чином — «законодавчі акти України, які встановлюють кримінальну відповідальність» (Кримінальний кодекс України та Закон України про кримінальні проступки). Таким чином законодавець окреслив майбутні вектори законопроектної діяльності щодо регламентування інституту кримінальних проступків саме в окремому акті, однак, як ми зможемо спостерегти далі, існуючі законопроекти та доктрина загалом дотримується іншого підходу — необхідності закріплення у самому КК України, вірогідно, шляхом передбачення структурно окремої книги.

Кримінальний проступок виступає різновидом кримінального правопорушення і є незлочинним кримінально караним діянням. Як видається, критеріями відмежування проступку від злочину повинні бути: 1) ступінь суспільної небезпечності; 2) вид та розмір міри кримінального впливу (вид та розмір кримінально-правових наслідків).

Питання передбачення адекватних заходів реагування на вчинення кримінального проступку, напевно, на даному етапі за-

²¹⁰ Панов М. І. Системність кримінального права і проблеми удосконалення кримінального законодавства // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань : тези доп. та повідомл. учасників Міжнар. симп., Львів, 23—24 верес. 2011 р. — Л., 2011. — С. 314.

²¹¹ Марін О. К. Кримінально-правові проблеми нового КПК України // Кримінальний кодекс України: проблеми застосування і практики удосконалення : тези доп. та повідомл. учасників Міжнар. симп., Львів, 21—22 верес. 2012 р. — Л., 2012. — С. 140.

конодавчих нововведень становить чи не найбільшу проблему. Саме однією з таких підстав і стало відхилення проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» (реєстр. № 10146 від 3 березня 2012 р.)²¹². У висновку Головного науково-експертного управління, крім іншого, було зазначено, що «єдиним видом кримінального покарання за вказані кримінальні проступки пропонується встановити покарання у виді штрафу. Тим самим суд при призначенні покарання позбавляється можливості індивідуалізувати кримінальне покарання щодо суб'єкта суспільно небезпечного діяння з урахуванням усіх обставин вчинення такого діяння, що суперечить частинам першій та другій статті 65 КК». Ми також вважаємо, що покарання у виді штрафу не може бути єдиним видом покарання за вчинення кримінального проступку. Це не відповідає генетичній традиції реалізації кримінально-правового механізму на суддівсько-дискреційних засадах. Дійсно, з метою створення оптимального механізму регулювання девіантних проявів у вигляді кримінальних правопорушень необхідно розробити таку систему мір кримінально-правового впливу, яка максимально враховуватиме особливості діяння та діяча, тобто сприятиме реалізації принципів диференціації кримінальної відповідальності та індивідуалізації покарання.

На нашу думку, таке завдання безпосередньо пов'язане з вирішенням питання на рахунок того, який кримінально-правовий наслідок повинно тягти вчинення кримінального проступку? Чи буде це міра примусу аналогічна за своєю природою та призначенням покаранням? Чи, можливо, доцільно регламентувати іншу міру кримінально-правового впливу? Запровадження інституту кримінального проступку, внесення змін до класифікації злочинів, закріпленої у ст. 12 КК України, вимагає і перегляду існуючої системи покарань у цілому, що зумовлене корелятивним зв'язком між системою покарань як такою та класифікацією кримінальних караних діянь (правопорушень) на проступки і злочини.

Із дослідження законодавства європейських країн (Італії, Литви, Польщі, ФРН, Франції тощо²¹³), яке може слугувати

²¹² Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : проект Закону України № 10146 від 3 берез. 2012 р. [Електронний ресурс] / В. Д. Швець. — Режим доступу: http://w1.c1.gada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42733.

²¹³ Юношев О. В. Особливості системи покарань за кримінальними кодексами європейських країн (на прикладі Швейцарії, Литви та Італії) // Адвокат. — 2009. — № 9. — С. 36—38.

підґрунтям для новелізації вітчизняного, можемо зробити такі висновки:

1) кримінальному законодавству європейських країн може бути характерна як одна система покарань, так і декілька підсистем заходів кримінального впливу (покарань основних та додаткових, так і покарань та інших кримінально-правових мір);

2) такі системи кримінально-правових заходів, їхня структура перебувають у діалектичному зв'язку з класифікацією кримінально караних діянь у цілому та, поряд з виокремленням поняття кримінального проступку, класифікацією самих злочинів зокрема. Особливо специфіка мір кримінально-правового характеру простежується при визначенні законодавчого підходу до правової природи кримінально караних діянь. Так, якщо законодавець виділяє кримінальний проступок та злочин, не проводячи класифікацію останнього, покарання за кримінальний проступок, крім іншого, полягає й у позбавленні волі. При наведенні поряд з кримінальним проступком ще й класифікацію злочинів, при якій виділяються менш тяжкі злочини (фактично злочини невеликої тяжкості за українським кримінальним законодавством), покарання за кримінальний проступок будуть складати менш тяжкі його види, в деяких випадках максимальним покаранням буде арешт. При цьому покарання за кримінальні проступки в основному полягають в інших мірах кримінально-правового характеру. Як видається, такою закономірністю потрібно озброїтися при вирішенні питань введення інституту кримінального проступку до КК України;

3) фактично інші міри кримінально-правового впливу, які існують поряд з покаранням у КК європейських країн, є аналогом додаткових покарань за КК України.

У цьому зв'язку О. В. Юношев відмічає, що роль додаткових покарань у кримінальному праві України полягає у тому ж, у чому полягає роль більшості «заходів безпеки» у кримінальному праві держав Західної Європи — передусім у запобіганні вчиненню нових злочинів засудженими. Разом з тим головна мета основних покарань — це кара і загальна превенція, а індивідуальна превенція і виправлення засуджених — це другорядна роль основних покарань. Тому, наприклад, позбавлення (обмеження) права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не повинно бути як додатковим, так і основним покаранням. Його слід застосовувати тільки як додаткове²¹⁴.

²¹⁴ Юношев О. В. Вказ. ст. — С. 37.

М. М. Дмитрук за вчинення кримінального проступку пропонує застосовувати штраф, громадські роботи, арешт, позбавлення спеціальних прав, обмеження волі, позбавлення волі на строк до 2 років. Готування чи замах на вчинення кримінального проступку не може тягти кримінальної відповідальності²¹⁵.

М. Хавронюк підкреслює, що формальну відмінність проступків від злочинів повинні виражати санкції. За злочини і проступки можуть бути передбачені однакові покарання (крім, зрозуміло, смертної кари, довічного позбавлення волі і позбавлення волі на певний строк), але в різних межах (як це передбачено у відношенні штрафу). Іншими словами, немає нічого поганого в тому, щоб за злочин призначалося, наприклад, покарання у виді двомісячного арешту або громадських робіт (скажімо, у порядку заміни більш м'яким), а за проступок — покарання у виді обмеження волі. Адже між злочинами і проступками не існує прірви, як не існує її між суспільно небезпечним діянням і діянням, яке не становить великої суспільної небезпеки²¹⁶. І далі вчений зазначає, що поділ кримінальних правопорушень на два види є достатньо умовним: тільки за волею законодавця і часто всупереч волі і пропозиціям учених ті чи інші діяння будуть віднесені до злочинів або проступків і час від часу ті чи інші проступки будуть ставати злочинами і навпаки²¹⁷.

Ми розділяємо позицію науковця в тому, що за вчинення кримінального проступку не повинно призначатися покарання у виді позбавлення волі. І все ж таки, у кінцевому результаті, караність кримінальних проступків буде залежати від проведеної категоризації кримінальних правопорушень, а особливо від категоризації самих злочинів — чи будуть поряд з кримінальним проступком виділені злочини невеликої тяжкості чи ні.

Як бачимо, наведені позиції вище зазначених учених демонструють підхід, за якого за вчинення кримінального проступку повинна наступати міра державного примусу у виді покарання. Однак є вчені, на думку яких, вчинення кримінального проступку повинно тягти застосування інших заходів кримінально-правового характеру, а саме накладення стягнень.

²¹⁵ Дмитрук М. М. Категорія проступку у кримінально-правовій доктрині: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М. М. Дмитрук. — О., 2012. — С. 11.

²¹⁶ Хавронюк Н. Реформа уголовных правонарушений: обоснование и проблемы [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/Khavronyuk_reform_of_crimes.pdf.

²¹⁷ Там само.

Одним із перших учених в Україні, які запропонували відповідальність за кримінально карані діяння реалізовувати у формі двох заходів впливу — покарання за вчинення злочинів та стягнення за вчинення кримінальних проступків, є В. М. Куц. Таким чином, покарання особи тягнутиме її судимість, а застосування кримінального стягнення не матиме цього наслідку²¹⁸. Сприйняття цієї ідеї гармонізувало б кількість форм кримінального правопорушення з кількістю форм відповідальності за їх вчинення: за злочин наставала б відповідальність у формі покарання, а за кримінальний проступок — у формі кримінального стягнення²¹⁹.

Концепція реформування кримінальної юстиції України встановлює, що за вчинення кримінального проступку можуть бути передбачені такі стягнення, як: короткострокове позбавлення волі, штраф у певному обмеженому розмірі, позбавлення спеціальних прав, залучення до обов'язкових робіт, спеціальна конфіскація тощо.

У проекті Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» (реєстр. № 10126 від 28 лютого 2012 р.)²²⁰, запропоновано доповнити ст. 51 КК України частиною другою такого змісту: «2. До осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального проступку, судом можуть бути застосовані такі види покарань:

- 1) штраф;
- 2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- 3) громадські роботи».

Також у цьому проекті ст. 52-1 «Основні та додаткові покарання за вчинення кримінальних проступків» встановлює, що: 1. Основним покаранням за вчинення кримінальних проступків є штраф. 2. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи можуть застосовуватися як основні, так і як додаткові покарання. Крім цього,

²¹⁸ Обговорення доцільності запровадження інституту кримінальних проступків у правову систему України / О. А. Банчук, І. П. Голосніченко, В. М. Куц [та ін.] // Право України. — 2007. — № 7. — С. 140.

²¹⁹ Музика А., Куц В. Вказ. ст. — С. 5.

²²⁰ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків: проект Закону України № 10126 від 28 лют. 2012 р. [Електронний ресурс] / В. М. Стретович, С. П. Головатий, Д. М. Прятка, Е. В. Шишкіна. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706.

на розгляд Верховної Ради України було внесено проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» (реєстр. № 1202 від 8 січня 2013 р.)²²¹, за яким пропонується перенести менш тяжкі злочини в окрему книгу 2 Особливої частини проекту КК «Про кримінальні проступки» та встановити за них покарання у виді штрафу, позбавлення спеціального права, наданого особі, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт та арешту (ст. 51-1 проекту КК). Однак за результатами розгляду у першому читанні законопроект було відхилено.

Як можемо спостерігати, єдиної позиції на рахунок того, яка форма відповідальності повинна наступати за вчинення кримінального проступку, серед законодавчих проектів та у наукових колах немає.

На нашу думку, слухним є зауваження О. П. Рябчинської, що пропозиція, щоб до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального проступку, судом застосовувались покарання, буде суперечити положенням ч. 1 ст. 50, згідно з якою покарання застосовується тільки до осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, і має на меті «запобігання вчиненню нових злочинів», рівно як і іншим положенням чинного Кримінального кодексу, в яких регламентуються підстави притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів (готування та замах на злочин, співучасть у злочині та множинність злочинів тощо). В разі врахування подібної пропозиції порушиться системність кримінального права, яка виявляється у несуперечливості понять і термінів (понятійного апарату)²²².

Кара може мати місце виключно за вчинення крайніх, найтяжчих суспільно небезпечних діянь, до яких кримінальні проступки аж ніяк не належать. До них також слід застосовувати не покарання, а стягнення. Такий підхід має далекосяжні наслідки — по-перше, в суспільстві не буде зростати кількість судимих осіб (що у свою чергу позитивно впливатиме на криміногенну ситуацію). По-друге, не буде виникати потреба в існуванні ряду інститутів (умовного застосування стягнення, умовно-дострокового звільнення від застосування стягнення та

²²¹ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : проект Закону України № 1202 від 8 січ. 2013 р. [Електронний ресурс] / В. Д. Швець. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45306.

²²² Рябчинська О. П. Вказ. ст. — С. 214—215.

т. ін.). І тут при розміщенні кримінальних проступків у КК відбудеться змішування понять — як це один нормативний акт для діянь одного виду визначає застосування покарання, а для другого — стягнень. Жодна галузь системи права не має такого змішування видів реагування на порушення її норм²²³. Однак у ст. 2 визначено, що покарання та інші кримінально-правові наслідки вчинення злочину визначаються законом. Тим більше така система буде відображенням дихотомічного підходу: проступок-злочин=стягнення-покарання. Крім зазначених, є ще інші міри кримінально-правового реагування: заходи безпеки, фінансові санкції, заходи соціального захисту тощо, які поки не знайшли належного нормативного регламентування кримінальним законом.

В арсеналі кримінального закону існує певна кількість заходів, що можуть бути застосовані за вчинення кримінальних правопорушень. Тому постулат, що вчинення злочину тягне застосування покарання, не в повній мірі відображає реальну дійсність, так як за вчинення злочинів може бути призначене не лише покарання і не завжди покарання. Крім цього, динаміка кримінального права, що пов'язана з оперуванням поняттям «кримінальне правопорушення», вимагає нормативного розширення кола заходів кримінально-правового характеру, що забезпечить адекватність кримінальної заборони.

Тому ми дотримуємося позиції, що відповідальність за кримінально карані діяння необхідно реалізовувати у формі таких заходів впливу, як покарання за вчинення злочинів, яке має тягти за собою судимість, та стягнення за вчинення кримінальних проступків без наслідку у вигляді судимості. Такі наслідки вчинення кримінальних правопорушень повинні мати структурований характер та перебувати у системному зв'язку з класифікацією правопорушень на проступки і злочини і категоризацією самих злочинів на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. При цьому, зберігаючи категорію злочинів невеликої тяжкості для підкреслення відмежування їхнього ступеня суспільної небезпеки від ступеня суспільної небезпеки кримінального проступку, за вчинення злочинів невеликої тяжкості може бути призначене покарання у виді обмеження або позбавлення волі строком до двох років або більш м'який вид

---

²²³ Фріс П. Л. Щодо відмежування злочину від кримінального проступку // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань : тези доп. та повідомл. учасників Міжнар. симп., Львів, 23—24 верес. 2011 р. — Л., 2011. — С. 431.

покарання, передбачений у системі покарань, яка може бути застосована лише за вчинення злочинів.

За вчинення кримінального проступку може бути накладене стягнення, яке не пов'язане з обмеженням або позбавленням волі. Як зрозуміло, система покарань, закріплена у ст. 51 КК України, повинна зазнати змін. У визначенні заходів реагування держави на вчинення злочинів та проступків необхідно закріпити дві окремі системи мір кримінально-правового впливу: за вчинення злочину — покарання, проступку — стягнення. Стягнення можуть відрізнитись від покарань за злочини за розмірами, якщо вести мову про штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Однак за своєю суттю система стягнень має бути відмінна від системи покарань.

У цьому зв'язку ми приєднуємося до позиції В. О. Тулякова, на думку якого, звернення до потерпілого і застосування інших кримінально-правових заходів тягне розвантаження системи, її гуманізацію. Жорсткість санкцій щодо загальнокримінальних злочинів виконує стримуючу функцію²²⁴. Таким чином, вчинення злочину буде тягти застосування найсуворіших заходів державного примусу — покарань, і існуючі на сьогодні в КК України види покарань володіють цією ознакою більшою чи меншою мірою.

Н. А. Мирошниченко, досліджуючи питання кримінальних правопорушень і малозначності діяння, доходить висновку, що малозначність діяння, яка виключає визнання діяння злочинним, може бути притаманна іншим правопорушенням, наприклад адміністративному, дисциплінарному, а також кримінальному проступку²²⁵. Ї далі вчена зазначає, що малозначність діяння як правова категорія повинна бути виключена з кримінального законодавства. «Розчистивши» кримінальний кодекс від малозначних діянь, їх слід перевести у категорію проступків, зміниться визначення злочину і його класифікація. Межа між злочинним і незлочинним діянням повинна бути встановлена на законодавчому рівні, а не передаватися на розсуд органів, які здійснюють правосуддя²²⁶. Безсумнівно, з цими висновками необхідно по-

²²⁴ Туляков В. А. Будущее уголовного права и уголовное право будущего // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали Міжнар. наук. конф. Одеса, 30 листоп. 2012 р. — О., 2012. — Т. 2. — С. 165.

²²⁵ Мирошниченко Н. А. Уголовные правонарушения и малозначительность... — С. 551.

²²⁶ Там само. — С. 552, 553.

годитися. Вирішення питань категоризації кримінальних правопорушень, а також внесення змін до суміжних інститутів, що направлено на забезпечення системності кримінального права, матиме наслідком оптимізування кримінально-правового регулювання, елімінацію розсудового елемента, недопущення колізійності кримінально-правової матерії та усталення нової парадигми криміналізації суспільства у рамках вже існуючої кримінально-правової традиції.

Крім цього, існуюча система покарань, передбачена у ст. 51 КК України, повинна зазнати змін в аспекті закріплення різних підсистем покарань залежно від порядку призначення покарань — основні чи додаткові. На нашу думку, не можуть складати одну систему покарання різної юридичної сили (за порядком призначення), це порушує логічне правило побудови системних норм. До речі, інший алгоритм побудови системи покарань знаходить відображення у багатьох кодексах європейських держав, у яких дуже часто, як ми вже відзначали, роль додаткових покарань репрезентують інші заходи кримінального впливу, які тим більше закріплюються у вигляді окремої системи. Ще одним чинником, що дає право дотримуватися такого підходу, є намагання чітко підкреслити різні за ступенем «жорсткості» системи заходів державного примусу — основних покарань за злочини та стягнень за проступки. В останній системі всі міри пропонується закріпити одного порядку.

При цьому такий вид покарання, як тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, необхідно виключити. Для забезпечення виконання покарання цього виду держава залучає таку кількість працівників, що в декілька разів перевищує число осіб, до яких застосовується покарання у виді тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців. Відтак, вбачається неефективним та недоцільним функціонування такої установи виконання покарань, як дисциплінарний батальйон у Збройних Силах України. Усі інші покарання, передбачені для засуджених військовослужбовців, слід визнати ефективними у випадку їх трансформації у стягнення за кримінальні проступки²²⁷.

Службові обмеження для військовослужбовців за своїм змістом являють виправні роботи, які застосовуються з урахуванням того, що засуджений є військовослужбовцем. А тому дана

---

²²⁷ Овчаренко А. Перспективи запровадження військових кримінальних проступків та стягнень за їх вчинення // Вісн. Нац. акад. прокуратури України. — 2012. — № 3. — С. 117.

міра примусу може не фігурувати як окремий вид покарання (стягнення), а бути прописаною у статті про виправні роботи.

За своєю природою кримінальний проступок є кримінальним правопорушенням пониженого ступеня суспільної небезпеки у порівнянні зі злочинами невеликої тяжкості. Їх вчинення своїм наслідком мають порушення прав та інтересів людини та громадянина, юридичної особи тощо. У такому випадку є доцільним вести мову про відновлення таких порушених прав. Як видається, така ревіталізація об'єкта кримінально-правової охорони повинна здійснюватися саме в передбаченому кримінальним законом порядку. А тому закономірним є віднайдення мір кримінально-правового характеру (у пропонованому нами варіанті мова йде про стягнення), яке буде володіти ретрибутивним характером. Тим більше це кореспондуватиме із законодавчо взятим курсом на гуманізацію кримінальної відповідальності, що втілюється у переорієнтації правотворчої та правозастосовчої дійсності на застосування альтернативних компенсаційних видів покарання (штраф, виправні роботи тощо). Саме такою мірою повинен стати обов'язок відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди, який, як умова застосування деяких інститутів (звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання), не є зовсім новим для вітчизняної доктрини, законодавства і практики.

Тим більше, КПК України регламентує у ст. 127 питання відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому, відповідно до ч. 1 якої підозрюваний, обвинувачений, а також за його згодою будь-яка інша фізична чи юридична особа має право на будь-якій стадії кримінального провадження відшкодувати шкоду, завдану потерпілому, територіальній громаді, державі внаслідок кримінального правопорушення. Як видається, така міра повинна отримати нове змістовно і концептуально визначення у кримінально-правовій площині.

До речі, у 1996 р. побачив світ Проект Кримінального кодексу України, внесений на обговорення народним депутатом України О. Матковським. Специфічною ознакою цього проекту було окреме виділення системи покарань, які можуть застосовуватись до фізичних та юридичних осіб²²⁸.

²²⁸ Марисюк К. Б. Система майнових покарань у чинному Кримінальному кодексі України могла би бути іншою (до 15-річчя одного з проектів КК України) // Форум права. — 2011. — № 2. — С. 581.

Частина 1 ст. 55 перелічувала 9 покарань, які могли застосовуватись до фізичних осіб, які вчинили карані діяння. Серед останніх згадувались і ті, які відносяться до майнових, а саме: «а) кримінальна реституція; ... в) штраф; г) конфіскація майна, знарядь і засобів вчинення злочину...»²²⁹. Передбачались майнові покарання і щодо юридичних осіб, які вчинили особливо тяжкий злочин, а саме: а) кримінальна реституція; б) штраф; в) конфіскація знарядь і засобів вчинення злочину (ч. 2 ст. 55)²³⁰.

Кримінальна реституція, тобто обов'язок відшкодування збитку, передбачалася ст. 56 проекту²³¹. Варто зазначити, що пропозиції запровадження цього виду покарання, незважаючи на здавалося б усю свою оригінальність, не була винаходом автора досліджуваного законопроекту. Про потребу запровадження кримінальної реституції згадувалось ще у проекті Кримінального кодексу України 1993 р., авторський колектив якого очолював В. Смітєнко²³².

Відповідно до ч. 1 зазначеної статті, кримінальна реституція полягає у примусовому та обов'язковому відшкодуванні засудженим завданої потерпілому матеріальної і моральної шкоди²³³. Передбачалось, що питання про застосування кримінальної реституції підлягатиме обов'язковому розглядові судом у будь-якій кримінальній справі. Незастосування цього виду покарання повинно було бути мотивовано у вирокі з повідомленням про це потерпілого (ч. 2 ст. 56)²³⁴.

Як видається, такі міри кримінально-правового впливу мають право на нормативну регламентацію. Тим більше, у наукових колах уже давно доведена необхідність і підкреслена «зрілість» концепції поділу кримінально-правових мір не лише на покарання, а й на інші заходи, що знаходяться у корелятивному зв'язку з проведеною таксономією кримінально каранних діянь

²²⁹ Проект Кримінального кодексу України (від 04.11.1996 р., реєстр. № 0041/1) / вноситься нар. деп. України О. Б. Матковським. — К., 1996. — С. 25.

²³⁰ Там само.

²³¹ Там само.

²³² Проект Кримінального кодексу України (від 10.06.1993 р.) / вноситься Комісією Верх. Ради України з питань правопорядку та боротьби із злочинністю; В. Смітєнко, В. Криволапов, О. Дубовик [та ін.]. — К., 1993. — С. 28.

²³³ Проект Кримінального кодексу України (від 04.11.1996 р., реєстр. № 0041/1) / вноситься нар. деп. України О. Б. Матковським. — К., 1996. — С. 25.

²³⁴ Там само.

(правопорушень) з вицленням серед останніх відмінного від злочину видового елемента (кримінального проступку).

Так, В. О. Туляков зазначає, що при стабільному зростанні злочинності сучасне кримінальне право вимушене бути у постійному пошуку заходів реагування: здебільшого це пов'язано із диспозитивністю відносин (зростання ролі потерпілого, компенсація та реституція) та пошуком альтернативних заходів реагування на кримінальні конфлікти²³⁵. І далі вчений пише про необхідність застосування заходів безпеки, інших кримінально-правових заходів як видів державного реагування на менш небезпечні, ніж злочини, девіації (кримінальні проступки)²³⁶.

Якщо говорити про законодавство зарубіжних країн, то міри компенсаційного характеру вже давно закріплені законодавчо і апробовані практикою. Ми вже зазначали, що роль таких мір репрезентують інші, відмінні від покарання, заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються за вчинення незначних кримінальних правопорушень. Так, як було нами відзначено раніше, за КК Польщі до кримінально-правових заходів, крім іншого, відносяться:

- обов'язок відшкодувати шкоду;
- грошова компенсація (pawiazka);
- грошова виплата (swiadczenie pieniezne).

Так, відповідно до § 1 ст. 46 цього Кодексу у випадку засудження за злочин, який призвів до смерті, тяжкого розладу здоров'я, порушення органів тіла або розлад здоров'я, за злочини проти безпеки руху або злочини проти навколишнього середовища, власності або господарського обігу суд за заявою потерпілого або іншої уповноваженої особи зобов'язує відшкодувати шкоду повністю або частково; положення цивільного права про сплив строку давності за претензіями, а також можливості призначення платежів не застосовуються. А згідно з § 2 цієї ж статті КК Польщі замість обов'язку, передбаченого у § 1, суд може постановити на користь потерпілого про грошову компенсацію з метою відшкодування тяжкої шкоди здоров'ю, порушення діяльності органів тіла, розладу здоров'я, а також за спричинений збиток.

Як відомо, КК РФ, на відміну від КК України, нормативно закріплює інститут інших кримінально-правових заходів. Так розділ VI КК РФ йменується «Інші міри кримінально-правового

²³⁵ Туляков В. О. Кримінальне право сучасності... — С. 42.

²³⁶ Там само. — С. 44.

характеру», до останніх відносяться примусові заходи медичного характеру» (гл. 15) та конфіскація майна (гл. 15.1). Крім цього, у даному розділі російський законодавець регламентує ще один кримінально-правовий захід — відшкодування завданого збитку. Відповідно до ч. 1 ст. 104.3 КК РФ при вирішенні питання про конфіскацію майна відповідно до ст. ст. 104.1, 104.2 цього Кодексу у першу чергу повинно бути вирішене питання про відшкодування збитку, завданого законному власнику. А згідно з ч. 2 цієї ж статті при відсутності у винного іншого майна, на яке може бути звернене стягнення, крім указанного у ч. 1, 2 ст. 104.1 цього Кодексу, з його вартості відшкодовується шкода, завдана законному власникові, а частина, що залишилася, звертається у дохід держави. Отже, за КК РФ, така міра, як відшкодування завданого збитку, при вирішенні певних питань набуває обов'язкового характеру і є не чим іншим, як мірою стягнення, про що йде мова у тексті закону.

Таким чином, як бачимо, такий вид кримінально-правової міри, як обов'язок відшкодування шкоди, направлений на компенсацію результатів вчинення кримінально караного діяння та відновлення порушеного стану об'єкта. Такий захід безпеки існує поряд із грошовими компенсаціями та виплатами (аналог штрафу за українським законодавством), конфіскацією майна, що підкреслює відмінність правової природи таких мір кримінально-правового характеру та доцільність їхнього нормативного регламентування.

Враховуючи все вище зазначене, пропонуємо внести до КК України такі зміни.

Розділ X «Покарання та його види» перейменувати у «Покарання і стягнення. Їхні види».

Статті 50, 51 та 52 КК України викласти в таких редакціях:

«Стаття 50. Поняття покарання і стягнення та їхня мета

2. Стягнення є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального проступку, і полягають у передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

3. Покарання і стягнення мають на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також відновлення соціальної справедливості».

Частину третю статті 50 визнати відповідно частиною четвертою.

«Стаття 51. Види покарань»

1. До осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань:

- 1) штраф;
- 2) громадські роботи;
- 3) виправні роботи;
- 4) арешт;
- 5) обмеження волі;
- 6) позбавлення волі;
- 7) довічне позбавлення волі.

2. До осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі додаткові види покарань:

- 1) штраф;
- 2) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу;
- 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- 4) конфіскація майна.

3. За один злочин може бути призначено лише одне основне покарання, передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу. До основного покарання може бути приєднане одне чи декілька додаткових покарань у випадках та порядку, передбачених цим Кодексом.

4. Ухилення від покарання, призначеного вироком суду, має наслідком відповідальність, передбачену статтями 389 та 390 цього Кодексу».

«Стаття 52. Види стягнень»

1. До осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального проступку, судом можуть бути застосовані такі види стягнень:

- 1) обов'язок відшкодування збитку або усунення заподіяної шкоди;
- 2) штраф;
- 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- 4) громадські роботи;
- 5) виправні роботи.

2. За один проступок може бути призначено одне чи кілька (але не більше двох) стягнень у випадках та порядку, передбачених цим Кодексом.

3. Стягнення у виді громадських та виправних робіт не можуть призначатися у сукупності одне з одним».

Наскільки відомо, інші заходи кримінально-правового характеру, які є у нині діючому КК України та які не знайшли ще належного нормативного закріплення, призначалися за аналогією за правилами призначення покарання, закріпленими у ст. 65 КК України. На усунення цього недоліку і тим більше з введенням інституту кримінального проступку вважаємо необхідним внести відповідні зміни. Пропонуємо ст. 65 КК України доповнити ч. 6 (частиною п'ятою за умови виключення діючої) такого змісту:

«6. Положення частини першої цієї статті відносяться відповідно до призначення інших заходів, передбачених цим Кодексом».

Система заходів реагування на вчинення кримінального проступку могла би бути іншою. Вирішення питання караності цього виду кримінального правопорушення залежить, по-перше, від класифікації як кримінальних правопорушень у цілому, так і категоризації самих злочинів, а звідси, по-друге, від того, чи буде у класифікації самих злочинів збережені злочини невеликої тяжкості. У законодавчих проектах, які були розглянуті, пропонується все-таки за вчинення кримінальних проступків призначати покарання. Такий підхід, на нашу думку, не узгоджується з самою ідеєю чіткого відмежування категорії кримінального проступку від злочинів у цілому та злочинів невеликої тяжкості зокрема. Якщо виключити злочини невеликої тяжкості із таксономії самих злочинів або якщо навіть не проводити категоризацію злочинів, як це зроблено у КК Франції, за вчинення кримінальних проступків можна було б призначити покарання навіть у виді короткострокового позбавлення волі. Кримінальний проступок як вид кримінального правопорушення володіє пониженим ступенем суспільної небезпеки. Такий матеріальний критерій повинен бути екстрапольований на формальну ознаку. При цьому доцільно говорити не лише про менші розміри (строки) покарання, а й про інші кримінально-правові міри, що максимально чітко будуть виокремлювати кримінальний проступок від злочину та забезпечувати збереження категоризації злочинів залежно від ступеня тяжкості, проведеної у кримінальному законі. Хоча сама ст. 12 КК України, як уже було зазначено вище, з введенням кримінального проступку повинна зазнати змін.

Таким чином, стабільність і жорсткість загальнокримінальної заборони поряд з гуманізацією і диверсифікацією відповідальності за кримінальні проступки визначає майбутнє розвитку

системи і галузі²³⁷. Саме такі запропоновані підсистеми заходів кримінально-правового впливу, що будуть діаметральним відображенням концепції поділу кримінальних правопорушень на проступки і злочини зі збереженням класифікації злочинів, яка, у свою чергу, безпосередньо визначає види таких заходів, сприятиме забезпеченню системності кримінального права та оптимізації правозастосовчої практики. Передбачення багатокількісності заходів реагування на кримінальні девіації із закріпленням арсеналу кримінально-правових мір як щодо проступку, так і злочину, конкретизації таких мір на рівні закону сприятиме раціоналізації суддівського розсуду та недопущенню його зловживанням.

Звичайно імплантація певного концепту до усталеної кримінально-правової традиції вимагає значної наукової апробації. Однак динамічність суспільних процесів, яка не може обходити стороною і законодавчі практики, у т. ч. кримінально-правові, ставить на новий щабель усвідомлене і своєчасне реагування на інтернаціоналізацію права²³⁸, що зумовлює закономірну інтегративність вітчизняного кримінального законодавства. Як видається, ідея введення кримінального проступку до кримінального закону України є достатньо зрілою, що підтверджують наявні підстави її імплементації, що на даний час вимагає єдності доктринальної думки та її толерантності у негайному вирішенні вказаного завдання.

2.6. Правові наслідки вчинення кримінальних проступків

З моменту прийняття Кримінального кодексу України 2001 р. пройшло вже тринадцять років. Здавалося, що з появою нового кодексу почнеться стабільний період розвитку кримінального законодавства, адже при прийнятті кримінального закону були враховані значні надбання та розробки як науковців, так і практичних працівників.

Однак життя вносить свої корективи, невпинний розвиток суспільства, поява нових форм асоціальної поведінки, зміна век-

²³⁷ Туляков В. А. Будущее уголовного права... — С. 165.

²³⁸ Зелінська Н. А. Міжнародно-правовий механізм інтернаціоналізації кримінального права // Актуальні проблеми політики. — О., 2009. — Вип. 37. — С. 3—9.

тора державної політики, в тому числі кримінальної, призводять до внесення змін до кримінального закону. Так, за тринадцять років було прийнято понад 100 законів, згідно з якими були внесені зміни до КК України.

В сучасних умовах вивчення кримінально-правових норм та пошук шляхів вдосконалення кримінального законодавства є одним із головних завдань кримінально-правової науки.

Останні тенденції наукових досліджень свідчать про новий етап розвитку кримінального законодавства, пов'язаний із запровадженням інституту кримінального проступку.

Згідно з розпорядженням Президента України № 98/2012-рп від 30 травня 2012 р. була створена робоча група з питань реформування законодавства про адміністративні правопорушення та запровадження інституту кримінальних проступків. Крім того, у Верховній Раді України розглядалися декілька законопроектів щодо введення (запровадження) інституту кримінальних проступків.

Так, у законопроекті № 10146 від 3 березня 2012 р. необхідність виділення категорії кримінальних проступків пояснюється трьома чинниками: 1) ухваленим в першому читанні Кримінально-процесуальним кодексом України (а станом на сьогоднішній день КПК України 2012 р. є чинним) передбачено, що кримінально карані діяння мають поділятися на злочини та кримінальні проступки; 2) політикою гуманізації кримінального законодавства, яка вимагає віднесення до числа кримінальних проступків діяння, які на сьогодні визнаються законодавцем злочинами невеликої тяжкості; 3) необхідністю приведення законодавства України у відповідність до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та визнанням у зв'язку з цим кримінальними проступками частини діянь, які на даний момент є адміністративними правопорушеннями.

Деякі аспекти кримінального проступку в різний час були предметом наукових інтересів таких вчених, як Ф. Гілязев, М. Дмитрук, В. Курляндський, Н. Ф. Кузнецова, В. Кудрявцев, В. Туляков, П. Фріс, М. Хавронюк та інші.

Дана проблематика протягом останніх трьох років є однією із найбільш дискусійних та найбільш висвітлених у науковій літературі.

Серед науковців відносно того, які діяння слід віднести до кримінальних проступків, єдина точка зору відсутня. Одні вважають, що до кримінальних проступків необхідно відносити лише злочини невеликої тяжкості, за які не передбачені покарання,

пов'язані із обмеженням та позбавленням волі²³⁹, інші — діяння, вчинені при наявності декількох пом'якшуючих обставин, передбачених ч. 1 ст. 66 КК України, при умові, якщо за їх вчинення передбачені покарання, не пов'язані із позбавленням волі²⁴⁰, а треті пропонують відносити до кримінальних проступків злочини невеликої тяжкості та окремі злочини середньої тяжкості²⁴¹. Однак спільною є думка, що одним із критеріїв розмежування кримінальних проступків та злочинів є характер і ступінь суспільної небезпечності вчиненого діяння.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, питання, які суспільно небезпечні діяння слід віднести до кримінальних проступків, до цих пір є дискусійним.

Основний акцент у наукових дослідженнях робиться на питаннях визначення доцільності запровадження інституту кримінальних проступків та кола діянь, які слід відносити до останніх. Питанню ж правових наслідків вчинення кримінальних проступків належна увага, на нашу думку, не приділялася.

На нашу думку, процес визначення правових наслідків повинен бути опосередкований такими категоріями кримінального права, як криміналізація, диференціація та індивідуалізація кримінальної відповідальності.

Процес встановлення кримінальної відповідальності полягає в тому, що законодавець визначає підставу кримінальної відповідальності і типове покарання (вид і розмір). На даному етапі законодавець формулює кримінально каране діяння, визначаючи всі його ознаки, та дає їм оцінку у вигляді встановлення меж покарання. Т. А. Леснієвські-Костарева називає цей процес криміналізацією та педалізацією²⁴².

Загальним для встановлення кримінальної відповідальності та її диференціації є їх суб'єкт, в обох випадках — це законодавець.

²³⁹ Мирошниченко Н. А. Уголовный проступок и классификация преступлений // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали Міжнар. наук. конф. Одеса, 30 листоп. 2012 р. — О., 2012. — Т. 2. — С. 166—168.

²⁴⁰ Коломієць Ю. Ю. Внедрение института проступков в уголовное право Украины // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали Міжнар. наук. конф. Одеса, 30 листоп. 2012 р. — О., 2012. — Т. 2. — С. 184—185.

²⁴¹ Дмитрук М. М. К вопросу о системе уголовных проступков // Правове життя сучасної України : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. 16—17 трав. 2013 р.). — О., 2013. — Т. 2. — С. 333—334.

²⁴² Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика. — М., 1998. — С. 38.

Суб'єктом індивідуалізації кримінальної відповідальності є не законодавець, а суд, який обирає покарання для конкретної особи або звільняє цю особу від кримінальної відповідальності або покарання.

Диференціація кримінальної відповідальності, як власне і її встановлення, здійснюється тільки в галузі правотворчості і сфера її — кримінальний закон, індивідуалізація ж кримінальної відповідальності здійснюється судом.

Найбільш складним є питання про підстави встановлення (криміналізації), диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Найбільш поширеною є думка, що підставами встановлення, диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності є характер і ступінь суспільної небезпечності діяння та особа, яка його вчинила. В літературі цим ознакам дають різну оцінку.

Потрібно відзначити, що під характером суспільної небезпечності діяння в теорії кримінального права розуміють якісну визначеність злочину, відображену обов'язковими ознаками його складу (ознаками основного складу), а під ступенем суспільної небезпечності діяння — кількісну характеристику небезпечності злочину, яка виражається в конкретних проявах ознак складу злочину в індивідуальному діянні²⁴³.

Як справедливо зазначає Т. А. Леснієвські-Костарева, необхідно відрізнити типовий і індивідуальний ступінь суспільної небезпечності діяння. «Типовий ступінь суспільної небезпечності відрізняється тим, що вона характеризує ступінь небезпеки в рамках певної міри, внаслідок чого вона може бути регламентована в законі»²⁴⁴. Типовий ступінь суспільної небезпечності характеризує кількісну характеристику небезпечності злочину в рамках тієї ж якості (характеру суспільної небезпечності).

Виходячи з вищевказаного, можна зробити висновок, що характер суспільної небезпечності є підставою встановлення кримінальної відповідальності, а типовий ступінь суспільної небезпечності вчиненого і особа, яка вчинила злочин, — підставою диференціації кримінальної відповідальності.

Що стосується індивідуального ступеня суспільної небезпечності, то його, природно, в законі відобразити не можна, він характеризує ті чи інші відхилення від типового ступеня суспільної небезпечності і суб'єктом його оцінки є суд. Отже, ступінь сус-

²⁴³ Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. — С. 110—112.

²⁴⁴ Лесниевски-Костарева Т. А. Вказ. пр. — С. 46.

пільної небезпечності, а також пом'якшуючі, обтяжуючі обставини, поряд з особою підсудного (за винятком відомостей про типовий ступінь суспільної небезпеки особистості), виступають підставою індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Ю. Б. Мельников в якості підстав диференціації кримінальної відповідальності називає характер і ступінь суспільної небезпечності діяння, а також особу винного та обставини справи, що пом'якшують і обтяжують відповідальність²⁴⁵, а А. І. Коробеев відносить до додаткових підстав особливості особи злочинця і форму вини²⁴⁶. На нашу думку, в подібних точках зору здійснюється змішування понять «диференціація» і «індивідуалізація кримінальної відповідальності».

Отже, основним критерієм, за яким доцільно відмежовувати кримінальний проступок від злочину, є матеріальний критерій. Саме матеріальна ознака діяння спроможна відділити кримінальний проступок від злочину. Як слушно зазначає П. Фріс, кримінальна провина (так автор іменує кримінальні проступки) не може бути суспільно небезпечною, оскільки рівень її «антисоціальності» є не суспільно небезпечним, а соціально шкідливим (реальним або потенційним)²⁴⁷. Ми підтримуємо дану позицію автора, який справедливо вказує, що використання одних і тих самих термінів для визначення різних за своєю характеристикою явищ є порушенням основних засад юридичної техніки, що є недопустимим. Отже, якщо під злочином відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України ми розуміємо суспільно небезпечне винне діяння, то під кримінальним проступком слід розуміти суспільно шкідливе діяння.

Формальним критерієм поділу кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки, на нашу думку, як і за чинним КК Республіки Польща, повинен бути розмір покарання, яке передбачене за вчинення кримінального правопорушення. Відповідно до ст. 7 (§ 2), злочином визнається заборонене діяння, за яке відповідно до санкції норми Особливої частини КК передбачена можливість призначення покарання на строк до трьох і більше років позбавлення волі.

Проступком вважається заборонене діяння, за вчинення якого передбачене покарання у виді штрафу, що перевищує

²⁴⁵ Мельников Ю. Б. Дифференциация ответственности и индивидуализации наказания. — Красноярск, 1989. — С. 38.

²⁴⁶ Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика. — Владивосток, 1987. — С. 165—166.

²⁴⁷ Фріс П. Злочин і кримінальна провина... — С. 45.

30 денних ставок заробітної плати, покарання у виді обмеження волі або покарання у виді позбавлення волі на строк більше одного місяця.

Згідно з Концепцією реформування кримінальної юстиції²⁴⁸ у кримінальні проступки пропонується трансформувати ряд злочинів невеликої тяжкості та неуправлінських правопорушень (проступків). Отже, за формальним критерієм трансформації злочинів у кримінальні проступки пропонується такий критерій, як передбачення в кримінально-правовій санкції покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років або більш м'які покарання.

Ще одним критерієм поділу кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки, як і КК Республіки Польща та Франції, може бути характеристика суб'єктивної сторони складу злочину. Карний кодекс Польщі до кримінальних проступків відносить усі необережні діяння. Стаття 121-3 КК Франції встановлює, що проступок — це передбачене законом діяння, яке вчинене з необережності, недбалості або внаслідок порушення будь-якого обов'язку щодо безпеки, передбаченого законом.

У зв'язку з цим актуальним є питання віднесення до кримінальних проступків деяких злочинів із подвійною формою вини.

А. А. Музика, визнаючи, що змішана форма вини характеризується різним психічним ставленням (у формі умислу і необережності) особи до самого діяння і суспільно небезпечних наслідків такого діяння, виділяє дві групи злочинів зі змішаною формою вини: 1) злочини, пов'язані з порушенням спеціальних правил, що спричинили певні суспільно небезпечні наслідки (наприклад, ст. 286 КК України); 2) злочини, в яких об'єктивна сторона характеризується настанням двох типів наслідків — безпосереднього і віддаленого (наприклад, ч. 2 ст. 121 КК України)²⁴⁹.

А. О. Пінаєв вважає, що чинному законодавству відомі як злочини з подвійною формою вини — враховано законодавцем сукупність злочинів, з яких один передбачає умисел, а інший —

²⁴⁸ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 // Офіц. вісн. України. — 2008. — № 27. — С. 20—27.

²⁴⁹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К., 2008. — С. 81.

необережність, так і злочини з виною змішаною — коли має місце врахована законодавцем сукупність іншого правопорушення, який передбачає умисну вину, і злочину, що вчиняється з необережності, а також коли конструкція закону передбачає умисне ставлення винного до діяння при можливості настання наслідків у результаті необережності²⁵⁰.

Так, не вдаючись у дискусію відносно термінології, що використовується для позначення вказаного правового феномена, будучи прихильниками широкої концепції подвійної форми вини, до злочинів із подвійною формою вини відносимо такі злочини:

1) злочини, склади яких враховують сукупність іншого правопорушення та злочину;

2) злочини, спільним для яких є те, що вони складаються з іншого правопорушення та наслідку, який сам по собі, не будучи пов'язаний з іншим правопорушенням, самостійного складу не утворює;

3) злочини, в яких об'єктивна сторона характеризується настанням двох типів наслідків — безпосереднього і віддаленого.

Оскільки ставлення до наслідків у злочинах із подвійною формою вини виражається у формі необережності і саме настання наслідків дозволяє віднести діяння першої та другої групи до злочинних, що, на нашу думку, свідчить про незначний ступінь суспільної небезпечності останніх, слід віднести злочини із подвійною формою вини, що відносяться до першої та другої груп, зазначених вище, і є злочинами середньої тяжкості (за виключенням випадків, коли такими діяннями були завдані тяжкі тілесні ушкодження або настали інші тяжкі наслідки для здоров'я потерпілого або смерть хоча потерпілого) до кримінальних проступків.

М. Дмитрук вважає, що в даному випадку йде мова про «перехідну» або «суміжну» природу зазначеної категорії злочинів, які по суті є правопорушеннями, проте визнаються злочинами лише у зв'язку із заподіянням певної шкоди або створюванням загрози її заподіяння²⁵¹.

Проте процес криміналізації охоплює не лише встановлення кола діянь, які ми будемо відносити до кримінальних проступків, а й процес визначення кримінально-правових санкцій за їх вчинення.

²⁵⁰ Пинаев А. А. Уголовное право Украины. Общая часть. — Х., 2005. — С. 185—188.

²⁵¹ Дмитрук М. Правова природа кримінального проступку. — С. 310.

Не менш важливим в цьому контексті є також питання відносно того, які заходи примусу будуть застосовуватися до осіб, які вчинять кримінальний проступок.

Оскільки одним із аргументів запровадження даного інституту є незначний ступінь суспільної небезпечності даних діянь (а фактично суспільна шкідливість), вважаємо, що такі покарання, як обмеження волі та позбавлення волі на певний строк, застосовуватися не повинні (ми враховуємо положення ч. 2 ст. 65 КК України, яка передбачає, що більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинений злочин призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нових злочинів).

У проекті Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» (№ 10126) запропоновано доповнити ст. 51 КК України частиною другою такого змісту:

«До осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального проступку, судом можуть бути застосовані такі види покарань:

- 1) штраф;
- 2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- 3) громадські роботи».

Стаття 52-1 вищезазначеного законопроекту (Основні та додаткові покарання за вчинення кримінальних проступків) встановлює, що штраф може застосовуватися тільки як основне покарання, а позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та громадські роботи — як основні, так і додаткові покарання.

Проектом Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» (№ 1202) до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального проступку, можуть бути застосовані такі види покарань (ст. 51-1):

- 1) штраф;
- 2) позбавлення спеціального права, наданого особі;
- 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- 4) громадські роботи;
- 5) виправні роботи;
- 6) арешт.

У проекті Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо

запровадження інституту кримінальних проступків» (№ 3438) ст. 51 КК України запропоновано доповнити частиною другою такого змісту:

«До осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального проступку, судом можуть бути застосовані такі види покарань:

- 1) штраф;
- 2) позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю;
- 3) громадські роботи;
- 4) виправні роботи;
- 5) службові обмеження для військовослужбовців;
- 6) арешт;
- 7) обмеження волі.

Як бачимо, у всіх зазначених проектах за вчинення кримінального проступку пропонується застосувати покарання.

Однак такий підхід у науковій літературі піддається критиці. Так, А. С. Макаренко, Н. М. Мирошніченко та Ф. Ш. Іскендеров пропонують заходи примусу, що застосовуватимуться за вчинення кримінальних проступків, називати не покараннями, а стягненнями, мотивуючи це тим, що застосування покарання може мати місце виключно за вчинення крайніх, найтяжчих суспільно небезпечних діянь, до яких кримінальні проступки аж ніяк не належать. На думку науковців за вчинення кримінального проступку може бути накладене стягнення, яке не пов'язане з обмеженням або позбавленням волі. При цьому стягнення можуть відрізнятися від покарань за розмірами, якщо вести мову про штраф та позбавлення обіймати певні посади або займатися певною діяльністю²⁵².

Як слушно зазначає В. О. Туляков, застосування інших кримінально-правових заходів приведе до розвантаження системи, її гуманізації²⁵³.

Ми погоджуємося з авторами монографії «Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві», які пропонують передбачити такі види стягнень за вчинення кримінального проступку²⁵⁴:

- 1) штраф;
- 2) позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю;
- 3) громадські роботи;

²⁵² Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві : монографія / за заг. ред. В. О. Тулякова. — О., 2012. — С. 148—150.

²⁵³ Туляков В. А. Будущее уголовного права... — С. 165.

²⁵⁴ Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві... — С. 182.

4) виправні роботи;

5) арешт.

Одним з найважливіших аспектів досліджуваної проблеми є встановлення співвідношення санкції та диспозиції і вплив особливостей конструкції останньої на побудову санкцій кримінально-правових норм. Не викликає сумніву, що диспозиція і санкція здійснюють значний вплив на конструкцію один одного, вони повинні бути внутрішньо узгодженні так, щоб в цілому уособлювати єдиний організм.

Зв'язок диспозиції і санкції характеризується тим, що він односторонній (так як від диспозиції залежить суворість санкції, зворотний зв'язок відсутній) і опосередкований (так як санкція є наслідком законодавчої оцінки конкретного злочину, тобто здійснюється через законодавця).

Проблемам співвідношення диспозиції та санкції кримінально-правової норми приділяли увагу багато дослідників. Так, ще А. Н. Трайнін писав: «...чим точніше описаний склад, чим конкретніше окреслені в диспозиції його елементи, тим більше має зменшуватися діапазон між мінімумом і максимумом покарання, зазначених у законі»²⁵⁵.

При цьому слід пам'ятати, що в залежності від того, як буде сконструйована санкція, в цілому буде визначатися ефективність застосування кримінального закону.

Вихідними даними, на нашу думку, при конструюванні кримінально-правових санкцій кримінальних проступків беззаперечно повинна бути існуюча система кримінально-правових санкцій. Підхід, який застосовувався при їх конструюванні, повинен бути збережений.

У науці кримінального права більшість авторів виділяє відносно визначені та альтернативні санкції, іноді додаючи до них санкції абсолютно визначені із зауваженням, що останні в чинному законодавстві не використовуються²⁵⁶.

Більш повну і послідовну класифікацію кримінально-правових санкцій запропонував професор Л. Л. Кругліков. Залежно від підстави поділу санкцій він поділяє їх на такі види: 1. Прості, містять тільки основне покарання і кумулятивні, що містять, крім основного, так само і додаткове покарання. 2. Одиничні, коли в санкції міститься один вид основного покарання та аль-

²⁵⁵ Трайнін А. Н. Состав преступления по советскому уголовному праву. — М., 1951. — С. 158.

²⁵⁶ Уголовное право. Общая часть : учебник / под ред. А. И. Рагога. — М., 1998. — С. 21.

тернативні — два і більше види покарання. 3. Відносно визначені, що містять інтервал між мінімумом і максимумом кожного з видів покарань, і абсолютно визначені, які у чинному КК України відсутні²⁵⁷.

Частіше інших у кримінальному законі зустрічаються альтернативні санкції.

Деякі науковці критикують КК України за високу альтернативність санкцій, вважаючи, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства з низьким рівнем правової культури та правосвідомості висока альтернативність санкцій, природно, може призвести до суддівського розсуду.

Примітно, що навіть практичні працівники негативно ставляться до санкцій з широкими нижніми і верхніми межами. Це цілком зрозуміло, оскільки ніхто інший, як судді, в разі, якщо діапазон санкції великий, мають труднощі при виборі конкретної міри покарання підсудному, що також відображається на єдинстві судової практики.

Однак таке побоювання, на нашу думку, стосується здебільшого тяжких та особливо тяжких злочинів, що стосується злочинів невеликої тяжкості (саме цю категорію злочинів планують віднести до кримінальних проступків), вважаємо, що з урахуванням того, що злочини, які відносяться до даної категорії, є найменш суспільно небезпечними, порівняно зі злочинами середньої тяжкості, тяжкими та особливо тяжкими злочинами, застосування альтернативних санкцій тільки сприятиме індивідуалізації кримінальної відповідальності.

При цьому проблема більше полягає не в кількості видів покарань, передбачених у санкції, а у неспіврозмірності їх строків (розмірів). Тому встановлення альтернативних санкцій, які передбачають різні види співрозмірних по відношенню один до одного покарань, не може сама по собі бути обставиною, що розширює суддівський розсуд.

Головною обставиною, що може звунити суддівський розсуд, є встановлення законодавцем у нормах Особливої частини Кримінального кодексу такого розміру між мінімальними і максимальними межами покарання, який би об'єктивно відповідав реальній небезпеці вчиненого діяння.

²⁵⁷ Кругликов Л. Л. О видах и типах санкций в уголовном законодательстве // Проблемы теории уголовного права : избр. ст., 1982—1999 гг. / Л. Л. Кругликов. — Ярославль, 1999. — С. 29—37.

Крім того, дана проблема, на нашу думку, може бути вирішена шляхом більш широкого використання позитивного законотворючого досвіду, передбаченого ст. 69-1 КК України (а особливо в тих випадках, коли мова буде йти про застосування стягнення за вчинення кримінальних проступків), де встановлено, що за наявності обставин, що пом'якшують покарання, передбачених п. 1 та 2 ч. 1 ст. 66 КК України, відсутності обставин, що обтяжують покарання, а також при визнанні підсудним своєї вини, строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією (санкцією статті) Особливої частини Кримінального кодексу. Вважаємо, що дана норма одночасно вирішує два завдання: з одного боку, обмежує судові свавілля, з іншого боку, не позбавляє можливості суд враховувати інші обставини, що мають відношення по даній справі, при винесенні вироку.

У такому випадку суд з урахуванням правил призначення покарання може належним чином використовувати весь діапазон терміну (розміру) покарання від мінімальної до максимальної його межі. При цьому за вчинення кримінальних проступків, на нашу думку, мають бути передбачені лише альтернативні санкції, із встановленням переважно лише максимального строку або розміру стягнення.

Засобами диференціації кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних проступків, на нашу думку, виступають інститут звільнення від кримінальної відповідальності та інститут кваліфікуючих і особливо кваліфікуючих ознак складу кримінального правопорушення.

Під звільненням від кримінальної відповідальності згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» розуміється відмова держави від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод.

Без сумнівів, що в основі інституту звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних проступків повинні лежати діючі кримінально-правові норми.

У Загальній частині КК України передбачено, зокрема, такі види звільнення особи від кримінальної відповідальності: 1) у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45); 2) у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46); 3) з передачею особи на поруки (ст. 47); 4) у зв'язку зі зміною обстановки (ст. 48); 5) у зв'язку

із закінченням строків давності (ст. 49); 6) неповнолітньої особи із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ч. 1 ст. 97); 7) неповнолітньої особи у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 106); 8) на підставі закону України про амністію (ст. 86); 9) на підставі акта помилування (ст. 87).

В усіх перелічених випадках особу можна звільнити від кримінальної відповідальності лише за наявності визначених у КК умов і підстав.

Умовою звільнення особи від кримінальної відповідальності є вчинення нею певного умисного злочину, незалежно від того, закінчено його чи ні, вчинений він одноособово чи у співучасті.

Підставою такого звільнення може бути або певна поведінка особи після вчинення злочину, яка заохочується державою, або настання певної події (наприклад, зміна обстановки, закінчення строків давності).

На перший погляд нічого особливого у звільненні від кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних проступків на відміну від злочинів не має, достатньо лише у статтях, які передбачають звільнення від кримінальної відповідальності за злочинні діяння, замінити злочини невеликої тяжкості та необережні злочини середньої тяжкості на кримінальні проступки. Однак такий механічний підхід є неприйнятним.

На нашу думку, відповідні критерії розмежування злочинних діянь та кримінальних проступків повинні лягти в основу конструювання інших кримінально-правових норм. Основна роль при цьому повинна відводитися характеру та ступеню суспільної небезпечності (суспільній шкідливості) вчиненого діяння, як основного критерію розмежування злочинів та кримінальних проступків.

Спільними умовами звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 45 та ст. 46 КК України є відшкодування винною особою завданих нею збитків або усунення заподіяної шкоди. При цьому для застосування ст. 45 КК України повинні бути наявними додатково умови щирого каяття та активного сприяння розкриттю злочину, для застосування ст. 46 КК України — примирення винного із потерпілим.

Однак, на нашу думку, розділяти ці два види звільнення від кримінальної відповідальності необхідності немає. Примирення винного із потерпілим завжди повинно супроводжуватися щирим каяттям з боку винного, що виявляється у визнанні своєї провини, висловлення жалю з приводу вчиненого та бажання виправити ситуацію, що склалася, інакше таке примирення як

зі сторони винного, так і зі сторони потерпілого може розцінюватися як законний спосіб відкупитися від правосуддя. Для звільнення від кримінальної відповідальності буде достатньо наявності об'єктивної умови — відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної школи та суб'єктивної умови — щирого каяття. Тому виділяти такий вид звільнення від кримінальної відповідальності за вчинений кримінальний проступок, як примирення винного з потерпілим, на нашу думку, не потрібно.

Стосовно звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки та у зв'язку із зміною обстановки (на зазначених в ст. ст. 47, 48 КК України підставах), вважаємо, що на відміну від застосування даних видів звільнення від кримінальної відповідальності за злочинні діяння, з урахуванням того, що кримінальні проступки є менш суспільно небезпечними діяннями (суспільно шкідливими) порівняно зі злочинами, вважаємо, що звільнення від кримінальної відповідальності на зазначених підставах повинно бути обов'язком, а не правом суду.

Строки давності звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних проступків повинні бути встановлені не вище рівня строків давності звільнення від кримінальної відповідальності за злочини невеликої тяжкості, так як саме переважно ці злочини повинні лягти в основу виділення категорії кримінальних проступків.

Індивідуалізація кримінальної відповідальності — це діяльність правозастосовувача з призначення покарання (звільнення від покарання) з урахуванням індивідуального ступеня суспільної небезпечності діяння, пом'якшуючих та обтяжуючих обставин і особи злочинця.

Сам процес індивідуалізації кримінальної відповідальності (і покарання) регламентований в законі. Так, згідно зі ст. 65 КК при призначенні покарання суд повинен враховувати ступінь тяжкості вчиненого злочину і особу винного, у тому числі обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання. Однак детально регламентувати процес індивідуалізації кримінальної відповідальності в кримінальному законі не можна. Тут законодавець залишає місце для розсуду судді.

Слід підкреслити, що індивідуалізація та диференціація кримінальної відповідальності знаходяться на різних шальках терезів кримінальної політики. «Чим більше сфера диференціації, чим детальніше регламентував законодавець посилення та послаблення відповідальності, тим менше сфера індивідуаліза-

ції відповідальності і свободи правозастосовувача діяти на свій розсуд. І навпаки»²⁵⁸. Тобто, з одного боку, якщо законодавець захопиться диференціацією кримінальної відповідальності, це може призвести до надмірної опіки суддів, але з іншого боку, звуження меж диференціації кримінальної відповідальності відповідно — розширення індивідуалізації, що несе у собі небезпеку надмірного розширення свободи суддівського розсуду. Мабуть, необхідна якась «золота середина» у визначенні меж між цими категоріями.

Поняття «індивідуалізації кримінальної відповідальності» знаходиться у взаємодії з поняттям «застосування кримінально-правової санкції». Основою такого діалектичного взаємозв'язку є те, що в обох випадках ця діяльність здійснюється тільки судом і її основною метою є винесення справедливого покарання. Але на відміну від застосування кримінально-правової санкції, діяльність по індивідуалізації кримінальної відповідальності може закінчитися і звільненням від покарання, тобто без застосування норми санкції.

Оскільки більшість видів звільнення від покарання та його відбування пов'язане переважно з такими видами покарання, як обмеження волі та позбавлення волі, застосування даного інституту у випадку вчинення кримінальних проступків повинно бути обмежено випадками, коли це не пов'язано з застосуванням даних покарань, зокрема, у випадках звільнення від відбування стягнення у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку, звільнення від стягнення за хворобою та звільнення від стягнення на підставі Закону України про амністію або акта про помилування.

Отже, на підставі проведеного нами дослідження можна зробити такі висновки:

— процес визначення правових наслідків вчинення кримінальних проступків повинен бути системним і опосередкований такими категоріями кримінального права, як криміналізація, диференціація та індивідуалізація кримінальної відповідальності;

— кримінально-правові санкції за вчинення кримінальних проступків повинні бути лише альтернативними і переважно із встановленням лише верхньої межі покарання;

— примусові заходи (стягнення), які застосовуватимуться до осіб, які вчинили кримінальний проступок, не повинні бути пов'язані з обмеженням або позбавленням волі.

²⁵⁸ Лесниевски-Костарева Т. А. Вказ. пр. — С. 20.

ВИТЯГ ІЗ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ ПРОЕКТУ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Завдання Кримінального кодексу України

1. Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінальних правопорушень, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням.

2. Для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями (злочинами або кримінальними проступками) та які покарання, інші заходи кримінально-правового впливу застосовуються до осіб, що їх вчинили.

Стаття 2. Підстава кримінальної відповідальності

1. Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом.

2. Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

3. Ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за те саме кримінальне правопорушення більше одного разу.

[...]

Розділ III КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЇХ ВИДИ ТА СТАДІЇ

Стаття 11. Поняття та види кримінальних правопорушень

1. Кримінальне правопорушення — це суспільно небезпечне, винне, кримінально протиправне діяння (дія або бездіяльність), суб'єкта кримінального правопорушення.

2. Кримінальний проступок — це вид кримінального правопорушення, що має знижений ступінь суспільної небезпеки, яке не тягне судимості.

3. Злочином є такий вид кримінального правопорушення, який має підвищений ступінь суспільної небезпеки, що може спричинити значну шкоду охоронюваним відносинам та тягне за собою судимість.

Стаття 12. Класифікація злочинів

1. Залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі.

2. Злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді обмеження або позбавлення волі на строк не більш двох років, або інше, більш м'яке покарання, у тому числі штраф у розмірі від тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді обмеження або позбавлення волі на строк від двох до п'яти років або штраф у розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

4. Тяжким злочином є злочин, за який передбачене позбавлення волі на строк не більше десяти років.

5. Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі.

6. Ступінь тяжкості злочину визначається виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин.

Стаття 13. Закінчене та незакінчене кримінальне правопорушення

1. Закінченим кримінальним правопорушенням визнається

діяння, яке містить усі ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу.

2. Незакінченим злочином є готування до злочину та замах на злочин.

3. Готування та замах на кримінальний проступок — не тягнуть кримінальної відповідальності.

Стаття 14. Готування до злочину

1. Готуванням до злочину є підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину.

2. Готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Стаття 15. Замах на злочин

1. Замахом на злочин є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі.

2. Замах на вчинення злочину є закінченим, якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від її волі.

3. Замах на вчинення злочину є незакінченим, якщо особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця.

[... ..]

Розділ VII ПОВТОРНІСТЬ, СУКУПНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА РЕЦИДИВ ЗЛОЧИНІВ

Стаття 32. Повторність кримінального правопорушення

1. Повторністю кримінального правопорушення визнається вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу.

2. Повторність, передбачена частиною першою цієї статті, відсутня при вчиненні продовжуваного кримінального правопорушення, який складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним кримінальним наміром.

3. Вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями цього Кодексу, визнається повторним лише у випадках, передбачених в Особливій частині цього Кодексу.

4. Повторність відсутня, якщо за раніше вчинене кримінальне правопорушення особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, або якщо судимість за злочин було погашено або знято.

Стаття 33. Сукупність кримінальних правопорушень

1. Сукупністю кримінальних правопорушень визнається вчинення особою двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини цього Кодексу, за жоден з яких її не було засуджено. При цьому не враховуються кримінальні правопорушення, за які особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом.

2. При сукупності кримінальних правопорушень кожен з них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу.

Стаття 34. Рецидив злочинів

Рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин.

Стаття 35. Правові наслідки повторності, сукупності кримінальних правопорушень та рецидиву злочинів

Повторність, сукупність кримінальних правопорушень та рецидив злочинів враховуються при кваліфікації кримінальних правопорушень та призначенні покарання, при вирішенні питання щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності та покарання у випадках, передбачених цим Кодексом.

[...]

Розділ X ПОКАРАННЯ І СТЯГНЕННЯ

Стаття 49. Поняття покарання та стягнення

1. Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого і тягне судимість.

2. Стягнення є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні проступку, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Стягнення не тягне судимості.

3. Покарання та стягнення мають на меті не тільки кару, а й виправлення осіб, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами.

4. Покарання і стягнення не мають на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.

Стаття 50. Види покарань, що застосовуються за вчинення злочину

До осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі види покарань:

- 1) штраф;
- 2) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу;
- 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- 4) громадські роботи;
- 5) виправні роботи;
- 6) службові обмеження для військовослужбовців;
- 7) конфіскація майна;
- 8) арешт;
- 9) обмеження волі;
- 10) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців;
- 11) позбавлення волі на певний строк;
- 12) довічне позбавлення волі.

Стаття 51. Види стягнень, що застосовуються за вчинення кримінального проступку

До осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального проступку, судом можуть бути застосовані такі види стягнень:

- 1) штраф;
- 2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- 3) громадські роботи;
- 4) виправні роботи;
- 5) арешт.

Стаття 52. Основні та додаткові покарання і стягнення за кримінальні правопорушення

1. Основними покараннями є громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі.

2. Додатковими покараннями є позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та конфіскація майна.

3. Штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю можуть застосовуватися як основні, так і як додаткові покарання.

4. За один злочин може бути призначено лише одне основне покарання, передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу. До основного покарання може бути приєднане одне чи кілька додаткових покарань у випадках та порядку, передбачених цим Кодексом.

5. Ухилення від покарання, призначеного вироком суду, має наслідком відповідальність, передбачену статтями 438 і 439 цього Кодексу. Ухилення від стягнення, призначеного вироком суду, має наслідком відповідальність, передбачену статтею 438 цього Кодексу.

6. Основними стягненнями за вчинення кримінальних проступків є штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт.

7. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може застосовуватися як основне, так і як додаткове стягнення за вчинення кримінальних проступків.

8. За один кримінальний проступок може бути призначено лише одне основне стягнення, передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

Стаття 53. Штраф

1. Штраф, як майновий захід державного примусу, накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині цього Кодексу, з урахуванням положень цієї статті.

2. Розмір штрафу за вчинення злочину визначається судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану винного в межах від тисячі до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо статтями Особливої частини цього Кодексу не передбачено вищого розміру штрафу. За вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу. Суд, встановивши, що такий злочин вчинено у співучасті і роль виконавця (співвиконавця), підбурювача або пособника у його вчиненні є незначною, може призначити таким особам покарання у виді штрафу в розмірі, передбаченому санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу, без урахування розміру майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу.

3. Штраф як додаткове покарання за вчинення злочину може бути призначений лише тоді, коли його спеціально передбачено в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

4. Розмір штрафу за вчинення кримінального проступку визначається судом залежно від ступеня суспільної небезпечності вчиненого кримінального проступку та з урахуванням майнового стану винного в межах від тридцяти до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

5. З урахуванням майнового стану особи суд може призначити штраф із розстрочкою виплати певними частинами строком до одного року.

6. У разі неможливості сплати штрафу (частини штрафу) за вчинення кримінального проступку суд може змінити несплачену суму штрафу покаранням у виді громадських робіт із розрахунку одна година громадських робіт за один установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян штрафу, але на строк не більше ста двадцяти годин, або виправними роботами із розрахунку один місяць виправних робіт за двад-

цять установлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, але на строк не більше одного року.

7. У разі неможливості сплати штрафу (частини штрафу) за вчинення злочину суд може змінити несплачену суму штрафу покаранням у виді громадських робіт із розрахунку десять годин громадських робіт за один установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян або виправними роботами із розрахунку один місяць виправних робіт за чотири установлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, але на строк не більше двох років.

Стаття 54. Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу

Засуджена за тяжкий чи особливо тяжкий злочин особа, яка має військове, спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, може бути позбавлена за вироком суду цього звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

Стаття 55. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

1. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за вчинення злочину може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років, а за вчинення кримінального проступку — як основне стягнення на строк від одного до двох років або як додаткове покарання або стягнення на строк від шести місяців до одного року.

Позбавлення права обіймати певні посади як додаткове покарання у справах, передбачених Законом України «Про очищення влади», призначається на строк п'ять років.

2. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання чи стягнення може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за умови, що з урахуванням характеру кримінального правопорушення, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

3. При призначенні позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання чи стягнення до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплі-

нарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк — воно поширюється на увесь час відбування основного покарання і, крім цього, на строк, встановлений вироком суду, що набрав законної сили. При цьому строк додаткового покарання чи стягнення обчислюється з моменту відбуття основного покарання чи стягнення, а при призначенні покарання чи стягнення у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове до інших основних покарань чи стягнень, а також у разі застосування статті 78 цього Кодексу — з моменту набрання законної сили вироком.

4. У разі позбавлення особи права займатися певною діяльністю, яке полягає у позбавленні, анулюванні, скасуванні, відкликанні або припиненні дії ліцензії (дозволу, сертифіката, посвідчення тощо), ця особа не має права протягом одного року після виконання рішення про позбавлення права займатися діяльністю звертатися до відповідного органу за отриманням нової ліцензії (дозволу, сертифіката, посвідчення тощо).

Стаття 56. Громадські роботи

1. Громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування.

2. Громадські роботи за вчинення кримінального проступку встановлюються на строк від шістдесяти до ста двадцяти годин, а за вчинення злочину — на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин і відбуваються не більш як чотири години на день.

3. Громадські роботи не призначаються особам, визнаним інвалідами першої або другої групи, вагітним жінкам, особам, які досягли пенсійного віку, а також військовослужбовцям строкової служби.

Стаття 57. Виправні роботи

1. Виправні роботи полягають у залученні засудженого за місцем роботи до праці, з якої заборонено звільнитися за власним бажанням без дозволу контролюючого органу, та встановлюється за вчинення кримінального проступку на строк від трьох місяців до одного року, а за вчинення злочину — на строк від одного до двох років.

2. З урахуванням майнового стану винного, із суми його заробітку провадиться відрахування в доход держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків.

3. Виправні роботи не застосовуються до вагітних жінок та жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною, до непрацездатних, до осіб, що не досягли шістнадцяти років, та тих, що досягли пенсійного віку, а також до військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, працівників правоохоронних органів, нотаріусів, суддів, прокурорів, адвокатів, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування, а також до інших осіб, які обіймають посади, що відповідно до закону несумісні з судимістю.

4. Виправні роботи не призначаються особам, що вчинили кримінальне правопорушення, пов'язане з використанням ними службових чи професійних обов'язків, якщо винний продовжує працювати на тій самій посаді або роботі.

5. Особам, які стали непрацездатними після постановлення вироку суду, виправні роботи суд може замінити штрафом із розрахунку двадцять встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за один місяць виправних робіт.

Стаття 58. Службові обмеження для військовослужбовців

1. Покарання у виді службового обмеження застосовується до засуджених військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової служби, на строк від шести місяців до двох років у випадках, передбачених цим Кодексом, а також у випадках, коли суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замість обмеження волі чи позбавлення волі на строк не більше двох років призначити службове обмеження на той самий строк.

2. Із суми грошового забезпечення засудженого до службового обмеження провадиться відрахування в доход держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків. Під час відбування цього покарання засуджений не може бути підвищений за посадою, у військовому званні, а строк покарання не зараховується йому в строк вислуги років для присвоєння чергового військового звання.

Стаття 59. Конфіскація майна

1. Покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються.

2. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу.

3. Перелік майна, що не підлягає конфіскації, визначається законом України.

Стаття 60. Арешт

1. Арешт полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від двох до шести місяців за вчинення злочину, а також на строк від п'ятнадцяти днів до двох місяців за вчинення кримінального проступку.

2. Військовослужбовці відбувають арешт на гауптвахті.

3. За вчинення злочину арешт не застосовується до осіб віком до шістнадцяти років, вагітних жінок та до жінок, які мають дітей віком до семи років, а за вчинення кримінального проступку — до осіб віком до вісімнадцяти років, вагітних жінок та до жінок, які мають дітей віком до дванадцяти років.

Стаття 61. Обмеження волі

1. Покарання у виді обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці.

2. Обмеження волі встановлюється на строк від одного до п'яти років.

3. Обмеження волі не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, до осіб, що досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до інвалідів першої і другої групи.

Стаття 62. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців

1. Покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні призначається військовослужбовцям строкової служби на строк

від шести місяців до двох років у випадках, передбачених цим Кодексом, а також якщо суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замінити позбавлення волі на строк не більше двох років триманням у дисциплінарному батальйоні на той самий строк.

2. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців замість позбавлення волі не може застосовуватися до осіб, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі.

Стаття 63. Позбавлення волі на певний строк

1. Покарання у виді позбавлення волі полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу.

2. Позбавлення волі встановлюється на строк від одного до п'ятнадцяти років, за винятком випадків, передбачених Загальною частиною цього Кодексу.

Стаття 64. Довічне позбавлення волі

1. Довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк.

2. Довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, що вчинили злочини у віці до 18 років, і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку.

[... ..]

Підготовлену монографію та витяг із авторського проекту Кримінального кодексу України було спрямовано на реалізацію положень п. 1 розділу II Концепції, підп. 2 п. 2 Плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 р. № 115 -р., підп. а п. 1 розділу II Рекомендацій № 6 R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи «Стосовно спрощення кримінального правосуддя».

Протягом виконання наукового завдання було з'ясовано, що процеси інтерпретації кримінальних заборон при формулюванні моделі Кримінального кодексу потребують ретельного аналізу з точки зору відповідності останніх юрисдикційним принципам національної та наднаціональної правової доктрини, що формують теоретичне обґрунтування та нормативний опис злочинів, поступків та зловживань правом у суверенній державі. Це привело до формування авторської моделі Кримінального кодексу України, частина положень якої, що стосується характеристик основних ідей Загальної частини кримінального законодавства, була надана у тексті даної роботи.

Але є немало проблем, які потребують подальшого наукового пошуку. Так, реакція держави на девіації кримінально-правового характеру має бути пов'язаною із доктринальним обґрунтуванням новелізації кримінального закону, розробкою авторських редакцій типових модельних кодексів чи відповідних розділів кримінального закону, спеціальних кримінальних законів тощо.

Мова йде, наприклад, про комунікативні девіації нового типу, питання віртуального кримінально-правового впливу, апології насильства та жорстокості, провокування масових заворушень через соціальні мережі, крадіжок приватних даних, зловживань державою при поводженні з приватними даними, що формують нове поле девіацій у сучасному інформаційному суспільстві.

Важною проблемою постає питання оптимізації кримінально-правового впливу та кримінально-правового поводження, що

пов'язане з нормативним описом моделі існування декількох підстав кримінальної відповідальності (загальних, та особливого роду) та їх визначенням, поруч із розробкою єдиних стандартів непритягнення, звільнення та пом'якшення кримінальної відповідальності, які стосуються фізичних осіб.

Наступний крок у дослідженнях проблеми повинен, на нашу думку, бути пов'язаний із формуванням основ доктрини співвідношення публічних та диспозитивних засад у правотворенні та правореалізації та розробкою новітніх підходів до розуміння сутності кримінального правопорушення та заходів кримінально-правового поводження та примусу із правопорушниками та пов'язаними із ними особами.

Кримінальній відповідальності підлягають тільки фізичні особи, тобто конкретна людина, проте відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб)» від 22 травня 2013 р., який набрав чинності з 1 вересня 2014 р., юридичні особи, пов'язані із діяльністю певних правопорушників, будуть підлягати заходам кримінально-правового примусу.

За своєю природою ці примусові заходи (як і, наприклад, у випадку притягнення малолітніх осіб за скоєння злочинів) не є формою реалізації кримінальної відповідальності та розцінюються як захід безпеки.

Але визнання юридичної особи суб'єктом застосування заходу кримінально-правового примусу потребує вирішення питання про підстави, вид та форми реалізації відповідальності, її правову природу, оскільки, як бачиться, законодавець пішов шляхом апроксимації ідей цивільно-правової відповідальності володаря джерела підвищеної небезпеки, яку важко може сприйняти кримінально-правова доктрина України, хоча приклади якої існують у світі (концепт *strict liability* у кримінальному праві США).

Водночас ці положення щодо застосування заходів кримінально-правового примусу вже існують та потребують свого подальшого вивчення та ретельного аналізу з позицій додержання загальних та спеціальних принципів кримінального права (законність, гуманізм, рівність), ставлення у вину, концепції кримінального правопорушення, пов'язаної відповідальності, покарання та кримінально-правового поводження, заходів безпеки, соціального захисту, реституції та компенсації, заохочування тощо.

Таким чином, подальша праця у сфері доктринального та законодавчого забезпечення кримінальних правопорушень та державної реакції на них повинна розвиватися у напрямках формулювання основних завдань, принципів, напрямів і цілей кримінально-правового впливу на злочинність, особливостей поводження зі злочинцями та потерпілими, пов'язаними особами; надання орієнтирів виходу із правового хаосу сьогодення; формування нового кримінально-правового законодавства сталого типу, для якого ідея сталого розвитку є головною правотворчою ідеєю, ідеєю сучасного регулювання найбільш важливих процесів динаміки взаємодії правової та злочинної поведінки та зловживань правом з боку всіх суб'єктів кримінальних правовідносин.

Список літератури

---

1. Автухов К. А. Види покарань за вчинення кримінального проступку / К. А. Автухов, І. С. Яковець // Кримінальні проступки: теоретичне підґрунтя та шляхи вдосконалення законодавства України : матеріали всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Луганськ, 18—28 берез. 2013 р. / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. — Луганськ, 2013. — С. 9—13.
2. Адміністративне деліктне законодавство. Зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / [авт.-упоряд. О. А. Банчук]. — К. : Книги для бізнесу, 2007. — 912 с.
3. Банчук О. Вимоги ст. 6 Конвенції про захист прав та основних свобод до процедури здійснення судочинства / О. Банчук, Р. Куйбіда ; наук. ред. В. Лутковська ; відп. ред. І. Коліушко. — К. : Леста, 2005. — 116 с.
4. Банчук О. Запровадження інституту кримінального проступку як необхідна складова реформи кримінальної юстиції // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 13—15 квіт. 2007 р. : у 2 ч. / Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2007. — Ч. 1. — С. 189—194.
5. Беккарія Чезаре. Про злочини і покарання / Чезаре Беккарія ; пер. М. М. Ісаєва/Чезаре. — М. : Юрид. вид. НКЮ СРСР, 1939. — 304 с.
6. Беляев Н. А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации / Н. А. Беляев. — Ленинград : Изд-во ЛГУ им. А. А. Жданова, 1986. — 175 с.
7. Березовська Н. Л. Встановлення терміну для так званих кримінальних проступків // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) [та ін.]. — Х. : Право, 2012. — С. 200—203.
8. Березовська Н. Л. До питання малозначного діяння в контексті гуманізації законодавства // Способи забезпечення реалізації та захисту прав людини у контексті євроінтеграції України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Одеса, 20—21 лип. 2012 р. — О. : Причорномор. фундація права, 2012. — С. 95—97.
9. Березовська Н. Л. Забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків у кримінальному праві України // Формування правової держави в Україні: проблеми та реалії : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Запоріжжя, 23—24 листоп. 2012 р. : у 3 ч. — Запоріжжя : Істина, 2012. — Ч. III. — С. 40—41.

10. Березовська Н. Л. Зміни розділу II Кримінального кодексу України у зв'язку із введенням кримінального проступку // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: юриспруденція : зб. наук. пр. — О. : Фенікс, 2012. — Вип. 4. — С. 148—151.
11. Березовська Н. Л. Кримінальний проступок серед видів правопорушень // Актуальні питання матеріального та процесуального права: історія, сучасність, майбутнє : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Одеса, 17—18 серп. 2012 р. — О. : Причорномор. фундація права, 2012. — С. 70—72.
12. Березовська Н. Л. Малозначне діяння як вирішення проблеми кримінальних проступків // Національне та міжнародне право в сучасному вимірі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 28—29 верес. 2012 р. — Запоріжжя : Істина, 2012. — Ч. II. — С. 74—75.
13. Березовська Н. Л. Малозначне діяння як шлях до гуманізації законодавства // Сучасний стан розвитку юридичної науки : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 17—18 лип. 2012 р. — Х. : Асоц. аспірантів-юристів, 2012. — С. 85—87.
14. Березовська Н. Л. Оптимізація криміналізаційного (декриміналізаційного) процесу в умовах законодавчого введення кримінальних проступків в Україні // Людина, суспільство, держава: публічно-правовий аспект : Міжнар. наук.-практ. конф. (VIII Прибузькі юридичні читання), 23—24 листоп. 2012 р. / відп. ред. О. В. Козаченко. — Миколаїв : Іліон, 2012. — С. 120—122.
15. Березовська Н. Л. Тенденції сучасного кримінального права // Актуальні проблеми держави і права. — О., 2014. — Вип. 71. — С. 346.
16. Березовська Н. Л. Термін «малозначне діяння» в контексті кримінальних проступків // Роль права та закону у сучасному суспільстві : Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 22—23 верес. 2012 р. : у 2 т. — К. : Центр правових наук. дослідж., 2012. — Т. 2. — С. 56—57.
17. Борисов В. Проблеми запровадження у законодавство України інституту кримінального проступку // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 9. — С. 104—107.
18. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 21.02.2014 р. на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» № 3438 від 17 жовт. 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48706.
19. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб)» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46901.
20. Гаухман Л. Д. Новый УК РФ: бланкетность, декларативность, казуистичность // Уголовное право в XXI веке : материалы Междунар. науч. конф. на юрид. фак. МГУ. — М., 2002. — С. 57—61.
21. Герасимов В. И. Идеология и дискурс в работах Т. А. ван Дейка // Политическая наука. Политическая идеология в современном мире :

- сб. науч. тр. / РАН ИНИОН, Центр социал. науч. информ. исслед., Отд. полит. науки, Рос. ассоц. полит. науки; ред. и сост. вып. О. Ю. Малинова. — М., 2003. — Вып. 4. — С. 74—85.
22. Гилязов Ф. Г. Вина и криминогенное поведение личности: уголовно-правовые, криминологические и социально-правовые черты / Ф. Г. Гилязов. — М.: Изд-во ВЗПИ, 1991. — 145 с.
  23. Горбачова І. М. Заходи безпеки в кримінальному праві (порівняльно-правовий аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / І. М. Горбачова; Одес. нац. юрид. акад. — О., 2008. — 20 с.
  24. Данелян Р. С. Исправительные работы как вид уголовного наказания в теории и практике: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Р. С. Данелян. — Ставрополь, 2002. — 169 с.
  25. Дмитрук М. М. К вопросу о системе уголовных проступков // Правове життя сучасної України: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. 16—17 трав. 2013 р.). / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ ОЮА. — О.: Фенікс, 2013. — Т. 2. — С. 333—334.
  26. Дмитрук М. М. Категорія проступку у кримінально-правовій доктрині: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М. М. Дмитрук. — О., 2012. — 20 с.
  27. Дмитрук М. М. Категорія проступку у кримінально-правовій доктрині: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М. М. Дмитрук. — О., 2012. — 228 с.
  28. Дмитрук М. М. Кримінальний проступок: правова природа та ознаки: монографія / М. М. Дмитрук. — О.: Юрид. літ., 2014. — 224 с.
  29. Дмитрук М. М. «Мертві норми» КК України: спроба наукового пояснення поняття та причин виникнення // Право України. — 2010. — № 6. — С. 226—232.
  30. Дмитрук М. Правова природа кримінального проступку // Право України. — 2011. — № 9. — С. 309—314.
  31. Дришлюк И. М. Общая характеристика проступков и преступлений против правосудия по «Правам за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. // Актуальні проблеми держави та права: зб. наук. пр. — О., 2002. — Вип. 14. — С. 39—45.
  32. Дудоров О. О. Поняття злочину. Класифікація злочинів // Вісник Асоціації кримінального права України. — 2013. — № 1 (1). — С. 84—101.
  33. Дурманов Н. Д. Понятие преступления / Н. Д. Дурманов; отв. ред. проф. д.ю.н. М. Д. Шаргородский. — М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1948. — 285 с.
  34. Есиповъ В. В. Уголовное уложение 1903 года, его характеръ и содержание / В. В. Есиповъ. — Варшава: Тип. Варшав. учеб. округа, 1903. — 179 с.
  35. Жалинский А. Э. Уголовное право в ожидании перемен: теоретико-инструментальный анализ / А. Э. Жалинский. — М.: Проспект, 2009. — 400 с.
  36. Жидков Э. В. Примирение сторон как средство разрешения социального конфликта в обществе // Российский судья. — 2003. — № 9. — С. 3—8.

37. Звечаровский И. Э. Современное уголовное право России / И. Э. Звечаровский. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. — 100 с.
38. Зелінська Н. А. Міжнародно-правовий механізм інтернаціоналізації кримінального права // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. — О., 2009. — Вип. 37. — С. 3—9.
39. Історія держави і права України : підручник / А. С. Чайковський (кер. авт. кол.), В. І. Батрименко, Л. О. Зайцев [та ін.] ; за ред. А. С. Чайковського. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 429 с.
40. Иоффе М. Кримінально-правові та процесуальні аспекти звільнення від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків // Право України. — 2002. — № 10. — С. 67—72.
41. Карелова Г. А. Кримінальний проступок і кримінальна відповідальність: зміст термінопонять та їх співвідношення // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. — Х. : Право, 2012. — С. 271—276.
42. Карпец И. И. Проблема преступности / И. И. Карпец. — М. : Юрид. лит., 1969. — 168 с.
43. Книженко О. Принцип законності в контексті реформування кримінального законодавства України // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. — 2014. — № 1. — С. 86—91 ; [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2014/86-knyuzenko.pdf>.
44. Коваль В. М. Проблеми застосування норм матеріального права в господарському судочинстві / В. М. Коваль. — О. : Юрид. літ., 2011. — 528 с.
45. Кодекс України про адміністративні правопорушення : введено в дію з 1 черв. 1985 р. Постановою Верховної Ради Української РСР від 7 груд. 1984 р. № 8074-X із останніми змінами станом на 01.10.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/print1405969457415392>.
46. Козаченко И. Я. Санкции за преступления против здоровья и жизни: обусловленность, структура, функции, виды / И. Я. Козаченко ; под ред. засл. деятеля науки РСФСР, д.ю.н., проф. М. И. Ковалева. — Томск : Изд-во Томского ун-та, 1987. — 232 с.
47. Козич І. В. Деякі відмінності карної провини від злочину [Електронний ресурс] // Матеріали інтернет-конференції ВГО «Асоціація кримінального права» та ІВПЗ НАПрН України, 10—15 черв. 2012 р. — Режим доступу: <http://ivpz.org/golovna-konferents>.
48. Козлов А. П. Понятие преступления / А. П. Козлов. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — 819 с.
49. Коломиец Ю. Ю. Внедрение института проступков в уголовное право Украины // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали Міжнар. наук. конф. Одеса, 30 листоп. 2012 р. / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». — О. : Фенікс, 2012. — Т. 2. — С. 184—185.

50. Коломієць Ю. Ю. Ефективність невідворотності кримінальної відповідальності // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. пр. — О., 2002. — Вип. 16. — С. 616—620.
51. Коломієць Ю. Ю. Співвідношення принципу невідворотності кримінальної відповідальності та принципу доцільності притягнення особи до кримінальної відповідальності // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. — О., 2003. — Вип. 17. — С. 258—265.
52. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Між-нар. док. від 04.11.1950 [Електронний ресурс] / Рада Європи. — Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
53. Концепція реформування кримінальної юстиції України : затв. Указом Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 р. // Урядовий кур'єр. — 2008. — 17 квіт. (№ 72) ; [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=311%2F2008>.
54. Копиленко О. Л. Правове моделювання як ефективний засіб нормативно-правової уніфікації у правотворчості / О. Л. Копиленко, Г. О. Мурашин // Університетські наукові записки : часопис Хмельниц. ун-ту упр. та права / Хмельниц. ун-т упр. та права, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Ін-т законодавства Верхов. Ради України. — 2002—2005. — Т. 1—2. — С. 24—31.
55. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика / А. И. Коробеев. — Владивосток, 1987. — 268 с.
56. Коробов В. П. Уголовный проступок: «за» и «против» [Электронный ресурс] // Сайт Саратовского центра по исследованию проблем организованной преступности и коррупции НП «Центр научно-правовых инициатив Н. А. Лопашенко». — Режим доступа: [http://sartraccs.ru/i.php?oper=read_file&filename=Pub/korobov\(6-06-05\).htm#1](http://sartraccs.ru/i.php?oper=read_file&filename=Pub/korobov(6-06-05).htm#1).
57. Кос О. Д. Кримінальний проступок як структурний елемент політики у сфері боротьби зі злочинністю // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. — 2011. — Спец. вип. № 5. — С. 130.
58. Кримінальний кодекс Республіки Азербайджан від 26.05.2000 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14108/preview>.
59. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан від 16.07.1997 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14211/preview>.
60. Кримінальний кодекс Республіки Киргизстан від 01.10.1997 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14305/preview>, http://online.adviser.kg/Document/?link_id=1000871465.
61. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан від 21.05.1998 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14346/preview>.
62. Кримінальний кодекс Республіки Туркменістан від 12.06.1997 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/15853/preview>.

63. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан від 22.09.1994 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14405/preview>.
64. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131 ; [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
65. Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві : монографія / В. О. Туляков, Г. П. Пімонов, Н. І. Мітрицян [та ін.] ; за заг. ред. В. О. Тулякова. — О. : Юрид. літ., 2012. — 424 с.
66. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 9—10, 11—12, 13. — Ст. 88 ; Голос України. — 2012. — 19 трав. (№ 90—91) ; [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17/page>.
67. Кругликов Л. Л. О видах и типах санкций в уголовном законодательстве // Проблемы теории уголовного права : избр. ст., 1982—1999 гг. / Л. Л. Кругликов. — Ярославль, 1999. — С. 29—37.
68. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / В. Н. Кудрявцев. — М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1960. — 249 с.
69. Кудрявцев В. Н. Правовое поведение: норма и патология / В. Н. Кудрявцев. — М. : Наука, 1982. — 287 с.
70. Кузнецова Н. Ф. Преступление и преступность / Н. Ф. Кузнецова. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1969. — 232 с.
71. Курляндский В. И. Неотвратимость наказания и борьба с преступностью // Советское государство и право. — 1972. — № 9. — С. 84—86.
72. Куц В. М. Впровадження кримінального проступку та кримінальної відповідальності юридичних осіб — важливі напрямки розвитку кримінального права України // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. — Х. : Право, 2012. — С. 192—195.
73. Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика / Т. А. Лесниевски-Костарева. — М., 1998. — 287 с.
74. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть / И. И. Лукашук. — М. : БЕК, 1997. — 371 с.
75. Мандриченко Ж. В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим : монографія / Ж. В. Мандриченко. — О. : Фенікс, 2009. — 228 с.
76. Марисюк К. Б. Система майнових покарань у чинному Кримінальному кодексі України могла би бути іншою (до 15-річчя одного з проєктів КК України) [Електронний ресурс] // Форум права. — 2011. — № 2. — С. 581—584.
77. Марін О. К. Кримінально-правові проблеми нового КПК України // Кримінальний кодекс України: проблеми застосування і практики удосконалення : тези доп. та повідомл. учасників Міжнар. симп.,

- Львів, 21—22 верес. 2012 р. — Л. : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. — С. 140—144.
78. Марченко М. Н. «Система» и системный характер права // Системность в уголовном праве : материалы II Российского Конгресса уголовного права. — М., 2007. — С. 13.
  79. Мельников Ю. Б. Дифференциация ответственности и индивидуализации наказания / Ю. Б. Мельников. — Красноярск, 1989. — 120 с.
  80. Мирошниченко Н. А. Кримінальний проступок та класифікація злочинів // Юридичний вісник. — 2012. — № 2. — С. 47—49.
  81. Мирошниченко Н. А. Уголовные правонарушения и их виды // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) [та ін.] — Х. : Право, 2012. — С. 197—200.
  82. Мирошниченко Н. А. Уголовные правонарушения и малозначительность деяния // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) [та ін.]; відп. за вип. В. М. Дрьомін. — О., 2012. — Вип. 65. — С. 549—553.
  83. Мирошниченко Н. А. Уголовный проступок и классификация преступлений // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали Міжнар. наук. конф. Одеса, 30 листоп. 2012 р. / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». — О. : Фенікс, 2012. — Т. 2. — С. 166—168.
  84. Мирошниченко Н. М. Правові наслідки кримінального проступку // Політика в сфері боротьби зі злочинністю : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. м. Івано-Франківськ, 1—2 берез. 2013 р. — Івано-Франківськ, 2013. — С. 185—188.
  85. Мудрак Р. М. Інститут кримінальних проступків в контексті інтеграції національного законодавства до європейських стандартів // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. — 2013. — № 6—3, т. 2. — С. 91—94.
  86. Музика А. Кримінальний проступок — нова правова реалія. Ч. 3 / А. Музика, В. Куц // Юридичний вісник України. — 2012. — 10 лип. (№ 27). — С. 5 ; [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yuricom.com/ua/analytical_information/?id=11843;
  87. Навроцький В. О. Кримінальний кодекс України 2001 р.: підсумки та перспективи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=13&d=673>. — Опубл. 21.05.2006.
  88. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — 5-те вид., перероб. та допов. — К. : Юрид. думка, 2008. — 1216 с.
  89. Обговорення доцільності запровадження інституту кримінальних проступків у правову систему України / О. А. Банчук, І. П. Голосніченко, В. М. Куц [та ін.] // Право України. — 2007. — № 7. — С. 140.
  90. Овчаренко А. Перспективи запровадження військових кримінальних проступків та стягнень за їх вчинення // Вісник Національної академії прокуратури України. — 2012. — № 3. — С. 115—118.

91. Основы уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик 1991 года // Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. — 1991. — № 30. — Ст. 862.
92. Острогляд В. О. Підстави криміналізації в ракурсі впровадження інституту кримінального проступку // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) [та ін.]. — Х. : Право, 2012. — С. 203—205.
93. Панов М. І. Системність кримінального права і проблеми удосконалення кримінального законодавства // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань : тези доп. та повідомл. учасників Міжнар. симп., Львів, 23—24 верес. 2011 р. — Л. : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. — С. 313—319.
94. Перепада О. В. Кримінально-правові аспекти примирення між особою, яка вчинила злочин, та потерпілим (порівняльний аналіз законодавства України та ФРН) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. В. Перепада ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2003. — 219 с.
95. Пинаев А. А. Курс лекцій по Общей части уголовного права / А. А. Пинаев. — Х. : Юрид. Харьков, 2001. — 289 с.
96. Пинаев А. А. Уголовное право Украины. Общая часть / А. А. Пинаев. — Х. : Харьков юрид., 2005. — 664 с.
97. Піскун І. І. Адміністративно-правові засади встановлення і застосування адміністративного арешту, виправних та громадських робіт : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І. І. Піскун. — К., 2007. — 20 с.
98. Політова А. С. Кримінальний проступок: спірні питання впровадження у Кримінальний кодекс // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. — Х. : Право, 2012. — С. 206—209.
99. Попаденко Е. В. О реализации частного интереса в уголовном праве [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.popadenkoev.narod.ru/pdf/stati/9.pdf>.
100. Портнов А. Разработку законов об уголовных проступках планируется завершить в I полугодии 2013 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.ukrinform.ua/rus/news/razrabotku_zakonov_ob_ugolovnih_prostupkah_planiruetsya_zavershit_v_i_polugodii_2013__portnov_1464017.
101. Постанова Кельменецького районного суду Чернівецької області у справі № 1-97/12 від 2 лип. 2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>
102. Постанова Ленінського районного суду міста Полтави у справі № 1-200/11 від 9 черв. 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>
103. Постанова Шосткинського міськрайонного суду Сумської області у справі № 1-309/11 від 21 лип. 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>

104. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України»: від 16 квіт. 2014 р. [Електронний ресурс] / нар. деп. України М. Паламарчук. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=50664.
105. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України: проект Закону України № 4712 від 16 квіт. 2014 р. [Електронний ресурс] / вноситься нар. деп. України М. П. Паламарчуком. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50664.
106. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків: проект Закону України № 10126 від 28 лют. 2012 р. [Електронний ресурс] / вноситься нар. деп. України В. М. Стретовичем, С. П. Головатим, Д. М. Притикою, Е. В. Шишкіною. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706.
107. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків: проект Закону України № 10146 від 3 берез. 2012 р. [Електронний ресурс] / вноситься нар. деп. України В. Д. Швецем. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42733.
108. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків: проект Закону України № 1202 від 8 січ. 2013 р. [Електронний ресурс] / вноситься нар. деп. України В. Д. Швецем. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45306.
109. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження інституту кримінальних проступків: проект Закону України № 3438 від 17 жовтн. 2013 р. [Електронний ресурс] / вноситься нар. деп. України В. С. Малишевим. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48706.
110. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серп. 2008 р. № 1153-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1153-2008-%D1%80>.
111. Про медіацію: проект Закону України № 7481 від 17 груд. 2010 р. [Електронний ресурс] / вноситься нар. деп. України О. І. Тищенко. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=7481&skl=7.
112. Про відкликання та зняття з розгляду проекту Закону України «Про медіацію»: проект Постанови Верховної Ради України № 7481/П від 12 квіт. 2011 р. [Електронний ресурс] / вноситься нар. деп. України — членами Комітету з питань правосуддя С. Ківаловим [та ін.]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=40144.

113. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 27. — С. 20—27. — Ст. 838; Урядовий кур'єр. — 2008. — 17 квіт. (№ 72).
114. Про робочу групу з питань реформування законодавства про адміністративні правопорушення та запровадження інституту кримінальних проступків: розпорядження Президента України від 30 трав. 2012 р. № 98/2012-рп // Офіційний вісник Президента України. — 2012. — № 19. — Ст. 449.
115. Проект Кодексу України про кримінальні проступки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rada.gov.ua/~k_zakon_pr/code_crim.rtf.
116. Проект Концепції впровадження відновного правосуддя в систему кримінальної юстиції України [Електронний ресурс] // Бюлетень «Відновне правосуддя в Україні». — 2008. — № 3. — С. 23—31. — Режим доступу: [http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/03\(11\)/02-Aktualna_tema/110204.pdf](http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/03(11)/02-Aktualna_tema/110204.pdf).
117. Проект Кримінального кодексу України (від 04.11.1996 р., реєстр. № 0041/1) / вноситься нар. деп. України О. Б. Матковським. — К.: Верх. Рада України, 1996. — 187 с.
118. Проект Кримінального кодексу України (від 10.06.1993 р.) / вноситься Комісією Верховної Ради України з питань правопорядку та боротьби із злочинністю; авт. кол.: В. Смітєнко, В. Криволапов, О. Дубовик [та ін.]. — К., 1993. — 181 с.
119. Пшонка В. В следующем году появится кодекс уголовных проступков [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://comments.ua/politics/390113-sleduyushchem-godu-poyavitsya-kodeks.html>.
120. Рішення у справі «Гурепка проти України» (за Заявою N 61406/00 від 06.09.2005 р. [Електронний ресурс] / Європейський суд з прав людини. — Режим доступу: http://vaas.gov.ua/files/Docs/Gurepka_2.doc.
121. Рарог А. И. Уголовно-правовая наука и качество уголовного закона // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань: тези доп. та повідомл. учасників Міжнар. симп., 23—24 верес. 2011 р. — Л.: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. — С. 342—347.
122. Рекомендація № 6 R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо спрощення кримінального правосуддя» від 17 вересня 1987 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_339.
123. Рекомендація № R (87) 20 Комітету міністрів державам-членам «Про соціальний вплив на злочинність неповнолітніх» від 17 вересня 1987 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_266.
124. Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам — членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах від 15 вересня 1999 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_828.

125. Рекомендация № R (85) 11 Комитета министров государствам-членам относительно положения потерпевшего в рамках уголовного права и уголовного процесса от 28 июня 1985 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_127.
126. Розвиток публічного права в Україні : доповідь за 2007—2008 рр. / [за заг. ред. Н. В. Александрової, І. Б. Коліушка]. — К. : Конус-Ю, 2009. — С. 347—351.
127. Российское полицейское (административное) право : конец XIX — начало XX века : хрестоматия / сост. и вступ. ст. Ю. Н. Старилова. — Воронеж : Изд-во ВГУ, 1999. — 624 с.
128. Рябчинська О. П. Теоретичні та практичні питання встановлення адекватних заходів державного примусу за кримінальні проступки // Держава та регіони. Серія: Право. — 2012. — Вип. 2. — С. 211—217.
129. Сахаров А. Разграничение преступлений и иных правонарушений // Социалистическая законность. — 1974. — № 7. — С. 32—35.
130. Сидоренко Э. Л. Частные начала в уголовном праве / Э. Л. Сидоренко, М. А. Карабут. — СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический Центр Пресс», 2007. — 212 с.
131. Сорокин П. Социальная и культурная динамика: Исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права и общественных отношений / П. Сорокин ; пер. с англ., коммент. и ст. В. В. Сапова. — СПб. : РХГИ, 2000. — 1056 с.
132. Спасович В. Учебник уголовного права. Т. 1, вып. 1 / В. Спасович. — Санкт-Петербург : В тип. Юсафата Огризко, 1863. — 442 с.
133. Таганцев Н. С. Русское уголовное право : лекции. Часть общая. Т. 1 / Н. С. Таганцев. — 2-е изд., пересмотр. и доп. — СПб. : Гос. тип., 1902. — 823 с.
134. Тарасов И. Т. Очерк науки полицейского права / И. Т. Тарасов. — М. : Печатня С. П. Яковлева, 1897. — 718 с.
135. Тарбагаев А. Н. Дисциплинарный проступок в механизме уголовно-правового регулирования // Правоведение. — 1993. — № 2. — С. 93—96.
136. Тацій В. Я. Ответственность за проступок: концептуальная модель [Электронный ресурс] / В. Я. Тацій, В. И. Тютюгин, О. В. Каплина [та ін.] // Вісник Асоціації кримінального права України. — 2014. — № 1(2). — С. 48—85. — Режим доступа: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/visnik_yg/2/05.pdf.
137. Тацій В. Стабільність як умова ефективності законодавства про кримінальну відповідальність / В. Тацій, В. Борисов, В. Тютюгін // Голос України. — 2013. — № 66. — С. 4—5.
138. Тацій В. Я. Ще одна спроба «гуманізації» кримінального законодавства України / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, Ю. В. Гродецький, А. О. Байда // Вісник Асоціації кримінального права України. — 2014. — № 1(2). — С. 315—316.
139. Тишкевич С. И. Единая теория уголовного нормотворчества и квалификации преступлений. Основные концептуальные положения. Теоретическая модель уголовного кодекса суверенной Республики Беларусь / С. И. Тишкевич. — Минск : Изд-во АМ МВД РБ, 1992. — 181 с.

140. Трайнин А. Н. Состав преступления по советскому уголовному праву / А. Н. Трайнин. — М. : Госюриздат, 1951. — 388 с.
141. Туляков В. А. Будущее уголовного права и уголовное право будущего // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали Міжнар. наук. конф. Одеса, 30 листоп. 2012 р. / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». — О. : Фенікс, 2012. — Т. 2. — С. 163—165.
142. Туляков В. А. Некоторые вопросы современной уголовно-правовой доктрины // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — 2011. — № 1. — С. 23—25.
143. Туляков В. А. Современная криминология и уголовно-правовая доктрина // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. — О., 2008. — Т. VII. — С. 308—317.
144. Туляков В. О. Кримінальне право сучасності: криза доктрини чи криза юрисдикцій? // Право України. — 2010. — № 9. — С. 40—46 ; [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/chapter/2/299/10466>.
145. Уголовное право. Общая часть : учебник / под ред. А. И. Рарога. — М. : Ин-т междунар. права и экономики им. А. С. Грибоедова, 1998. — 320 с.
146. Уголовный закон. Опыт теоретического моделирования / Г. З. Анашкин, С. В. Бородин, И. М. Гальперин [и др.] ; отв. ред.: С. Г. Келина, В. Н. Кудрявцев. — М. : Наука, 1987. — 276 с.
147. Уголовный кодекс Испании / под ред. и с предисл. д-ра юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецовой и д-ра юрид. наук, проф. Ф. М. Решетникова ; пер. с исп. В. П. Зыряновой, Л. Г. Шнайдер. — М. : Зерцало, 1998. — 218 с.
148. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. канд. юрид. наук, доц. Л. В. Головки, канд. юрид. наук, доц. Н. Е. Крыловой ; пер. с фр. и предисл. канд. юрид. наук, доц. Н. Е. Крыловой. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. — 650 с.
149. Уголовный кодекс ФРГ / пер. с нем. и предисл. А. А. Серебренникова. — М. : Зерцало, 2000. — 208 с.
150. Уголовный кодекс Швейцарии / науч. ред., предисл. и пер. с нем. канд. юрид. наук А. В. Серебренниковой. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. — 350 с.
151. Усманов Ю. «Кримінальний проступок — спосіб пом'якшити відповідальність?» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pravoconsult.com.ua/shho-take-kriminalnij-prostupok-i-z-chim-jogo-yidyat-v-ukrayini/#ixzz3II62Ia00>.
152. Фефилова В. Ф. Преступление и проступок : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Фефилова Вера Федоровна ; МГУ им. М. В. Ломоносова. — М., 1976. — 199 с.
153. Фріс П. Злочин і кримінальна провина: проблеми нормативного закріплення // Право України. — 2011. — № 9. — С. 42—49.
154. Фріс П. Л. Ознаки та склад кримінального проступку // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. пр. — 2007. — № 2. — С. 166—171.

155. Фріс П. Л. Питання запровадження інституту карної провини // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) [та ін.]. — Х. : Право, 2012. — С. 186—192.
156. Фріс П. Л. Щодо відмежування злочину від кримінального проступку // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань : тези доп. та повідомл. учасників Міжнар. симп., Львів, 23—24 верес. 2011 р. — Л. : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. — С. 429—432.
157. Хавронюк М. І. Концепцією визначено: адміністративні проступки, кримінальні проступки, злочини. Настав час розмежувати // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) [та ін.]. — Х. : Право, 2012. — С. 182—186.
158. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія / М. І. Хавронюк. — К. : Юрисконсульт, 2006. — 1048 с.
159. Хавронюк М. І. Щодо відмежування злочину від кримінального проступку [Електронний ресурс] / М. І. Хавронюк, А. М. Хавронюк. — Режим доступа: http://www.big-lib.com/book/63_Kriminalnii_kodeks_Ukraini__10_rokiv_ochikyvan_Tezi/6849_ShODO_VIDMEJYVANNYa_ZLOCHINY_VID_KRIMINALNOGO_PROSTYPKY__
160. Хавронюк Н. Реформа уголовных правонарушений: обоснование и проблемы [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/Khavronyuk_reform_of_crimes.pdf.
161. Хрунхазен М. Некоторые основы и главные принципы Нидерландского Уголовного Кодекса // Уголовный кодекс Голландии / науч. ред. Б. В. Волженкин. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. — С. 6—37.
162. Шеховцова Л. І. Про доцільність встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб (досвід іноземних держав) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://jurlugansk.ucoz.org/publ/9-1-0-20>.
163. Шинкаръов Ю. В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.08 / Ю. В. Шинкаръов ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2007. — 16 с.
164. Юношев О. В. Особливості системи покарань за кримінальними кодексами європейських країн (на прикладі Швейцарії, Литви та Італії) // Адвокат. — 2009. — № 9 (108). — С. 36—38.
165. Якушин В. А. Вина как основа субъективного вменения : монография / В. А. Якушин, К. Ф. Каштанов. — Волгоград : Средневож. науч. центр, 1997. — 65 с.

Ківалов Сергій Васильович — доктор юридичних наук, професор, президент Національного університету «Одеська юридична академія», академік НАПрН України, заслужений юрист України

Туляков В'ячеслав Олексійович — доктор юридичних наук, професор, проректор з міжнародних зв'язків Національного університету «Одеська юридична академія», член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Мирошниченко Наталія Анатоліївна — кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія», заслужений юрист України

Балобанова Дар'я Олександрівна — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»

Березовська Наталія Леонідівна — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»

Коломієць Юлія Юріївна — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»

Мирошниченко Наталія Михайлівна — кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»

Макаренко Анастасія Сергіївна — кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»

Дмитрук Михайло Михайлович — кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»

Колодін Денис Олексійович — кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»

Поліщук Олена Миколаївна — кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»

Ігнатенко Максим Петрович — асистент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»

Наукове та законодавче забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків : монографія / за заг. ред. С. В. Ківалова, В. О. Тулякова ; НУ ОЮА. — Одеса : Юридична література, 2014. — 176 с. ISBN 978—966—419—196—5.

Монографія підготовлена колективом авторів у результаті виконання науково-дослідницьких робіт за фундаментальною науковою темою «Наукове та законодавче забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків у кримінальному праві України» (ДРН 0112U000690) за замовленням МОН України. Визначено наукові основи та законодавчі прийоми, що сприятимуть реалізації концепції кримінальних проступків як виду кримінального правопорушення, модель кримінальних проступків (правову природу, власності, види та міру кримінальних стягнень, що мають застосовуватись за їх вчинення) в правовій доктрині та законодавстві України. Запропоновано формальне вираження моделі кримінального проступку — витяг із Загальної частини проекту Кримінального кодексу України.

Призначена для наукових працівників, які займаються розробками концепцій диференціації кримінального діяння на злочини та кримінальні проступки та проблемами вдосконалення кримінального законодавства в напрямку запровадження інституту кримінальних проступків. Може бути корисною також для практикуючих правознавців, студентів, аспірантів і викладачів юридичних ВНЗ та кожному, хто цікавиться проблемами та перспективами розвитку вітчизняного кримінального законодавства.

Наукове видання

**НАУКОВЕ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
КОНЦЕПЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ**

Монографія

*За загальною редакцією
С. В. Ківалова, В. О. Тулякова*

Технічний редактор *Т. В. Іванова*

Формат 60×84/16. Гарнітура Літературна. Ум. друк. арк. 10,23.
Тираж 130 прим. Зам. № 268 (30).

Видавництво і друкарня «Юридична література»
65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 7. Тел.: 777-48-79
Свідцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4284 від 23.03.2012 р.